Nezabúdajme
na kolísku svojich predkov

Не забувайме
на колиску своїх предків

FRANTIŠEK BORŠČ

GERALTOV

GERALT ҐЕРАЛТІВ

ZÁVADKA ŽATKOVCE

Prešov 2009

Poďakovanie patrí sponzorom, ktorí podporili vydanie tejto publikácie:

Unistav s.r.o.

Dachman s.r.o.

Milk-Agro s.r.o

Vaňo Slavomír, Šiba

Staku s.r.o.

Dexia banka Slovensko a.s.

Drevan, Gurega Jozef

Lespro s.r.o.

Futureplast s.r.o.

KLAMP-PLAST, Vaňo Ľuboš, Šiba

Autor: František Boršč
Obálka: Ján Tilňák

Fotografie – obálka: letecké snímky Excel enterprise, s.r.o.
Ján Tilňák
Slávka Bortňáková

Fotografie v publikácii: z osobných archívov obyvateľov Geraltova, Žatkoviec a Závadky

Vydal Obecný úrad v Geraltove.

Príhovor starostky obce k 670. výročiu obce

Vážení rodáci – spoluobčania dovoľte, aby som Vás všetkých srdečne pozdravila pri príležitostí 670. výročia prvej písomnej zmienky o našej obci. Keď som prevzala funkciu starostky obce a začalo plynúť moje volebné obdobie, náhoda chcela, že sme sa stretli s p. Borščom Františkom. Viedli sme rozhovor ohľadne minulosti našich obcí, o živote našich predkov. Dospeli sme k názoru, že je potrebné podať a zachovať informácie pre nás a budúce generácie. Zhodli sme sa, že takáto kniha mala byť spracovaná už skôr. Generácia ľudí, ktorá si veľa pamätala a zároveň prežila celý svoj život v týchto dedinkách, svoje spomienky, príhody si zobrala do hrobu. Spracovaniu knihy autor venoval veľa času. Aj za priamej pomoci mnohých z vás, napísal dielo, ktoré presviedča, že bohaté a inšpirujúce dejiny majú nielen bývalé slobodné kráľovské mestá, ale i poddanské obce. Za jeho prístup a vynaložené úsilie mu patrí naše poďakovanie.

Do rúk sa Vám dostáva publikácia, ktorá odzrkadľuje dejiny našich troch obci. Myslím, že táto publikácia vám priblíži mnohé fakty o našich obciach, ktoré ste doteraz nepoznali a bude žriedlom informácii aj pre naše budúce generácie.

Ja, moji rodáci, sa Vám chcem prihovoriť trošku netradične. Z tohto kraja som sa nikdy nevzdialila, aj keď som žila a bývala 30 rokov v Prešove. Moje návraty do môjho rodného kraja boli pravidelné, až dozrelo rozhodnutie usadiť sa v rodnej dedine spolu s rodinou. Rodáci ma oslovili, aby som kandidovala na funkciu starostky. Tie naše dediny aj chotáre sú zmenené. Veľmi rada si spomínam, keď sme chodili po pokosených lúkach, čistých chodníkoch, keď na poliach sme sa s rodičmi zúčastňovali rôznych prác. Práca na tomto poste ma napĺňa. Obec som prevzala zadlženú a majetok obce bol založený exekútormi. Po prvýkrát exekútor siahol na majetok obce v roku 1996, a tak to bolo plných 10 rokov až do 12. 05. 2007, kedy došlo k vyplateniu všetkých exekučných titulov. Možno si poviete, že prečo to rozvádzam. Zdôrazňujem to preto, že obec sa vôbec nerozvíjala a došlo k chátraniu obecného majetku, ako aj odlivu obyvateľstva, nakoľko sa nevytvárali podmienky pre lepší život.

Je pravdou, že naše tri dedinky sú vyššie položené a naši predkovia žili v drsnejších podmienkach, ale toto naše územie je nádherné. Čo viedlo našich prvousadlíkov, že osídlili práve toto územie? O tom vám napovie táto publikácia, ktorá čerpá z historických písomností (niektoré bolo potrebné získať aj zo zahraničia), ktoré autor spracoval a zachytil tak príbeh našich obcí.

Ing. Slávka Bortňáková
starostka Geraltova

Slovo autora

Vážení rodáci a spoluobčania!

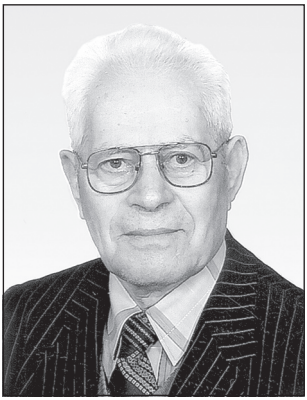

Hneď úvodom pre mňa vyvstála otázka, ako písať pre vás – našich rodákov, ale aj pre budúce pokolenia, aby poznali našu históriu, svoje korene, a tak vzdali úctu našim predkom, ktorí tu pod Čergovským pohorím a Nízkymi Beskydami po prisťahovaní v dávnych dobách tvorili etnikum ruských ľudí*. Písať azbukou? Kto ju pozná? Preto som sa rozhodol písať túto knihu o histórii našich obcí po slovensky. Naši predkovia vytvorili v tomto kúte svoj ostrov, kde žili, pracovali a vychovávali nové pokolenia. Odlišovali sa svojou rečou, vierou i tradíciami od okolitého sveta, chránili si svoju ruskú vieru (viru) – to všetko ich zjednocovalo v najťažších chvíľach života, dávalo im silu. Preto je našou povinnosťou zachovať ich dedičstvo pre budúce pokolenia. Nesmieme zabúdať na reč našich predkov, dedov v tomto kúte – v Geraltove, Žatkovciach a Závadke.

Naš predchodcovia sa nehanbili za svoju reč, preto venujme väčšiu

---

* Tak naši predkovia nazývali samých seba. Odvodzovali to od pojmu Русь (руська віра, руські люде). Slovenčina nemá jazykové prostriedky na rozlíšenie pojmu **руський** (s mäkkým znakom) – odvodeného od pojmu Русь a **русский** (s dvoma s) – odvodeného od pojmu Rusko (Россия).

pozornosť našim deťom, vnukom, aby sa naučili čerpať v budúcnosti z histórie predošlých čias.

Žiaľ, zanikla nám škola, a naviac, aj do cirkevných obradov bola zavedená iná reč. V príhovoroch duchovných nepočuť naše živé slovo, ani Otče náš, iže jesi... Tam, kde nie je živé slovo, tam sa stráca reč, úcta k nej – aj k tradíciám.

Plynie už siedme storočie od doby, keď naši dávni predkovia osídľovali tento kraj s nádejou, že tu nájdu šťastnejší kút pre svoj život – aj pre svojich vnukov a pravnukov. Prichádzali do tohto kúta zblízka i zďaleka pastieri, drevorubači, uhliari. Očarila ich krásna príroda, preto sa tu usídlili a našli svoj domov. Podhorská oblasť pod Nízkymi Beskydami a pohorím Čergova vyžadovala pracovité ruky, pevnú vôľu a spolupatričnosť našich predkov, aby zvládli životné ťažkosti a problémy, a vybudovali v tomto regióne svoju lepšiu budúcnosť.

Rodná hruda nebola k osídlencom veľmi štedrá. Skromná úroda sotva stačila na ich obživu. Často prichádzali neúrodné roky, ľadovce, lejaky, ktoré ničili úrodu, ba prišli aj epidémie a hlad, ktoré zbedačovali obyvateľstvo. Naviac, ešte aj vrchnosť neľútostne utláčala chudobu a nútila ju platiť vysoké dane, pracovať na panskom aj niekoľko dní v týždni a odovzdávať naturálnu daň z úrody.

Túžba žiť dávala novú silu víťaziť nad prekážkami. Boli to skromnosť, pevná vôľa a viera, ktoré dokázali udržať pri živote vtedajších novoosídlencov.

Počas života mnohých generácií sa udialo v tomto kúte mnoho zmien. Veľa z toho už odvial čas, a tak odišlo do zabudnutia. Preto je našou snahou sprístupniť na základe dostupných dokumentov život v tejto dobe, múdrosť a lásku k životu, bohaté tradície, náboženský život, školstvo, jazyk a vôbec kultúrno-spoločenský vývoj. Každodenný život predkov vyžadoval zručnosť pri zhotovovaní potrebného náradia pre obrábanie pôdy. Tým získavali skúsenosti, ktoré odovzdávali svojím potomkom. Dbali na útulnosť a účelovosť svojich príbytkov a brali si príklad zo svojho okolia.

Ľud bol tvorcom bohatých tradícií, ktoré si doniesol z predošlých osídlení. Tie vštepoval do svojho potomstva, a to mu dávalo nádej, že potomstvo bude žiť a zachovávať bohaté tradície otcov a dedov.

V tomto roku – 2009 – si s radosťou pripomíname 670. výročie od prvej písomnej zmienky o obci Geraltov. K tejto príležitosti vznikla aj táto publikácia. Dielo sa rodilo s ťažkosťami, vzhľadom na obtiažnosť prístupu k prameňom, ktoré sú roztrúsené v archívoch, novinách, časopisoch, doma i v zahraničí (aj v Budapešti). Preto sa chcem poďakovať

všetkým tým, ktorí mi poskytli informácie, ktoré som použil v tejto publikácii.

Pri písaní tejto publikácie sme v jednotlivých kapitolách venovali pozornosť udalostiam, ktoré ovplyvňovali život ľudí, čo ich tešilo, ako sa vedeli postaviť proti všetkému, čo im strpčovalo ich bytie.

Oproti publikácii spred desiatich rokov (1999) sa žiadalo zozbierať a spracovať ďalšie poznatky v širšom rozsahu. Budeme veľmi radi, ak táto publikácia vás obohatí o nové poznatky z našej dávnej minulosti, rozšíri vaše poznanie a povzbudí vás k hrdosti, že tu žili ľudia, ktorí si dokázali zachovať svoj jazyk, vieru a tradície. Sme toho názoru, že jednotlivé udalosti, týkajúce sa našich troch obcí, bolo potrebné vysvetliť aj z pohľadu celospoločenského diania a pomerov, v akých naši predkovia žili. Konanie našich predkov bolo vždy vyvolané spoločenským dianím.

Aj naďalej treba upevňovať a znásobovať lásku a hrdosť k svojej obci, aby nezanikla. Skrášľujme svoje prostredie, zachovajme všetko to, čím žili staročia naši predkovia. Nech rodná hruda nám poskytuje dostatočnú obživu. Dbajme na upevňovanie občianskej súdržnosti a úcty medzi ľuďmi a k tomu vychovávajme aj naše budúce pokolenia. Potom sa život stane radostnejším, krajším.

Sme hrdí na svoju minulosť, ktorá nám dala skromných, pracovitých ľudí, ktorí preslávili obec Geraltov, Žatkovce i Závadku, tak doma, ako aj v zahraničí. Našou povinnosťou je, aby o minulosti sme s našimi deťmi, vnukmi hovorili a pestovali k nej úctu a hrdosť. Učme sa z histórie a svoje úspechy znásobujme. Buďme zdravo hrdí na to, čo sme dokázali a zúročme všetko dobré na napĺňanie našich cieľov a túžob.

Na záver sa chceme poďakovať všetkým, ktorí nám umožnili prístup k dokumentom o našej minulosti, aby mohla vzniknúť táto publikácia, a to:

Vedeckej knižnici v Prešove,
Okresnej knižnici P. O. Hviezdoslava v Prešove,
Štátnemu oblastnému archívu,
Štátnemu okresnému archívu v Prešove,
Archívu Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove
Archívu Spišskej Kapituly

a všetkým vám, ktorí ste prispeli svojimi poznatkami k obohateniu obsahu tejto publikácie.

František Boršč
Geraltov 2009

Zemepisné a prírodné pomery

V juhozápadnom výbežku Nízkych Beskýd pod úpätím čergovských vrchov, leží v nadmorskej výške 505 m[1] dávno známa malá rusínska obec **Geraltov.** Zo severu ju chráni Čergovské pohorie, ku ktorému sa túli pred chladnými severákmi, ktoré cítiť ešte aj vtedy, keď sa všetko prebúdza k očakávanej jari. Pahorkatina v dobe začiatočného osídľovania tvorila panenskú prírodu – lesný porast, ktorý uvítal budúcich osídlencov.

Tu získavali drevo na výstavbu svojich príbytkov aj hospodárskych budov, vyrubovali lesy, a tak čistili potrebné plochy, aby ich mohli obsiať a vypestovať potrebné obilniny a iné plodiny pre svoju potrebu. Neďaleko do tohto kúta sa usadili aj prví osídlenci budúcej obce **Žatkovce**[2] (nadmorská výška okolo 485 m) a na juhovýchodnom úpätí Čergova vznikla **Závadka**[3] (nadmorská výška 560 m). Ani jedno z týchto troch osídlení nevzniklo v blízkosti potokov, či údolí, čo je charakteristické pre väčšinu obcí. Napriek tomu pahorkatina poskytovala prírodné zdroje pitnej vody – životodarnej tekutiny do takej miery, že im vystačovala na ich udržovanie života. (*1, 2, 3 viď. poznámky)*

V scenérii troch obcí nie sú výrazné zvýšené kopce, resp. vrchy. Zloženie pôdy je prevažne hlinitopiesočnaté, čo umožňuje obrábanie polí aj po prípadných daždivých dňoch. Podnebie v tunajšej oblasti je v prevažnej miere chladnejšie, letá sú suché, čo zapríčiňovalo slabé úrody. Prudké dažde, lejaky pri búrkach často narobili veľké škody zmývaním ornice vrátane s úrodou. Zimy v minulosti boli bohaté na zrážky. Boli roky, keď učupené domce boli zaviate snehom. Ľudí z týchto domčekov museli vyslobodiť susedia.

Lesné porasty boli aj sú väčšinou zmiešané (listnaté, ihličnany). V posledných rokoch sa vytráca jedľa, často násilným výrubom. Príroda poskytovala dostatok pieskovca, kameňa na výstavbu rodinných domov. Starostliví dedinčania venovali zvýšenú pozornosť chovu dobytka a tým aj udržiavaniu pasienkov. Okolité lesy poskytovali dobré jedľové drevo na výstavbu, bukové ako palivo aj na odpredaj. Bohato bola zastúpená aj borovica. Lesy poskytovali dostatok jedlých húb, s ktorými gazdinky často putovali na trh až do Prešova, aby zarobili nejakú korunku na soľ, petrolej. Lesy boli bohaté na zver. Nemožno nespomenúť aj bohatú kvetenu, v ktorej sú bohato zastúpené aj liečivé byliny.

---

[1] Uličný F., Dejiny osídlenia Šariša, Košice 1990, s. 80.

[2] Tamtiež, s. 366.

[3] Tamtiež, s. 372.

Trojica dedín vznikla v ústraní, mimo hlavných ciest, ktoré spájali významnejšie lokality v povodí Sekčova.

K týmto osídleniam viedli v minulosti iba poľné cesty, ktoré si občania spoločne udržiavali, aby im slúžili ako dopravné tepny na prepravu nákladov konskými povozmi aj na prevoz nemocných k lekárovi do Prešova, Veľkého Šariša alebo Sabinova. Tak sa rodil nový život našich pracovitých, vynaliezavých ľudí v tejto oblasti.

Žilo sa ťažko, no ľudia dokázali vytvárať dobré medziľudské vzťahy, milovali svoju rodnú ruskú reč a vieru. Vedeli si nájsť k sebe cestu a mali úctu aj k obyvateľom okolitých obcí smerom na východ a sever, hoci boli inej viery a inej národnosti

Susediacou obcou západne je Hradisko, južne Mošurov, Malý Slivník, juhovýchodne Veľký Slivník.

Vzhľadom na to, že počet obyvateľov v Závadke a Žatkovciach poklesol, od roku 1991 došlo k ich pričleneniu k obci Geraltov. Zvláštnosťou regiónu bolo, že tadiaľ viedla z juhu na sever obchodná cesta. Historicky významná tým, že chotárom obce Geraltov a Žatkovce prechádzali koncom 18. a začiatkom 19. storočia ruské vojská (v rokoch 1799–1880, 1805–1806 a 1849[4]).

Začiatky osídľovania

Začiatky osídľovania pripadajú na koniec 13., ale hlavne 14. storočia, keď sa na Slovensku rozšírilo zakladanie nových osídlení – osád, dedín z iniciatívy kráľov a najmä šľachticov, aby sa zvýšením počtu osád a poddanských domácností zvýšili prímy (dane) zemepánov. Preto bolo potrebné priviesť nových usadlíkov na panstvá zemanov[5] – poddaných a nemajetných želiarov. Na základe písomnej zmluvy boli poverení richtári, šoltýsi riadiť osadu, dedinu a riešiť aj vzniknuté spory. Za svoje konanie sa zodpovedali zemepánom, ktorým boli povinní prejavovať svoju oddanosť, a tým zabezpečovali aj svoje postavenie[6]. Povinnosti a práva šoltýsov a roľníckych usadlíkov boli odvodené od práv mešťanov, preto sa právo takýchto dedín spravidla označovalo ako nemecké právo (na zákupnom práve).

Nové osídlenia vznikali prevažne medzi staršími dedinami, ale najmä na okrajoch už existujúcich. Šoltýsi (richtári) získavali a privádzali

---

[4] Краєзнавчий словник русинів-українців, Пряшів 1999, с. 15.

[5] Uličný, F.: Podiel cirkevných inštitúcií na osídlení, Košice 1990, s. 372.

[6] Tamtiež, s. 27.

ďalších nových usadlíkov zo susedných panstiev, resp. iných žúp, prípadne aj zo zahraničia.

Hlavným zamestnaním tohto valašského obyvateľstva bol chov oviec a hovädzieho dobytka. Etnicky títo valasi – naši predkovia sa prisťahovali v tomto období pravdepodobne z Haliče – patrili k Rusínom. Rusínske valašské obyvateľstvo založilo desiatky osád, dedín v oblasti celého severovýchodného Slovenska, teda aj v oblasti Šarišskej župy. Ovčiarstvo, pasenie dobytka, pravoslávne náboženstvo a dialekt jazyka ho v 14.–15. storočí výrazne odlišoval od miestneho obyvateľstva[7]. Dediny, ktoré boli založené rusínskymi roľníkmi, ale najmä valachmi v 14.–15. storočí si zachovali sídliskovú a obyvateľskú súvislosť až do dneška. Ich pôvodní obyvatelia boli základom rusínskeho obyvateľstva, ktoré sa neskôr sťahovaním rozšírilo aj na iné územie[8] Slovenska a jestvuje až do prítomnosti. O ich pôvode a etnickej príslušnosti svedčí ich jazyk a pravoslávne náboženstvo. Prítomnosť pravoslávneho náboženstva rusínskeho obyvateľstva je v Šarišskej oblasti dokázateľné od prvej polovice 14. storočia.

O tom, že i naši predkovia v tomto kúte (Geraltov, Žatkovce, Závadka a Hradisko) patrili k Rusínom nasvedčujú aj názvy miestnych honov polí, lesov, pastvín v jednotlivých obciach. V Geraltove – pole Holica, Horbky, Borožiska, Daľnik. V Žatkovciach – pastvisko Niže sela, les Dubyny, Serednik, pole Medži puty, Háj. V Závadke – les Za Horbkom, na Kryvuli.

Osídlenie nebolo spočiatku početné. V Geraltove v roku 1600 bol dom šoltýsa a 9 obývaných poddanských domov. Podobne to bolo aj v Žatkovciach. V Závadke v tom istom roku 1600 bol dom šoltýsa a poddanskí obyvatelia bývali v dvoch domoch.

Názov osídlenia Geraltov pochádza od vlastného mena Geralth, resp. Gyralt, čo bolo meno šoltýsa – richtára. Žatkovce od mena Žatko, čo bolo tiež meno šoltýsa. Závadka bola pomenovaná typickým názvom pre osady. Pri osídľovaní jednotlivých oblastí dochádzalo k tomu, že jednotlivé miesta osídľovali ľudia z dolných zemí, napr. Maďarska, a tak vznikli pomenovania osád, dedín slovami, ktoré označovali, že tu sú usadlíkmi ľudia – príslušníci Maďarska. Tak vznikli aj Maďarské Raslavice východne od potoka Sekčov[9]. V neskoršej dobe, hoci maďarskí potomkovia dedinu opustili, meno dedine zostalo.

Najstarším z trojice obcí je Geraltov (1339), o šesť rokov neskôr

---

[7] Tamtiež, s. 80.

[8] Tamtiež, s. 366.

[9] Tamtiež, s. 80.

vznikli Žatkovce (1345) a Závadka (okolo 1580). Osídlenie Geraltova začalo na nižnom konci terajšej dediny, kde sa nachádza starý cintorín, ktorý starší občania majú ešte vo svojej pamäti z ústneho podania svojich predkov. Na tomto mieste bola postavená drevená cerkov (chrám) zasvätená apoštolovi Pavlovi[10].

Spôsob života ľudí a ich sociálne postavenie

Od začiatku prebývania usadlíci v nových sídliskách boli zaviazaní plniť požiadavky svojich zemepánov, pretože dostali do árendy pôdu, ktorú mali obrábať vo svoj prospech a platiť z nej daň. Museli sa postarať sami o seba, svoje rodiny, a naviac vypestovať všetko to, čo bolo potrebné odovzdať pánovi ako daň.

S príchodom do nového prostredia na nich čakal nový život, ku ktorému sa bolo potrebné prispôsobiť. Mnohokrát tu našli ľudí rovnakého jazyka, resp. viery a tradícií. Museli si zabezpečiť ubytovanie, sami budovali domčeky, alebo si najímali majstrov. Domčeky zhotovovali z dreva, ktoré bolo najprístupnejším materiálom. Strechy pokrývali šindľami. Súčasťou obydlia boli aj priestory pre dobytok (maštaľ). Zvyčajne svoje obydlia ohradzovali dreveným plotom. Pri dome ako zdroj vody bola studňa. Na obživu rodiny využívali vlastnou prácou vypestované potraviny. Siali najmä jačmeň, ovos, proso, pohánku, sadili zemiaky, pestovali zeleninu, od dojníc mali mlieko, chovali ovce a kozy. Pre zabezpečenie úrodnosti striedali plodiny. Rodičom na poli pomáhali deti, pásli dobytok, husi, kozy, ale pomáhali aj pri iných prácach po celý rok. Školu nenavštevovali, lebo táto v mieste osídlenia nebola. Prvé ohlasy o cirkevných školách v usadlostiach pochádzajú zo 14.–15. storočia[11]. Až v 17.–18. storočí vznikali pri kláštoroch školy, ktoré pripravovali učiteľov pre vyučovanie detí v dedinách[12]. Pokiaľ neboli ustanovení, volení, resp. pridelení učitelia pre vzniknutú školu, túto činnosť vykonávali miestni farári – brali deti na faru a tam ich učili nábožné piesne, modlitby.

Pri oraní sa používal primitívny prostriedok – radlo. Neskôr sa začal používať pluh. Pre poddaných bolo povinnosťou pracovať na poli zemanov. Nejaký groš si zadovážili jedine z toho, keď odpredali prebytok z úrody, resp. predajom dobytka, alebo lesných plodov, vajíčok, húb, ktoré niesli pešo aj 20 km do Prešova. Takáto situácia bola ešte v 30-40-tých

---

[10] Tamtiež, s. 80.

[11] Краєзнавчий словник русинів-українців, Пряшів 1999, с. 13.

[12] Tamtiež, s. 13.

rokoch 20. storočia. Ak sa obilie nepodarilo predať, viezli ho naspäť domov.

Často bola neznesiteľná situácia – bolo potrebné zaplatiť za lieky, lekárovi, farárovi za pohreb, sobáš. Pri zadlžení hrozila exekúcia. Nebolo za čo kúpiť truhlu pre nebožtíka. V takýchto prípadoch sa ľudia obracali na miestnych majstrov – stolárov.

Odev a obuv si zhotovovali obyvatelia sami. Siali konope, ľan a z nich spriadali nite. Na krosnách tkali plátno, ktoré v letných mesiacoch vybielili na slnku a z toho šili pre deti aj dospelých košele, z hrubšieho plátna nohávky – nohavice. Spriadali aj vlnu a vyrábali z tkanín hrubú látku na chološne (nohavice), na huňky a čuhy (voľný dlhý plášť na zimu pre mužov). Kožu z oviec často aj z kôz dávali na spracovanie. Z nej potom šili bohato zdobené kožúšky pre mladšie i staršie ženy. Ako obuv sa pre deti aj dospelých používali bačkory (bočkory). Bieda, ktorá doliehala na ich plecia, im veľmi strpčovala život. Bezvýchodisková situácia nastala vtedy, ak ich postihli choroby, neúrody, živelné pohromy, alebo ak uhynul dobytok, ktorý bol plánovaný na predaj, aby zaplatili dlžobu. Vtedy prišiel exekútor a do zálohy odviedol dobytok, na dražbu dal pole, resp. zobral aj predmety každodennej potreby (napr. šijací stroj). Tak zbedačovali usadlíkov.

Dnešní osemdesiatnici pamätajú dobu za bývalej ČSR. V čase hospodárskej krízy v mnohých rodinách nebol dostatok chleba a deti často trpeli hladom. Rodičia učili deti úcte k chlebu, k skromnosti, k pravdovravnosti a vážiť si rodičov. Taký bol život našich predkov. Zlepšenie života si veľmi vážili, často túžili po škole, po vzdelaní, ktoré napomáhalo dostať sa z tejto biedy.

Základom stravy bol domáci chlieb, ktorý si piekli z vlastnej vyhotovenej múky – obilie zomleli v žarnovoch (mlynček z kameňom). Rodičia dbali, aby ich deti boli pokračovateľmi ich viery, jazyka, tradícií.

Ich sociálne postavenie bolo neradostné, pretože boli väčšinou nemajetní. Vzhľadom na ťažké životné podmienky ich často prenasledovali choroby, ako týfus, cholera, šarlach a nezriedka aj hlad, v dôsledku čoho ľudia zomierali bez lekárskej pomoci po desiatkach, ba i po stovkách. Najviac zomierali deti, čo uvádzajú cirkevné matriky z rokov 1831–1873.

Dôsledky epidémií v 19. storočí

V cirkevnej matrike (vo farnosti Geraltov bola vedená od roku 1769) pod číslom 270 za rok 1873 sú uvedené údaje o úmrtnosti veriacich z dôvodu epidémie, cholery, týfusu nasledovné:

Geraltov

1.	Joan Olejár	5 mes.	týfus
2.	Mária Maníková	36 roč.	cholera
3.	Joan Maník	5 roč.	cholera
4.	Mária Maníková	1, 5 roč.	cholera
5.	Andras Maník	5 roč.	cholera
6.	Elizabet Maníková	6 roč.	cholera
7.	Mária Tomková	6 roč.	cholera
8.	Anna Raticová	15 roč.	cholera
9.	Elizabet Vasková	35 roč.	cholera
10.	Zuzana Olejárová	7 roč.	týfus
11.	Katarína Ondrejová	2, 5 roč.	cholera
12.	Mária Vasková	2, 5 roč.	cholera
13.	Mária Vasková	2 roč.	cholera
14.	Katarína Puščáková	78 roč.	cholera
15.	András Vasko	7 roč.	cholera
16.	Georg Ondrej	6, 5 roč.	cholera
17.	Mária Dolhyová	7 roč.	cholera
18.	Joanes	33 roč.	cholera
19.	Anna Vasková	2 roč.	cholera
20.	Joanes Vasko	8 roč.	cholera
21.	Anna Terpáková	4 roč.	cholera
22.	Anna Petrová	23 roč.	cholera

Spolu zomrelo 5 dospelých a 17 detí.

Žatkovce

1.	Petrus Tokár	1 roč.	týfus
2.	Jozefus Hodoši	14 roč.	cholera
3.	Jozef Peterko	35 roč.	cholera
4.	Joanes Peterko	1 roč.	cholera
5.	Lukas Peterko	8 roč.	cholera
6.	Joan Maník	2, 5 roč.	cholera
7.	Anna Petrová	1 mes.	cholera
8.	Mária Pincáková	38 roč.	cholera

9.	Mária Ľašovská	58 roč.	cholera
10.	Jozef Peterko	6 roč.	cholera

Spolu zomreli 3 dospelí a 7 detí.

Závadka

Závadka vždy patrila pod farnosť Hradisko. V cirkevnej matrike Hradiska za roky 1861–1895 pod číslom 327 sú údaje o úmrtnosti obyvateľov z dôvodu epidémií, súhrne aj za Závadku.

V roku 1873 zomrelo na:

- choleru – 31 ľudí,
- týfus – 15 ľudí,
- šarlach – 6 ľudí,
- variolu – 2 ľudia.

Spolu v štyroch obciach zomrelo 54 ľudí, z toho 36 detí.

Geraltov súčasťou majetku panstva Raslavíc a zemanov Oľšova

Osídlenia v čase feudalizmu vznikali na panstvách šľachticov, resp. príslušníkov kráľovského rodu. Títo vlastnili celé oblasti, hrady, zámky spolu s poddanými. Aj osídlenie Geraltova s rusínskym (v minulosti zvaným ruským) obyvateľstvom vzniklo na zákupnom práve v prvej polovici 14. storočia a bolo súčasťou majetku panstva Raslavíc a ich zemanov (1427), keď obec mala deväť port. Podiel vlastníctva na tomto majetku mali aj zemania Oľšova. Posledným vlastníkom obce Geraltov bola rodina zemanov Semseyovcov[13-27].

[13] Najstaršie údaje o obci Geraltov boli získané z archívu Spišskej Kapituly (2008). Informácie boli poskytnuté pánom Olejníkom a sú z knihy „Kľúč záznamov k archívu hodnoteného miesta“, Spišská Kapitula 1789, autor Imrich Mercz.

Rok	Číslo	Obsah zápisu
1446	L/2/2	Mandát Palatína Spišskej Kapitule, aby napomenula vrátenie majetku v Šariši, okrem iného aj Ghiraldh Rikolf a Mikuláš syn Jána De Tharkö protiprávne zabraté Anne, dcére Fogas De Tharkö.
1458	Y/1/15 str. 713	Vyšetrovanie pre Mikuláša Soos proti Simonovi Czudar vo veci násilného zabratia v obci Balpataka, Matheyvgasa a Geralt.
1469	G/1/26	Mikuláš Soos De Sovar, jeho manželka Potentiana a Benedikt Lipto dali predvolať Ladislava Sempse v vo veci zaujatia čiastky v obci Geralt.
1496	4/5/24	Juraj Mekchce a Ján Tarczay mali časti obce Geralt.
1510	4/8/11	Geraltovce patrili pod panstvo Raslavíci. Benedikt Mikuláš, Helena z Raslavic.
1517	7/1/17	Uvedené do majetku Leonarda syna Mikuláša Lipthay.
1525	4/11/11	Benedikt Sula mal časť obce Geraltovce.
1558	G/7/18	Mandát Palatína Tomáša De Nadasd pre Hedvigu Toht, Juraja De Zalok Františka Fekete vo veci rozdelenia majetku Raslavice Geralth.
1569		Rozhodnutie a dohoda s Janom a Františkom De Szemsey a Jurajom Verhö aj v obci Geralt (čiastky majetku) v spore proti Sabine, Krištofovi Janovi a Petrovi Melzer, Zigmundovi a Margarete – deťom Zigmunda Thorda.
1570	4/3/24	Geraltovce patrili Janovi Fejervary.
1588		Napomenutie pre margarétu, dcéru Františka Szemsey v spore proti jej bratovi Františkovi vo veci majetku Zemplína a Šariša, medzi iným čiastočne Geraltov.
1590		Capsa Alba
	1/85	Rozhodnutie pre Krištofa, syna Juraja Soos proti Anne, vdove po Janovi Fejehrvary a jej synovi Szigmundovi vzhľadom čiastok v Geralte a ďalších 15 obciach.
1601	4/6/14	Benedikt Zzegy a Katarína, vdova po Františkovi Raslavíc mali 1 usadlosť.
1615	4/1/33	Krištof Heranth De Nagyvanth a František Raslavici – oni dvaja mali Geralt.
1615	4/2/26	Kópia k vyššie uvedenému.

1647		Dohodou rozdelené obce Geralt a Lapos medzi Františka Zigmunda a Andreja Raslavici.

V minulosti mal Geraltov viacero pomenovaní:

- v písomnej zmienke z roku 1339 – Geraltfolua,
- v písomnej zmienke z roku 1383 – Geralth,
- v písomnej zmienke z roku 1773 – Gerált, Gellert,
- v roku 1920 – Geraltovce, od roku 1927 – Geralt,
- od roku 1948 – Geraltov.

V roku 1345 Spišská Kapitula na základe dokumentu potvrdila rozdelenie dediny a chotára Geraltova. Pri tejto príležitosti vznikla správa o ceste medzi Žatkovcami a Geraltovom. Z obsahu listiny je zrejmé, že Žatkovce jestvovali už pred rokom 1345. V uvedenom dokumente sú terajšie Žatkovce uvádzané ako Žatkova Ves (maďarským termínom). V 15.–16. storočí uvedené ako Zethk, Zethek, čo bolo v maďarskom jazyku ako Žatkovce. Žatkovce v 14.–16. storočí boli majetkom panstva hradu Šariš. Domácnosti v roku 1427 platili daň kráľovi od 12 port, čo bolo 12 vtedajších daňových jednotiek, lebo Žatkovce boli stredne veľkou dedinou. V 16. storočí tu žilo valašské obyvateľstvo, pastieri. Z dokumentov vyplýva, že aj valašské obyvateľstvo platilo kráľovi dane. V roku 1567 v dedine hospodárilo päť domácností na polovičných usadlostiach, no žili tu aj želiarske domácnosti. V rokoch 1543 (4), 1567(3) a 1588(4). V roku 1600 sa počet domácností zvýšil na 9 poddanských a dom šoltýsa.

Rusínske obyvateľstvo Žatkoviec v 16. storočí tvorilo malú dedinu. Zaoberalo sa chovom oviec, ale postupne aj roľníctvom. V roku 1863 sa na začiatku obce Žatkovce po pravej strane nachádzal kaštieľ (v terajšej záhrade Petra Maníka) a po ľavej strane pri vstupe do Geraltova nocľaháreň a vozáreň, čo potvrdzujú pozostatky základov budov oboch stavieb. Obdobná nocľaháreň bola aj v chotári obce Geraltov v Chalaši (pastvisko na ceste poľom z Geraltova do Osikova).

Obec Závadka vznikla okolo roku 1580. Členitý, hornatý povrch tvorí magurský flyš, druh pieskovcovej a bridlicovej horniny. Prevládajú zmiešané lesy, kyslé, miestami oglejené pôdy. Závadka patrila Dessewffyovcom, Palovsayovcom. Koncom 19. storočia tu mali majetky Bornemiszovci. V 19. storočí tu ťažili piesok. Za I. ČSR obyvatelia pracovali v poľnohospodárstve, zaoberali sa chovom dobytka, oviec a sezónne pracovali v lesoch. Od začiatku osídlenia vo všetkých troch obciach si ľudia zachovali svoju národnostnú príslušnosť – Rusíni, Rusnáci a ruskú vieru, ku ktorej sa hrdo hlásili.

Pôvod názvu obce Závadka nie je známy, ale je typický pre osady:

- v roku 1600 mala obec názov Zauatka,
- v roku 1773 Zavadka,
- v roku 1786 Zawadka,
- a od roku 1808 Závadka.

Tereziánska urbárska reforma

Reformy Márie Terézie (1740–1780) sa sústreďovali na hospodárske povznesenie monarchie, pretože chcela konkurovať ostatným krajinám západnej Európy. Reformy zasiahli všetky sféry života monarchie, najmä druhá fáza tereziánskych reforiem v 60. rokoch po neúspešnej sedemročnej vojne s Pruskom. Zmeny sa týkali vládnutia monarchie, nového zdanenia, súpisu pozemkov, tereziánskeho katastra, súpisu občanov a školskej reformy. Bol zavedený Urbársky patent (urbár) – evidencia pozemkov a povinností občanov. Na základe nich boli určené povinnosti poddaných voči zemanom, roboty na panskom tri dni v týždni, ale aj práva zemanov voči poddaným, napr. udelenie trestu za priestupky. Určený rozsah povinností nesmeli porušiť nielen poddaní, ale ani zemepáni. Táto reforma podnietila vydanie celokrajinského urbára (v rokoch 1770–1772, tereziánsky urbár).

Do vzťahu medzi poddaným a zemepánom vstúpil štát – chránil poddaného pred nadmerným zaťažením, určil maximálne poddanské povinnosti, čím zlepšil jeho sociálne postavenie a určil veľkosť poddanských usadlostí.

Ročné povinnosti poddaného

Na jednu usadlosť sa vzťahovali tieto ročné povinnosti – dane:

- peňažné: jedna zlatka za dom,
- robotné: odpracovať 52 dní so záprahom alebo 104 dní pešo,
- naturálne (mohli sa vyplatiť aj v peniazoch):
  - 10 % výnosu odovzdať cirkvi (cirkevný desiatok – dežma),
  - 10 % výnosu odovzdať zemepánovi,
  - 2 sliepky, dva kohúty, 12 vajec, holba masla (približne pol litra), 30 poddaných spolu – jedno teľa
- príležitostné:
  - dovoz úrody na vlastné náklady zemepánovi,
  - ak bol zemepán poslancom uhorského snemu, príspevok na jeho reprezentáciu,

– peňažná alebo naturálna daň pri rodinných oslavách zemepána (sobáš, krstiny),
– výkup zemepána zo zajatia a ďalšie.

Zrušenie nevoľníctva

Obyvatelia v jednotlivých osídleniach boli majetkom vlastníkov, t. j. zemepánov, ktorí rozhodovali aj v tom, či môžu opustiť usadlosť – dedinu, či sa môžu bez ich povolenia ženiť, vydávať. Radikálnym zásahom do sociálneho postavenia poddaných bolo zrušenie nevoľníctva na základe Jozefínskych reforiem patentom z roku 1785. Podľa tohto dokumentu bolo povolené poddaným sa slobodne sťahovať, sobášiť, dávať deti na remeslo a štúdium. Predtým ľudia potrebovali od zemepána súhlas. Vydanie patentu umožnilo poddaným sťahovať sa (ako pracovnej sile), napr. do miest a priemyselných centier.

Tolerančný patent 1781 priniesol lepšiu znášanlivosť, nanovo definoval vzťahy medzi poddanými a zamepanmi, zaviedol podmienky na vykonávanie cirkevných obradov. Podľa Jozefa II. štátu mala slúžiť aj cirkev, najmä pri výchove mládeže. Značným zásahom do kompetencie katolíckej cirkvi bolo zrušenie viac ako tretiny kláštorov, ktoré sa mali starať o chorých a starých občanov. Obmedzil aj právomoc biskupov a zriadil štátne generálne semináre. V dôsledku toho nastalo zlepšenie možnosti pohybu za prácou aj pre naše obce.

Demografický vývoj obyvateľstva

Stav obyvateľstva v začiatkoch osídlenia nie je známy. Doc. Ferdinand Uličný v „Dejinách osídlenia Šariša“ (Košice 1990) uvádza, že v rokoch 1543, 1567 a 1588 bolo v Geraltove 4– 5– 5 domácností zdanených od 4– 2, 5 a 3 port. V roku 1600 bolo obývaných 9 domov poddanských a dom šoltýsa. V Žatkovciach v roku 1567 päť, v roku 1600 deväť poddanských domácností. V Závadke v roku 1600 bol dom šoltýsa a obyvatelia bývali v dvoch domoch ako poddaní. Obec Závadka bola najmladšou v okolí.

Za ďalšie roky stav a vývoj počtu obyvateľstva v obciach Geraltov, Žatkovce a Závadka uvádza „Lexikón obcí ČSSR 1850–1970“, Zv. I, na str. 1100, 1106. (pozri v nasledujúcej tabuľke).

GERALTOV rok vzniku 1339			ŽATKOVCE rok vzniku 1345			ZÁVADKA rok vzniku 1600		
Rok	**Počet domov**	**Počet obyv.**	**Rok**	**Počet domov**	**Počet obyv.**	**Rok**	**Počet domov**	**Počet obyv.**
–	–	–	–	–	–	1600	2	–
1787	29	195	–	–	–	1787	11	66
1828	32	172	–	–	–	1869	–	77
1869	–	175	1869	–	115	1880	–	63
1880	30	169	1880	25	134	1890	–	76
1890	35	171	1890	–	157	–	–	–
1900	35	186	1900	32	156	1900	–	91
1910	31	159	1910	26	152	1910	–	85
1921	32	164	1921	27	148	1921	14	78
1930	36	175	1930	–	135	1930	15	94
1940	–	193	1940	–	159	1940	–	115
1948	–	196	1948	–	103	1948	–	96
1950	33	175	–	–	–	1950	16	70
1961	31	154	1961	29	166	1961	12	59
1970	31	136	1970	31	179	1970	14	56
1977	27	100	1977	32	144	–	–	–
1986	–	89	1980	–	138	1980	–	32
1991	36*	64	1991	32*	96	1991	–	16
1999	23	63	1999	30	80	1999	9	7
2008	–	–	2008	–	–	2008	–	9**

* – neobývané domy (z toho Geraltov 14, Žatkovce 6)
** – neobývané domy (Závadka 9)

Dnes je Závadka chatárskou osadou. Vzhľadom na to, že v Závadke a Žatkovciach za posledné roky prudko poklesol počet obyvateľov, obe obce boli pričlenené v roku 1991 k obci Geraltov. Obe zostali ako časti obce. V Geraltove v roku 1977 z počtu 38 domov, neobývaných bolo 11.

Vekové zloženie obyvateľov Geraltova v roku 1977:

Rokov	Počet	Rokov	Počet	Rokov	Počet
0 – 10:	12	21 – 30:	17	51 – 60:	8
11 – 20:	15	31 – 50:	19	61 a viac:	29

Počet obyvateľov spolu 100. Priemerný vek 41 rokov.

Vekové zloženie obyvateľov Žatkoviec v roku 1977:

Rokov	Počet	Rokov	Počet	Rokov	Počet
0 – 10:	13	21 – 30:	23	51 – 60:	21
11 – 20:	33	31 – 50:	23	61 a viac:	31

Počet obyvateľov spolu 144. Priemerný vek 40 rokov.

V Žatkovciach v roku 1977 všetky domy boli obývané.

V Geraltove najvyšší počet obyvateľov bol v rokoch 1787 – 195 obyvateľov a v roku1828 sa znížil na 172 obyvateľov. Od roku 1961 prudko klesal zo 154 na 63 v roku 1999.

V Žatkovciach v roku 1869 počet obyvateľov bol 115 a v ďalších rokoch až do 1970 nad 150. Najvyšší počet 179 bol v roku 1970. Od roku 1991 klesol na 96, v 1999 na 80 a šesť neobývaných domov.

V Závadke v roku 1787 bol stav 66, v roku 1900 sa zvýšil na 91, v roku 1940 bolo 115 občanov, v roku 1970 klesol na 56 obyvateľov a 14 domov. V roku 1991 len 16 občanov, v roku 1999 len sedem a v roku 2008 traja obyvatelia.

Na začiatku 18. storočia na Slovensku nepriaznivo ovplyvnili počet obyvateľstva aj epidémie. Veľká morová epidémia bola v rokoch 1709–1714. Dodnes ju pripomínajú morové stĺpy vo viacerých mestách a obciach. V priebehu tohto storočia bola značná migrácia obyvateľstva zo severných oblastí Slovenska smerom do dolnouhorských, takmer ľudoprázdnych stolíc, kde boli priaznivejšie podmienky pre život. Tak sa vytvorili jazykové ostrovy, ktoré sa zachovali do dnešných čias.

Najpálčivejším sociálnym problémom bola roľnícka otázka. Postavenie roľníkov dôsledne nevyriešila ani revolúcia 1848–1849. Rozdrobenú poľnohospodársku pôdu dedín bolo potrebné sceľovať – komasovať. Roľníci na dedinách sa tomu bránili, lebo ich pri tom často ožobráčili, obrali o lepšiu pôdu. Pôda nedokázala roľníkov uživiť. Mnohí pracovali ako drevorubači, drotári, murári a často odchádzali na poľnohospodárske práce – na žatvu a práce v lesoch, kde pracovali za biednych platových podmienok. O postavení dedinského obyvateľstva svedčil aj nízky stupeň kultúrnej úrovne a vzdelanosti. Bola vysoká negramotnosť. V roku 1860 ako uvádzajú dokumenty, bola negramotnosť až 64 %. O negramotnosti v našich obciach svedčia aj podpisované listiny.

Hladomor vyvolávali 2 – 3 neúrodné roky, neurodilo sa obilie, zemiaky, kapusta – hlavné zdroje obživy. Obyvatelia sa živili ovsenými otru-

bami, ktoré miešali so zomletou kôrou zo stromov, či pilinami a piekli z toho pagáče. Na východnom Slovensku neúrodou z dôvodu sucha boli postihnuté aj obce Geraltov, Žatkovce, Závadka v rokoch 1941–1947, avšak v tomto roku prišla pomoc vo forme dodávky hrachu a fazule zo Sovietskeho zväzu.

Prudký pokles obyvateľstva koncom 20. storočia a začiatkom 21. storočia spôsobil odliv obyvateľstva v dôsledku zmeny spoločenských pomerov – straty zamestnania a migrácie za prácou. Značná časť obyvateľstva, najmä mladých odišla za prácou do Čiech, ale aj do zahraničia, napr. Írska, Anglicka a iných štátov.

Reformácia a protireformácia

Pod reformáciou rozumieme stredoveké sociálno-politické hnutie v 16. storočí v západnej Európe prejavujúce sa úsilím o nápravu cirkvi a obmedzenie jej moci. Reformácii, ktorá sa zrodila v Nemecku predchádzalo obdobie, kedy v kresťanskej západnej cirkvi existovala odchýlka – predávanie odpustkov, odpúšťanie trestov cirkvou, čo sa priečilo kresťanskému učeniu.

V roku 1517 zverejnil vo Wittenbergu 95 téz – pravidiel, v ktorých Martin Luther kritizoval dôležité dogmy – články viery. Učenie nemeckého mnícha 1483–1546 usilovalo o nápravu západnej, kresťanskej cirkvi a o jej návrat k pôvodnému poslaniu. Reforma smerovala k dvom hlavným cieľom: k presnému dodržiavaniu Biblie a k odstráneniu svetskej moci. Poddaní v jednotlivých panstvách zemanov sa pridávali k reformácii podľa toho, na ktorej strane bol ich zemepán. Inú možnosť nemali, lebo sa museli riadiť náboženstvom zemanov podľa zásady „koho je panstvo, toho je náboženstvo“.

Poddaní i naďalej platili cirkevné desiatky, t.j. desiaty diel z úrody, z ktorých boli vydržiavaní kňazi. Najväčším odklonom od učenia katolíckej cirkvi bola ženba kňazov a prijímanie pod oboma spôsobmi, t. j. kalicha i hostie. Pápež ženbu odmietol. Katolícka cirkev vyvíjala aktivitu aj smerom k pravoslávnym veriacim žijúcim na východnom Slovensku, ktorých chcela zjednotiť s katolicizmom. Treba povedať, že pravoslávna cirkev nepodliehala Rímu. V roku 1646 prijatím Užhorodskej únie sa podarilo uskutočniť rozkol v pravoslávnej cirkvi tým, že časť duchovenstva prešla pod jurisdikciu Ríma a tak vznikla gréckokatolícka cirkev. Táto cirkev si ponechala obrady – liturgiu východného rituálu, ale uznala vrchnosť pápeža ako predstaviteľa cirkvi a zvrchovanosť cirkevnej hierarchie so stolicou katolíckej cirkvi v Ríme. Tento proces prechodu na grréc-

kokatolíctvo trval skoro 150 rokov. Uniatské duchovenstvo bolo zrovnoprávnené s katolíckym. Zlepšením sociálneho postavenia uniatského duchovenstva viedlo k tomu, že jeho značná časť sa začala odcudzovať od pospolitého ľudu, dostala na pozície latinizácie a maďarizácie. Cieľom únie bolo oslabiť postavenie pravoslávnej cirkvi a získať väčší vplyv na veriacich východného obradu. Duchovenstvo chcelo mať rovnaké postavenie a vymoženosti, aké mali vo farnostiach v západnej cirkvi, t. j. zabezpečený plat a naturálnu daň od veriacich – časť z úrody každoročne, odpracovať na pozemkoch farnosti určitý počet dní aj so záprahom a platiť za jednotlivé úkony (sobáš, pohreb a iné), alebo napr. pripraviť počas roku vo farskom lese drevo na kúrenie počas zimy.

Náboženské pomery pred vznikom Užhorodskej únie (1646) a po nej

V roku 1054 došlo k rozdeleniu cirkví na západnú – katolícku a východnú – pravoslávnu. Karpatskí obyvatelia – Rusíni zotrvali na vernosti pravoslávnej cirkvi, alebo ako sa vtedy hovorilo na ruskej viere. Toto zabezpečovalo kultúrne a cirkevné zväzky s východnými Rusínmi za Karpatami.

Už v 12. storočí bolo v Uhorsku omnoho viac východných monastierov ako kláštorov latinského obradu. Veľký vplyv na veriacich východného obradu v Uhorsku malo postupné doosídľovanie v rámci tzv. valašskej a rusínskej kolonizácie[28]. V roku 1241 tatársko – mongolské hordy prenikli aj do Karpát a viac ako rok plienili dediny, mestá, okrádali obyvateľstvo. Ľudia hľadali záchranu v lesoch. Noví obyvatelia sa usadzovali v hornatých severovýchodných oblastiach Uhorska, kde založili 300 osád, v ktorých používali východný obrad. K takýmto patrili aj naši predkovia pod Čergovským pohorím vo farnosti Geraltov a filiálnej obce Tročany.

Litovsko-podolské knieža Teodor Koriatovič hľadal svoj domov v Uhorsku. Od kráľa Žigmunda dostal Mukačevské panstvo. Bránil Rusínov pred uhorskou šľachtou. Jeho činnosť a podpora východného obradu sa pozitívne prejavila aj v Šarišskej župe, čo spomalilo proces latinizácie veriacich východného obradu. Východní kresťania v spoločnosti mali stále pomerne nevýhodné postavenie. Ich kňazi – duchovní nemali rovnaké výsady ako rímskokatolícki a okrem kňazskej služby museli aj pracovať a dorábať si na živobytie. Nemali ani vlastnú vyššiu cirkevnú správu. Napriek orientácii na Rím ich mnohí kvôli východnému obra-

[28] Prešovské biskupstvo, s. 30, 68.

du považovali za pravoslávnych príslušníkov východnej cirkvi, čo často zhoršovalo ich postavenie. Kňazi pre veriacich neboli iba duchovnými pastiermi, ale pomáhali im aj v ťažkých životných situáciách, hospodárskych, rodinných a zdravotných. Na základe toho sa zaužívalo oslovenie duchovných „otče", ktoré sa u gréckokatolíkov udržalo dodnes[29].

Užhorodská únia bola uzavretá 24. apríla 1646 v hradnej kaplnke Drugetovcov v Užhorode. Zjednotenie s Rímom podpísal iba biskup, šiesti arcidekani a šesťdesiattri pravoslávnych kňazov, veľa kňazov a veriacich ostávalo ešte mimo[30]. Užhorodská únia bola v nasledujúcich rokoch prijatá v piatich župách, vrátane Šarišskej. V roku 1661 bolo zjednotených už vyše 500 duchovných. Centrom uhorských gréckokatolíkov bolo i naďalej Mukačevo. Mukačevské biskupstvo muselo prekonávať veľa útrap a vynaložiť veľké úsilie na dodržiavanie prijatých zásad Úniou:

- zachovávať rítus gréckej cirkvi,
- voliť biskupa potvrdeného Svätou Apoštolskou stolicou, slobodne užívať cirkevné výsady.

Napäté vzťahy medzi Mukačevom a Jágrom vyriešila až panovníčka Mária Terézia. Na jej podnet pápež Klement XIV. Ustanovil samostatnú Mukačevskú eparchiu dňa 19. septembra 1771. Bola veľmi rozsiahla (11 žúp s takmer 550 tisíc veriacimi). Na základe kráľovskej kancelárie v roku 1787 boli vytvorené tri vikariáty:

- Maramorožský,
- Satmarský,
- Košický.

Vikariát – oblasť spravovaná kňazom, ktorý zastupoval biskupa. V tomto čase vo farnosti Geraltov a filiálke Tročany veriaci zostali verní východnému obradu a cirkevnoslovanskému jazyku: Otče náš, iže jesi na nebesi... Košická mestská rada nemala záujem o zriadenie vikariátu. O jeho zriadenie sa zaslúžil kanonik Bradáč. Obrátil sa do Prešova a podarilo sa mu zabezpečiť cestou cisára Leopolda priestory na Hlavnej ulici. Zásluhou Bradáča, ktorý bol poslancom Uhorského parlamentu, sa podarilo ustanoviť vikariát dekrétom z 8. marca 1806 so sídlom v Prešove. Ján Bradáč bol vymenovaný za biskupa a vikariát spravoval do roku 1812. Keď odišiel do Mukačeva, jeho miesto prevzal Gregor Tarkovič. Po jeho odchode, tiež do Mukačeva, bol vymenovaný za jeho nasledovníka Ján Olšavský, ktorý spravoval vikariát až do vzniku Prešovského biskupstva, ustanovenie ktorého prehlásil pápež Pius VII bulou zo dňa 22. sep-

---

[29] A znovu žijeme, s. 9.

[30] Tamtiež, s. 9.

tembra 1818, ktorého prvým sídelným biskupom bol Gregor Tarkovič (1754–1841). Na území nového biskupstva bolo 193 farností a žilo tam 149 987 veriacich gréckokatolíkov[31].

Vznik a činnosť farnosti

Naši predkovia pri osídľovaní nezabúdali ani na duchovný život. Ako uvádzajú dokumenty o osídlení, veriaci si vybudovali drevenú cerkov (chrám), aby si zachovali svoju ruskú vieru. Počas ťažkých období, keď bojovali o svoju holú existenciu, posilu a uspokojenie nachádzali práve vo viere. Osídlenie sa postupne rozrástlo čo do počtu obyvateľov, a bolo potrebné veriacich usmerňovať v duchovnom živote. Zabezpečilo im to až zriadenie farnosti, ktorá bola ustanovená v roku 1695, t. j. po 356 rokoch od prvej písomnej zmienky o vzniku obce Geraltov. V obecnej kronike je táto skutočnosť uvedená s poznámkou, že farnosť bola pravoslávna[32]. Budova vtedajšej farnosti sa nachádzala na nižnom konci dediny, na mieste domu Zakutných, stavba bola drevená. V blízkosti fary bol aj cintorín, kde stála drevená cerkov (chrám). Cintorín však padol do zabudnutia.

K farnosti Gerálta – Geraltova podľa Schematizmu Mukačevskej eparchie z roku 1814 patrili aj greckokatolícki veriaci v 17 obciach, v celkovom počte 633. Išlo o obce okrem Žatkoviec, kde žili väčšinou rímskokatolíci. Boli to obce:

- Troscán – Tročany, ktorá bola filiálkou farnosti s počtom 127 veriacich,
- Zetek – Žatkovce 148,
- Beczallya – Janovce 9,
- Bartosfalya – Bartošovce 15,
- Hertnek – Hertník 13,
- Triecska – Fričkovce 1,
- Ofsiko – Osikov 1,
- Vaniskócz – Vaniškovce 8,
- Abranócz – Abranovce 16,
- Laposfalva – Lopuchov 10,
- Demethe – Demjata 16,

[31] Prešovské biskupstvo, s. 68.

[32] Obecná kronika Geraltova, s. 4.

- Nagy Silva – Veľký Slivník 7,
- Kisss Silva – Malý Slivník 12,
- Mosuró – Mošurov 11, Tóth Raslavice – Slovenské Raslavice 3

Závadka patrila pod farnosť Hradisko.

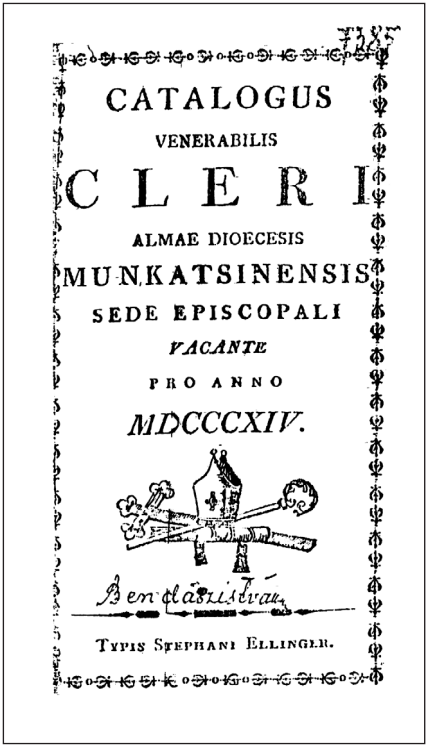
CATALOGUS
VENERABILIS
CLERI
ALMAE DIOECESIS
MUNKATSINENSIS
SEDE EPISCOPALI
VACANTE
PRO ANNO
MDCCCXIV.

TYPIS STEPHANI ELLINGER.

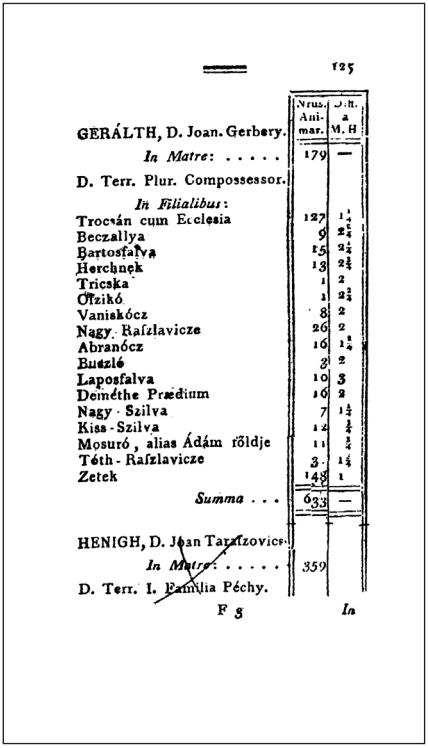
125

	Nrus. Animar.	Jlt. a M. H
GERÁLTH, D. Joan. Gerbery.		
In Matre:	179	—
D. Terr. Plur. Compossessor.		
In Filialibus:		
Trocsán cum Ecclesia	127	1¼
Beczallya	9	2¾
Bartosfalva	15	2¼
Herchnek	13	2¾
Tricska	1	2
Ofzikó	1	2¾
Vaniskócz	8	2
Nagy Rafzlavicze	26	2
Abranócz	16	1¾
Buezlé	3	2
Laposfalva	10	3
Demèthe Prædium	16	2
Nagy Szilva	7	1½
Kiss-Szilva	12	¾
Mosuró, alias Ádám röldje	11	¾
Tóth-Rafzlavicze	3	1¼
Zetek	148	1
Summa . . .	633	—
HENIGH, D. Joan Tarafzovics.		
In Matre:	359	
D. Terr. I. Familia Péchy.		

F 3 *In*

Schematizmus Mukačevskej eparchie z roku 1814.

Cirkevná matrika v Geraltove bola vedená od roku 1769. Do tohto roku (za obdobie 74 rokov) nie je k dispozícii dokumentácia o tom, koľko duchovných bolo správcami farnosti s výnimkou roku 1736, kedy otcom duchovným – farárom v Geraltove bol Andrej Tuzik, s ktorým bolo riešené rozhodnutie spornej záležitosti mukačevským biskupom Bizancym o zachovaní predpisov – išlo o zjednotenie s rímskou cirkvou. Dokument bol vystavený 22. februára 1736 v Mukačeve. Farnosť Geraltova od roku 1771 patrila pod biskupstvo v Mukačeve, pred tým pod biskupstvo v Jágri.

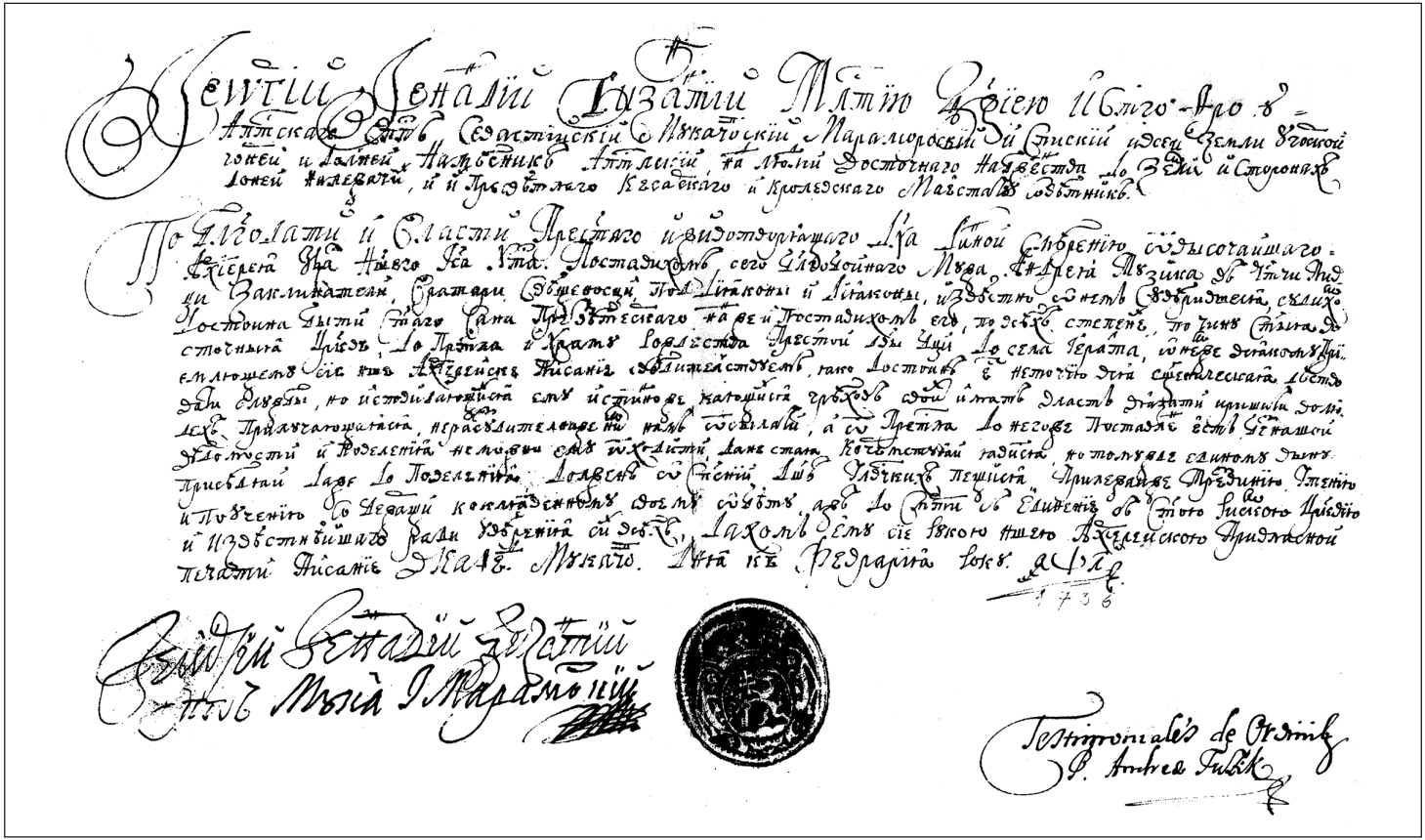

Rozhodnutie mukačevského biskupa Bizancyho v spornej záležitosti týkajúcej sa farára Andreja Tuzika.

Od roku 1769 do 1945 pôsobilo na farnosti Geraltova celkom 22 duchovných, čo je zaznamenané v cirkevnej matrike podľa rokov pôsobenia:

1769–1771	Miklos Zsetkey, Gyorgy Telesnicky,
1778–1796	Istvan Tokar,
1796–1819	Joan Grebery.

Prešovská eparchia:

1819–1820	Joannes Janovics,
1821–1823	Michail Rubi,
1824–1829	Andras Kovalicky,
1929–1835	Gregorius Mraz,
1838–1841	Michail Lukáč, Joannes Burik,
1842–1859	Joannes Krisko,
1860–1865	Joannes Beretcky,
1866–1867	Andreas Samovolsky,
1868–1899	Ignatius Timko,
1899–1904	Michail Molčanyi,
1905	Mihaly Mitro,
1909	Rezso Romtag,
1909–1911	oan Tartalyi,
1911–1918	Joannes Stavrovsky,
1918–1927	Alexius Kello,
1927–1945	Joannes Čanda,
1945–1952	Štefan Čanda
1968–1971	Michal Onderišin
1971–1983	Vasiľ Kočemba
1983–1988	Mikuláš Kašpar
1988–1989	Peter Krenický, CssR (excur. z Prešova)
1990	František Fedor
1990–1997	Vladimír Boňko
1997–2000	Juraj Gradoš
2000–2007	Rastislav Daňo
2007	Peter Vaško

Drevená cerkov podľa tvrdenia pamätníkov bola prevezená do Tročan. Farnosť Geraltova mala vo svojej náplni nielen starostlivosť o veriacich a ich náboženský život, ale aj drevenú cerkov, ktorá vyžadovala finančné prostriedky na opravu, pretože sa jednalo o najstarší pamiatkový objekt východného rítu. Obec Tročany sa nachádza v južnej časti

Nízkych Beskýd a Bartošovskej kotliny. Prvá písomná zmienka o obci sa viaže na rok 1270. V roku 1787 mala obec 38 domov a 276 obyvateľov. V roku 1948 bolo 92 gréckokatolíkov. Filiálny drevený chrám v Tročanoch bol zasvätený sv. evanjelistovi Lukášovi a pochádzal z roku 1739 (príloha č. 3-10). Bol opravovaný v rokoch 1897, 1933 a 1968. Od päťdesiatych rokov 20. storočia sa dlhý čas v chráme neslúžili bohoslužby z dôvodu prechodu na pravoslávie. Túto skutočnosť veriaci v Geraltove prijali rôzne. Časť veriacich po príchode pravoslávnych duchovných ďalej navštevovala pobožnosti, ale väčšina sa zúčastňovala náboženských obradov najmä v susednej obci Terňa, kde sú veriaci rímskokatolíckeho náboženstva. Často došlo k tomu, napr. pri pohreboch, že nebožtíka pochovali bez farára. Obdobne aj krstenie detí sa uskutočňovalo v rímskokatolíckych kostoloch. Toto obdobie pominulo až po roku 1968, keď činnosť gréckokatolíckej cirkvi bola znovu povolená. Obdobná situácia bola aj v Tročanoch, lebo veriaci nesúhlasili s prechodom na pravoslávie. Začali navštevovať rímskokatolícke bohoslužby v Raslaviciach. Za toto obdobie (do roku 1968) pravoslávna cirkev nejavila záujem o vykonávanie pobožnosti v drevenom kostolíku. Znovu k slúženiu liturgií gréckokatolíkmi došlo až v roku 1999.

Starostlivosť o udržiavanie dreveného cerkvi v Tročanoch patrila pod farnosť v Geraltove. V roku 1932 došlo dokonca k takému stavu, že Okresný úrad v Bardejove vydal výmer zo dňa 8. februára 1933, ktorým nariadil uzavrieť kostol pre možnosti ohrozenia veriacich. Farský úrad v Geraltove, vedomý si tejto situácie, obrátil sa svojím prípisom zo dňa 16. marca 1933 na Eparchiu (biskupský úrad) v Prešove a Štátny referát na ochranu pamiatok o finančnú pomoc, ako aj o možnosť použiť finančné prostriedky fary na opravu dreveného objektu. Štátny referát na ochranu pamiatok v Bratislave vo svojej odpovedi zo dňa 19 decembra 1932 žiadosť zamietol. Prešovské biskupstvo vyhovelo farskému úradu v Geraltove a na opravu poskytlo celkom 200 Kčs. Na opravu kostolíka prispievali aj veriaci, o čom svedčia zápisy na farskom úrade. Avšak pri nízkom počte veriacich dobrovoľné čiastky nemohli pokryť požadované sumy. Nová murovaná cerkov bola vystavená v roku 1792 na náklady Jozefa II. (údaj uvedený podľa Schematizmu prešovskej diecézy z roku 1948). V roku 1913 bola zrenovovaná a vymaľovaná zásluhou duchovného Alexeja Kellyho. Bola vybudovaná aj nová murovaná fara, čím sa zlepšili podmienky života pre duchovných, ktorí pôsobili v ďalšom období. Farnosť v Geraltove mala aj pozemky, na ktorých pracovali veriaci. Ešte aj v štyridsiatych rokoch 20. storočia odovzdávali naturálie. Rovnako to bolo aj vo farnosti Hradisko, kde patrili veriaci zo Závadky. Korešpondencia

farnosti s nadriadenými úradmi – Eparchiou (s biskupským úradom), bola vedená v tridsiatych rokoch v cirkevnoslovanskom jazyku – azbukou. (V roku 1819 súpis majetku farnosti – bol spísaný latinsky.) V roku 1986 bolo vydané povolenie na rekonštrukciu fary. Pôvodná fara bola kamenná a preto bolo rozhodnuté, že pôvodná stavba bude odstránená a na pôvodnom mieste veriaci vybudovali terajšiu faru. Aj tá už bola rekonštruovaná v rokoch 2000-2001. V rokoch 2007-2008 došlo k výmene okien a dverí a boli prevedené aj iné rekonštrukčné práce, na ktorých sa finančné podieľali Jozef Gurega, Milan Bortňák, Marian Baláž, Vladimír Dolhý.

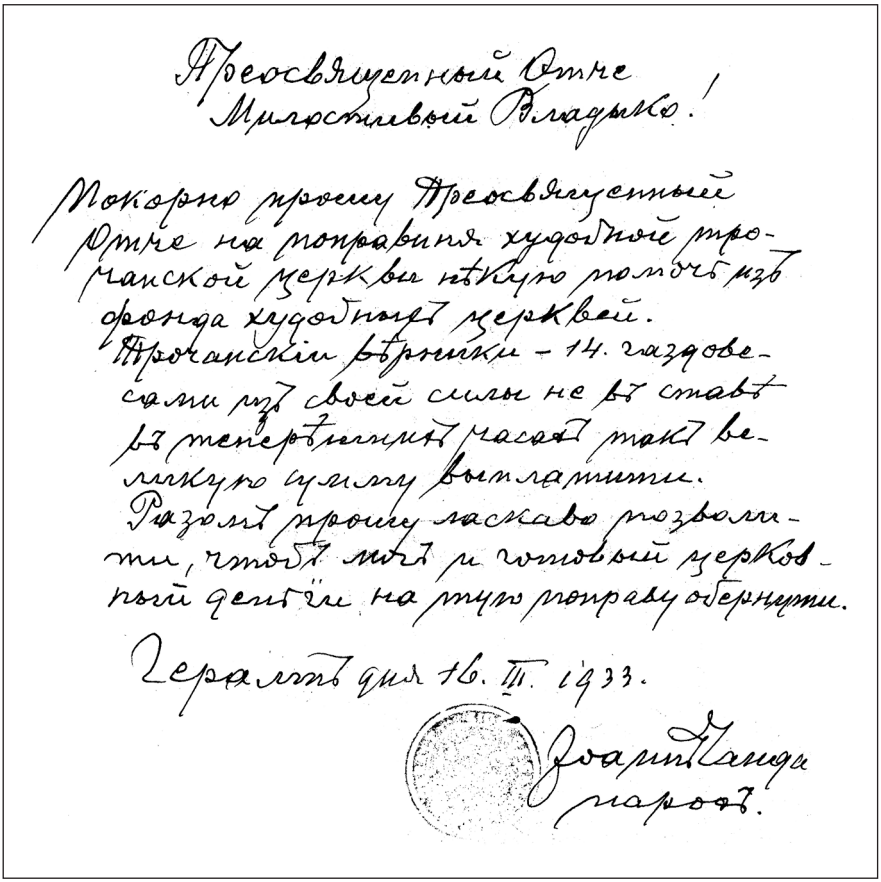
Преосвященный Отче
Милостивый Владыко!

Покорно прошу Преосвященный Отче на поправиня худобной троцанской церкви какую помочь изъ фонда худобнаго церквей.
Троцанскій вірники – 14. газдове-сами изъ своей силы не въ ставъ въ теперішнимъ часотъ такъ великую суму выплатити.
Разомъ прошу ласкаво позволити, чтобъ мигъ и готовый церковной деньги на тую поправу обернути.

Геральтъ дня 16. III. 1933.

Іоаннъ Ганда
парохъ.

Prosba farnosti v Geraltove adresovaná biskupovi Pavlovi Gojdičovi o finančnú podporu na opravu chrámu v Tročanoch (1933).

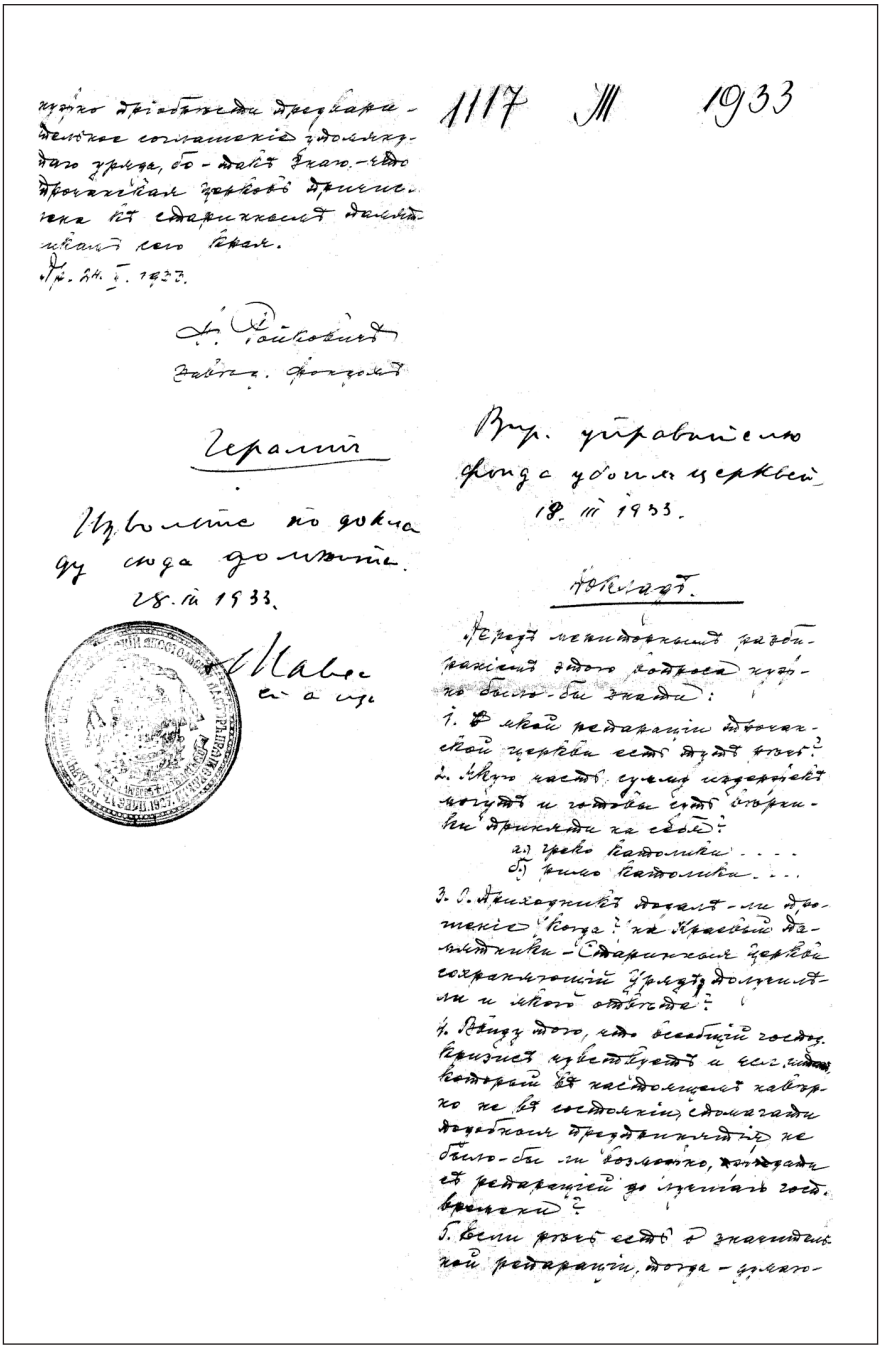

Súhlas prešovského biskupstva s poskytnutím podpory.

ŠTÁTNY REFERÁT
NA OCHRANU PAMIATOK
NA SLOVENSKU
PRI ŠTÁTNOM INŠPEKTORÁTE ARCHÍVOV
BRATISLAVA, FRANTIŠKÁNSKE NÁM. č. 1.
TELEFON 484.

V Bratislave dňa 19. decembra 1932

Č. 2537/32 *Prílohy:*

Predmet: Trojčany, gr.k.kostol, oprava, st.sub.

K číslu *zo dňa*

Farský úrad gr.kat.

Geralt u Prešova

Podpísaný úrad oznamuje, že pre nedostatok úveru nepovolilo ministerstvo školství a nár.osv. výnosom č.j. 19.420/32-V/1 zo dňa 12.XII.1932 subvenciu na opravu kostola v Trojčanoch.

Za
št.referát na ochranu
pamiatok:

radca s.o.služby.

Oznámenie Štátneho referátu na ochranu pamiatok o zamietnutí žiadosti o finančnú podporu.

Hovorový a bohoslužobný jazyk

Pri utváraní nových osád spoločenstvo tvorilo komunitu, ktorej charakteristickou črtou bol jazyk a náboženstvo. Tým sa odlišovali od regiónu, do ktorého prišli. To boli ich duchovné bohatstvo, ktoré ich zjednocovalo a posilňovalo. Bohatstvo, ktoré si s hlboko vážili a k úcte k nemu vychovávali aj svojich potomkov. Základom ich jazyka bola slovná zásoba, ktorú si priniesli z ich pôvodnej vlasti, odkiaľ sa prisťahovali, najpravdepodobnejšie z Haliče. Hovorovou rečou obyvateľov našich obci je ukrajinský dialekt. V miestnom spoločenstve pre túto hovorovú reč bolo zaužívané pomenovanie, že je to karpatská, ruská reč. V roku 1900 sa 90 % obyvateľov hlásilo k ruskej národnosti.

Príklady jednotlivých jazykových foriem dokumentujú záznamy v obecnej kronike, napr. :

neurčitková forma na – ity: chodyty, robyty, smotrity, jisty, spaty, ...
polnohlasie: cholodno, korova, horodyty, vorota, borony, vorobeľ, polotno, boroda, ...
zvratné zámeno na šja: najistyjša, napytyšja, narobytyšja, vydatšja, ...
zámená: mij, jich, joho, tvij, ...
slovesá prítomného času v 3. osobe: chodyt, volat, ležit, nosyt, spivat, ...
v 2. osobe prítomného času: chodžu, stoju, smotrju, chcu, ...
slová so striedaním o – i, e – i: siľ, chlib, lis, viz, tanir, papir, ...

To, čo bolo samozrejmosťou v 19. a 20. storočí, dnes v dôsledku rôznych asimilačných vplyvov a zmien v štruktúre obyvateľstva sa vytratilo, vrátane pôvodnej slovnej zásoby. Citeľná je absencia školy.

Ešte v štyridsiatych rokoch 20. storočia sa liturgie (bohoslužby) odbavovali v cirkevnoslovanskom jazyku. Modlitebné knižky boli vydávané v azbuke. Veriaci v minulosti boli jazykovo a duchovne spätí s cirkvou. Na bohoslužbách počuli svoju reč od duchovných, živé slovo, ktoré im bolo milé, a práve to ich utvrdzovalo vo viere. Rodnú reč používali v bežnom živote, aj pri styku s duchovným. Deti počúvali rodnú reč od rodičov a škola ich viedla ku kultúre prejavu. Po 80. rokoch 20. storočia dochádza ku zmene bohoslužobného jazyka, aj v kázniach a príhovoroch duchovných sa začala používať slovenčina. Túto skutočnosť najmä starší veriaci prijali negatívne, pretože boli nútení zanechať modlitby a cirkevné piesne, ktoré mali od svojho detstva vžité. Tieto zmeny sa nemilo dotkli širokých vrstiev veriacich, pretože boli porušené ich dávne tradície, ktoré si chránili z pokolenia na pokolenie.

O tom, že naši predkovia od nepamäti používali cirkevnoslovanský jazyk, svedčia záznamy o cirkevných knihách v Tročanoch a inventárny zápis o liturgických obradných knihách farnosti Geraltov z roku 1840.

Liturgické knihy farnosti

Podľa latinsky písanej listiny z archívu Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove sa dňa 18. novembra 1840 v cirkevnej obci gréckokatolíckej farnosti Geralt-Geraltov uskutočnila komisionálna inventúra liturgických obradných kníh. Členmi komisie boli Eparchiou poverení duchovní a miestni cirkevní kurátori.

Liturgické knihy farnosti, ktoré zistila inventúra sú uvedené v preklade latinského textu do slovenčiny (body 1 až 15).

Preklad obsahuje aj súpis drevených súčastí cirkevného zariadenia farnosti na (bod 16, podbody 1 až 5).

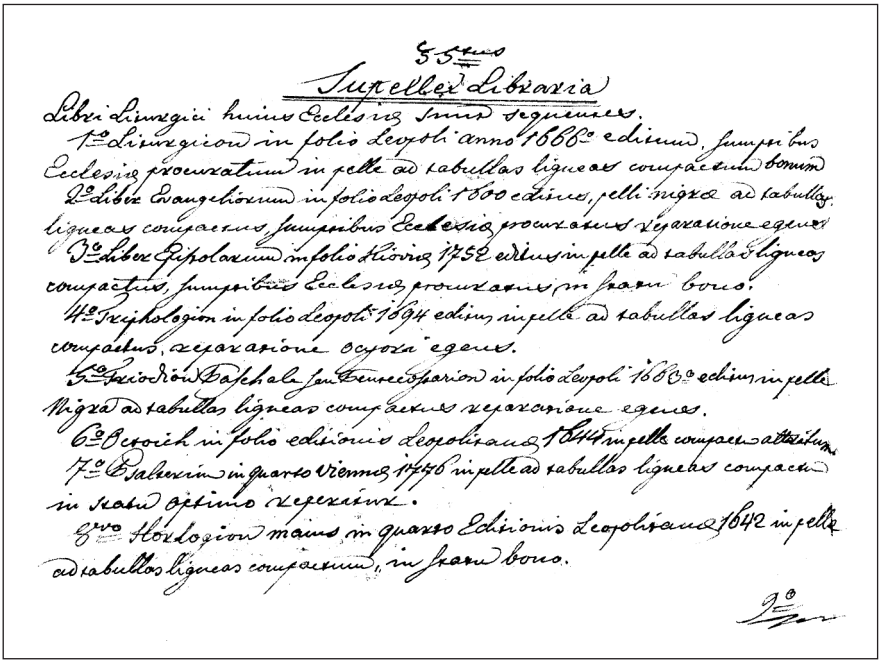
55

Supellex Libraria

Libri Liturgici huius Ecclesiae sunt sequentes.

1.o Liturgiorum in folio Leopoli anno 1668.o editum, sumptibus Ecclesiae procuratum in pelle ad tabellas ligneas compactum bonum

2.o Libri Evangeliorum in folio Leopoli 1800 editum, pelli nigra ad tabellas ligneas compactum, sumptibus Ecclesiae procuratum separatione egens

3.o Liber Epistolarum in folio Kiovia 1758 editus in pelle ad tabellas ligneas compactus, sumptibus Ecclesiae procuratus, in statu bono.

4.o Trephologion in folio Leopoli 1694 editum in pelle ad tabellas ligneas compactum, separatione opera egens.

5.o Priodion Paschale sive Triodion in folio Leopoli 1668.o editum in pelle nigra ad tabellas ligneas compactum separatione egens.

6.o Menaion in folio editionis Leopoliensis 1844 in pelle compactum attritum

7.o Psalterium in quarto Viennae 1746 in pelle ad tabellas ligneas compactum in statu optimo reperitur.

8.vo Horologion maius in quarto Editionis Leopoliensis 1842 in pelle ad tabellas ligneas compactum, in statu bono.

Prvá časť latinsky písaného inventúrneho zápisu.

9º Vetus et novum Testamentum seu Biblia in 5 tomis in compacto
ex Gallica exaratione egens.
10º Euchologion in quarto Ordinis Leopolienſis, in pelle ad tabullas
ligneas compactum in statu bono.
11º Typikon.
12º Synopsis Christiani in duobus tomis compactione egentes.
13º Grammatica Christiana in uno tomo
14º Liber Matricularis Novus anno 1839º dum occepimus.
15º Protocolla 14 numero 14, quorum duo partim Benignis Formalibus
Regiis, partim vero Ordinibus Episcopalibus explicata, tertium
vero Rationum Ecclesiae, decimum quinto deservient; quartum novum
in protocollendis Benignis Formalibus Regiis et Ordinibus
Episcopalibus destinatum est.
Omnes hi supra specificati libri simplicibus Ecclesiae sunt procurati.

§ 6tus

Supellex Ecclesiae lignea

Habet haec Ecclesia:
1º Scrinium 12 Cubulorum recipiendi granum capax pro conservanda Ecclesiae Avena, conservatur in aula Parochiali.
2º Armariolum novum, in Sacrario parte sinistra recondendis Sacrae Supellectili aptatum.
3º Cistae duae, quarum una Supellectili linea explicata habetur, altera peculio Ecclesiae deservit, duplici sera et clavi provisa, apud Parochum asservata.
4º Post altare majus vetusta scamnum ligneum crucifixum in locum Coenae Dominae, apud quo Parochus propter depositum Confessionalis, aut alterius Sacri Sacramenti Confessionis exercere solet.
5tus In Navi Ecclesiae ex utraque parte reperiuntur scamna et e ligno molli confecta in statu bono.

Titulus III.

Dos Ecclesiae

Habet Ecclesia hac pro Dote stabili Hortum in limitibus terreni Peralchensis, et Ottikovensis situm, 3 Coreas capacem, per Parochum dari orga 5 floris valuit annue nunari solitum.
2º Avenae 36 et ½ Coreas per Incolas Peralchenses et Ottikovenses quovis anno conspicua solvere.
3º Habet praenominata Ecclesia Capitale 400 florenorum floris Valuta orga legale Interusurium 6 per cento, apud Gremialis possidentem Colonum locatum, super quo Parochus locatis cum Rationistae Syndico Rationes quovis anno ad officium Dioecesanum praestare solet.

Titulus IIII

Druhá časť latinsky písaného inventúrneho zápisu.

Tieto liturgické knihy sa vo farnosti Geraltov dnes nenachádzajú.

Preklad zápisu o inventúre z latinčiny do slovenčiny.

Inventúra knižnice

Liturgické knihy (obradov) tejto farnosti sú nasledujúce.

1. Liturgia tlačená vo Ľvove roku 1666 bola vydaná a zviazaná v koži a v obale (drevenom) sa zachovala v dobrom stave.
2. Evanjeliár (kniha evanjelií) z Ľvova vydaný v roku 1600, zviazaný v čiernej koži a spevnená v doštičkách, obstarala ju farnosť , žiada si opravu opotrebovaných častí).
3. Kniha listov (písomností) z Kijeva z r. 1752 v koži s dreveným obalom, celá, bola obstaraná farnosťou, je v dobrom stave.
4. Súprava písacích potrieb pochádza z Ľvova z roku 1649, v koži a doskách drží, žiada si len brúsenie písacích pier.
5. Paškál, veľkonočný svietnik alebo Pentekostarion (50 dní Veľkej noci sa používa) je z Ľvova z roku 1663, v čiernej náterovej podobe a má schránku drevenú a súdržnú, žiada si reštaurovanie.
6. Písací stroj abecedy hebrejskej, vyrobený vo Ľvove v 1644 roku s koženým obalom, ošúchaný (opotrebovaný).
7. Žaltár (kniha žalmov) štvrté vydanie vo Viedni r. 1776 v koži s doskami v neporušenom stave, výborne zachovaný.
8. Hodiny veľké kvarzové ľvovskej výroby z roku 1642 v koženom obale a dreve, sú celé, nič nechýba, v dobrom stave.
9. Starý a Nový zákon alebo Biblia v 5-tich zväzkoch celku z Francúzska, žiada si opravu (reštaurovanie).
10. Modlitebná kniha vo štvrtom vydaní z Ľvova, v koži s doskami, v dobrom stave.
11. Písací stroj, tlačiarnička (prepisovač).
12. Rétorika (rečnícke cvičenia kázni) homiletika ľvovské vydanie.
13. Gramatika – ľvovské vydanie v jednom zväzku.
14. Matričná kniha (farská matrika) nová z roku 1839 prijatá do daru (2 exempláre).
15. Protokoly (zápisnice) matričné a iné, z ktorých dve tretiny z milosti kráľovských predpisov, sčasti s predpismi biskupskými, ostatné na účtovnícke účely farnosti k používaniu zápisov. Štvrtý zväzok je nový k používaniu kráľovských inštrukcií a rádových rehoľných predpisov. Slúžia na biskupské protokolovanie.

Všetky tri vyššie uvedené druhy osobitých kníh sú určené biskupstvám a farnostiam a boli obstarané podlá §6.

Drevené súčasti cirkevného zariadenia farnosti.

16. Farnosť vlastní tieto:

1. Skriňu (almaru), do ktorej sa vmestí 12 meríc (100 kg = 1 kubus) skladovaného obilia pre farnosť, ktoré sa uchováva vo farskom dvore.
2. Police (knižničného typu), nové v časti sanktuária naľavo od neho, kam sa ukladajú a uchovávajú posvätné náčinia bohoslužobné.
3. Dva vaky, z ktorých jeden slúži na lanové časti rúcha, druhý na veci duchovných potrieb obradov, voskové sviece a osobitne tie, od ktorých má kľúče iba kňaz.
4. Za oltárom vyšším vidieť lavicu z dreva vyčnievajúcu na mieste sčasti neviditeľnom, odkiaľ kňaz z dôvodu nedostatočnosti veriaceho určí alebo iné miesto na sedenie pri spovednici zvyčajne je určené.
5. V lodi chrámu z obidvoch strán sú lavice drevené a pohodlné na sedenie umiestené, ktoré sú teraz v dobrom stave.

Z Tročian (filiálneho chrámu Geraltova) boli dňa 3. februára 2004 prevezené do archívu Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove liturgické knihy – Apostol (rok vydania 1639, Služebnyk (rok vydania 1666), Molytvoslov - Trebnyk (rok vydania 1741) a Molytvoslov (rok vydania 1895).

V zápise je uvedené, že sa prevážajú z toho dôvodu, aby sa nezničili, prípadne, aby sa nedostali do rúk zlodejom.

Podľa mienky mnohých tieto liturgické knihy mohli byť prevezené spolu z dreveným chrámom z Geraltova do Tročan.

Skladba obyvateľstva v roku 1828 podľa náboženstva a národnostnej príslušnosti

V Geraltove v roku 1828 v 34 domoch žilo 172 obyvateľov. Na jednu domácnosť pripadalo v priemere päť ľudí. Najviac bolo v dvoch domoch – po 10 obyvateľov, najmenej v jednom dome – traja obyvatelia. V Žatkovciach v 23 domoch bolo 115 obyvateľov (v priemere po 5 ľudí na dom), najviac v jednom dome bolo 12 obyvateľov, v jednom 11 obyvate-

ľov, a najmenej v jednom – traja obyvatelia. V Závadke v 12 domoch žilo 77 ľudí, na jeden pripadalo v priemere 6,4 obyvateľov. V dvoch domoch bolo po 10 obyvateľov, v jednom 2 obyvatelia.

V Geraltove podľa sčítania žili dve židovské trojčlenné rodiny (rodina Rothových a Kleinových), čo si však nepamätajú ani najstarší naši rodáci. V Žatkovciach bola taktiež židovská rodina Wolffa Friedmanna. Podľa záznamov to bola trojčlenná rodina. Pamätníci si však pamätajú, že v skutočnosti to bola viacčlenná rodina. Túto rodinu v roku 1943 odvliekli do koncentračného tábora, odkiaľ sa z nich nikto nevrátil. Zoznam o krajinskom súpise z roku 1828 uvádza pri našich dvoch obciach, že v Žatkovciach z počtu 115 obyvateľov vedelo čítať a písať len 6, nevedelo 109. V Závadke z 77 obyvateľov nevedelo písať 77. Tieto záznamy sú písané azbukou (nezna čytaty, nezna pysaty). V Závadke v 1934 roku bolo 94 obyvateľov. Podľa národopisu – sčítania (*ako uvádza obecná kronika na str. 1)*, všetci obyvatelia pri súhrnnom sčítaní boli vykázaní ako Slováci, hoci mnohí tvrdili, že sa dali zapísať za Rusínov. V dôsledku toho, že výsledky sčítania boli takto skreslené, na škole v Hradisku bol namiesto ruského vyučovacieho jazyka zavedený jazyk slovenský. Ľudia sa vždy hlásili ku gréckokatolíckej viere – ako hovorili – k „ruskej viere". Aj dnešní seniori tvrdia, že predkovia Závadčanov boli „ruskí ľudia", čo dokazuje ich viera a jazyk.

Skladba obyvateľstva v roku 1828 podľa náboženstva a národnostnej príslušnosti:

Obec	**GERALTOV**	**ŽATKOVCE**	**ZÁVADKA**
Inventárne číslo	228	243	242
Signatúra	1 – 34	23	23
Počet obyvateľov	172	115	77
Muži	89	57	39
Ženy	83	58	38
Náboženstvo:			
gréckokatolícke	153	107	74
rímskokatolícke	13	5	–
židovské	6	3	–
Národnosť:			
Rusíni	Nie je uvedená	Nie je uvedená	Nie je uvedená
Slováci	Nie je uvedená	Nie je uvedená	Nie je uvedená

Školstvo

Od prvej písomnej zmienky o Geraltove uplynulo 459 rokov, kým vznikla v roku 1798 prvá cirkevná škola. Udialo sa to 21 rokov po vydaní Organizačného poriadku pre školstvo (Ratio educationis) – ten bol vydaný Máriou Teréziou v roku 1777. Budova drevenej školy sa nachádzala na nižnom konci dediny, neďaleko drevenej cerkvi. Žiaľ, kronika školy z tých čias sa nezachovala. Až po rok 1856 nie sú známe údaje o učiteľoch. Ako uvádza obecná kronika, k najstarším učiteľom v Geraltove patril Andrej Daňko (pôsobil v 1856 roku), ktorý bol miestnym občanom. Joan Mimovič tu pôsobil v roku 1872, a rodák z obce Joan Dziak v roku 1877. Vasiľ Suvak pôsobil v Geraltove v roku 1883, a Juraj Szigeti v roku 1902, dieťa ktorého je pochované na miestnom cintoríne. Ďalší známy údaj o učiteľoch je až z roku 1928.

V období Rakúsko-Uhorska vyučovanie bolo v maďarskom a ruskom jazyku. Na základe Apponyiho zákona z roku 1907, pri požiadavke rodičov 20-ich detí bol zavedený maďarský jazyk ako povinný. To malo za následok likvidáciu ruských národnostných škôl. V 1912 roku bola vybudovaná nová murovaná škola s jednou učebňou a bytom pre učiteľa. Vybavenie školy bolo veľmi slabé po celú dobu existencie školy. Ku škole patril aj pozemok a v chotári boli vyčlenené pozemky pre kantora. Kantor – učiteľ si tak mohol dopestovať vlastné produkty na obživu, pretože plat učiteľa bol veľmi nízky. Učiteľ bol podriadený farárovi. Každoročne začiatkom školského roku sa vykonávala voľba učiteľa. Zvolený mohol byť len ten, kto vedel kantorovať – odslúžiť bohoslužbu.

V roku 1925 rodičia v Geraltove žiadali zmenu vyučovacieho jazyka slovenského na ruský. Oproti cirkevným školám štátne školy boli zvýhodnené po stránke materiálnej, a aj tým, že učiteľ bol platený štátom. Z týchto dôvodov rodičia v Geraltove žiadali zriadiť štátnu školu. V ďalších rokoch často dochádzalo k zmene vyučovacieho jazyka. V školskom roku 1951/1964 vyučovacím jazykom bolo ukrajinčina, čo žiakom uľahčilo učenie, pretože ich rodným jazykom bol ukrajinský dialekt.

Podľa kroniky školy po roku 1928 na škole pôsobili títo učitelia:

1928/1929 – Zoltán Majdak, vyučovací jazyk slovenský.
1930/1931 – na učiteľské miesto pre školský rok sa neprihlásil nikto.
1931/1932 – na učiteľské miesto sa opäť nikto neprihlásil, preto sa školský rok začal až 5. októbra. Nakoniec vyučoval miestny občan, absolvent meštianskej školy Peter Bozuľa.

1932/1933 – v kronike je uvedené, že od 31. marca 1933 deti nenavštevovali školu, lebo nebolo učiteľa.

1933/1934 – Volodymir Nikolajev, nekvalifikovaný, učil do 28. februára 1934.

1934/1935 – v tomto školskom roku sa počet žiakov zvýšil na 73, z toho dôvodu vznikla dvojtriedka. Učiteľkou do 14. októbra 1934 bola Gabriela Lešková, keď na nátlak školského inšpektora a biskupského úradu sa uskutočnila voľba druhého učiteľa – Štefana Varzalyho, ktorý sa vrátil z vojenskej služby. Ten učil len do konca februára 1935. Od februára 1935 nastúpil Mikuláš Kelsch, ktorý učil do konca školského roku.

1935/1936 – Emília Jirsová, od 2. februára 1936 nastúpil Štefan Krištofík, ktorý učil do konca školského roku. Od 2. októbra 1936 do konca školského roku 1938 učila Emília Volencová, ako česká učiteľka odišla dobrovoľne zo Slovenska po rozdelení republiky.

1938/1939 – Pavel Jedla – vyučoval slovenský jazyk.

1940/1941 – Štefan Varzaly – v 1. triede vyučoval ruský jazyk. V 2. triede učila Mária Kispolcová – zo Slovenska odišla dobrovoľne po rozdelení republiky.

1940/1941 – Mária Kušnírova, vyučovala slovenský jazyk.

1942/1943 – Iľko Zvarič.

1943/1945 – Anton Džombak a Irena Džombáková (manželský pár).

1945/1963 – Vladimír Župina. Vyučovacím jazykom bol jazyk ruský.

1945/1946 – Mária Bartová.

1946/1947 – Štefan Čanda (miestny farár) – učil do 27. júna 1947 namiesto Vladimíra Župinu, keď ten plnil spoločenské úlohy v Rožňave. V 1. triede učila Viera Čandová (farárova manželka).

1947/1948 – Tatiana Ľachovičová.

1948/1951 – Mária Leščišinová.

1953/1956 – Ivan Čabra.

1956/1963 – Mária Župínová, manželka riaditeľa školy.

1958/1960 – Anna Smolová.

1963/1966 – Anna Sopková.

1963/1965 – Jozef Strachan.

1965/1968 – Štefan Koťuha.

1966/1967 – Alžbeta Husovská.
1967/1969 – Anna Kiseľová.
1969/1970 – Marián Czerhalmi, V. Kosťun.
1970/1972 – Peter Maček.
1972/1983 – Štefan Koťuha.
1983/1987 – Vjačeslav Bobák, kedy bola škola zrušená.

Pečiatka školy z roku 1935.

Pečiatka školy z roku 1945.

Pečiatka školy z roku 1964.

Pečiatka školy z roku 1980.

Poznámka: Podľa zákona o národných školách z roku 1922 a nariadenia Ministerstva národnej osvety zo dňa 26. 4. 1927 záväzné vzdelanie mládeže na Slovensku bolo 6-ročné, a v roku 1927/1928 bolo predĺžené na 8 rokov. To znamená posledné dva roky boli opakovacie kurzy, kde podľa §11, odsek 2 citov. zákona sa učili čítať a písať. V 20-tých rokoch sa rozhorel boj o štátnu ruskú školu (učitelia štátnych škôl boli platení štátom). V roku 1927/1928 ministerstvo osvety povolilo na školách tri hodiny týždenne vyučovať ruský jazyk ako nepovinný. Učitelia sa okrem vyučovania venovali aj kultúrno-osvetovej činnosti – v 8. a 9. januára 1930 sa v Geraltove uskutočnili predstavenia „Roždestvennyj son" (Vianočný sen) „Mir" (Mier). Dňa 21. septembra 1935 miestnu školu navštívil vladyka Prešovskej eparchie biskup Pavel Gojdič, ktorý hospitoval na vyučovaní náboženstva.

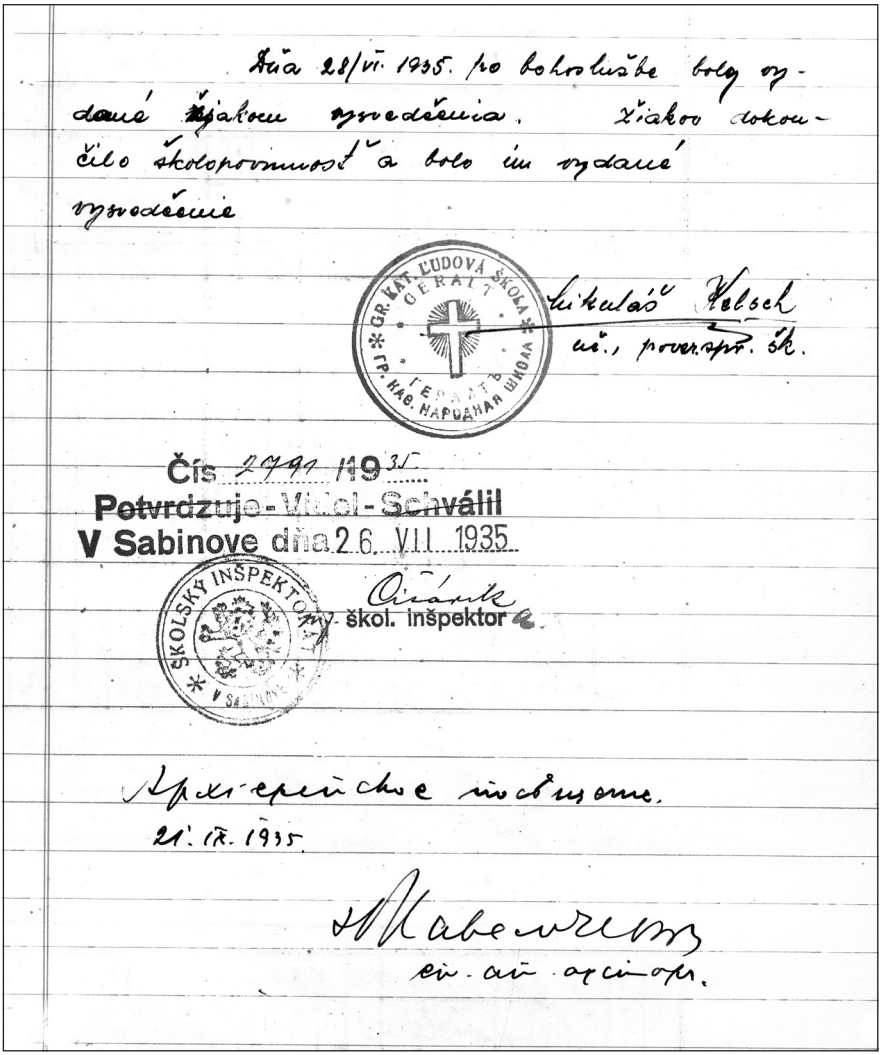

Dňa 28/VI. 1935. po bohoslužbe boly vydané žiakom vysvedčenia. Žiakov dokončilo školporinnosť a bolo im vydané vysvedčenie

Mikuláš Kelsch
uč., poverený šk.

GR. KAT. ĽUDOVÁ ŠKOLA GERALT
GR. KAT. NÁRODNÁ ŠKOLA GERALT

Čís 2791/1935
Potvrdzuje - Vidol - Schválil
V Sabinove dňa 26. VII. 1935
Oštánik
škol. inšpektor

ŠKOLSKÝ INŠPEKTORÁT V SABINOVE

Apostolské navštívenie.
21. IV. 1935.
Maberzeny
ep. aur. apost.

Zápis vladyku prešovskej eparchie biskupa Pavla Gojdiča v školskej kronike Geraltova o hospitovaní na vyučovaní náboženstva.

V roku 1938/1939 ministerstvo osvety dalo súhlas zriadiť v cirkevnej škole v Geraltove paralelné triedy s vyučovaním ruského jazyka. So zriadením štátnej školy súhlasili štátne orgány len v takom prípade, ak to bude slovenská škola. Dochádzka žiakov vo vojnovom období bola slabá, pretože deti v jeseni a zime nemali čo obuť.

Najdlhšie – 18 rokov – pôsobil na škole ako riaditeľ Vladimír Župina. Dosahoval veľmi dobré výsledky, bol veľmi aktívny aj v kultúrnej

Žiaci školy v Geraltove v školskom roku 1932/33. Učiteľka Gabriela Lešková a duchovný otec Joan Čanda.

Riaditeľ školy Anton Džombák a manželka Irena s dcérou v školskom roku 1943/44.

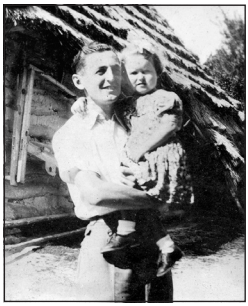

Žiaci školy v Geraltove na zimnej vychádzke (10.3.1944).

66

1941-42

Šk. rok 1941-42.

Šk. rok 1941/42 započal sa riadne dňa 1. septembra.

Žiactvo

Pre tento školský rok bol zapísaných na tunajšej škole podľa uvedeného výkazu:

Trieda	Roč.	Počet zapísaných chlapcov	dievčat	spolu	Poznámka
I.	1-3	20.	9.	29.	vyuč. reč ruská
II.	4-8	21.	15.	36.	~ " ~ slovenski
I-II.	1-8.	41.	24	65.	—

Zadelenie tried

Odchodom výp. učiteľky Márie Kiš-Polozovej, II. trieda ostala nezaplnená až do 1. októbra. Cez september v II. triede bolo suplovaného. Dňa 1. októbra nastúpila miesto na II. triede Marta Kušnírová, výp. uč., podom zo Solivaru. Dňa 7. novembra riaditeľ školy Štefan Varga opätovne bol povolaný do vojenskej činnej služby, z ktorej sa vrátil 15. decembra. Po celý ten čas v I. a II. triede vyučovala učiteľka Marta Kušnírová.

Stranka zo školskej kroniky Geraltova.

Vianočné prázdniny	Vzhľadom na nedostatočný prídel kurivá pre školy, MŠANO výnosom Čj. 5036/41-prez. ustanovilo vianočné prázdniny v tomto šk. roku od 21. decembra 1941 do 11. januára 1942. –
Polročné prázdniny	So zreteľom na toloročné ťažkosti v zásobovaní palivom, MŠANO obež. čj. 214/42-prez nariadilo polročné prázdniny na školách od 1. do 3. februára 1942.
Učiteľská porada.	Dňa 24. februára bola na tunajšej škole V. pracovná porada učiteľov, patriacich do sekcie pre revíziu dočasných normálnych učebných osnov. Na programe bolo vzorné vyučovanie z prírodopisu, ktoré previedol riad. školy Štefan Varzaly v 6-8. ročníku tun. školy. Ďalej bolo na programe zistovanie, či učebná látka v učebných osnovách vyhovuje požiadavke mravnej, vecnej a obsahovej. Patričné návrhy a doplňky k učebným osnovám boly spracované za posledné 6. mesiace a zaslané Pedagogickému semináru pri Školdozornom úrade v Sabinove. –
Odchod učiteľa Štefana Varzalyho.	Dňom 1. septembra 1942 bol som úradne preložený na novú stanicu, Malaškd Škold. úrad Vranov n/T.
Videl 29. V. 1942 Dr. Jurko, Školdoz.	

Stranka zo školskej kroniky Geraltova.

činnosti, kde venoval veľkú pozornosť aj mládeži, ktorá vyšla zo školy, nacvičoval divadelné hry, obdobne aj Ján Lazorík a Anton Džombák. (*umiestniť fotografie o škole z roku 1944 – príloha 12 a oválnu tabuľu z nápisom „Štátna ruská ľudová škola" – dvojjazyčný názov).* Záverom treba povedať ku kádrovému obsadeniu školy, že za 59 rokov sa vystriedalo 31 učiteľov. Boli obdobia, keď aj v priebehu školského roku došlo ku zmene pedagógov, čo malo negatívny vplyv aj na vedomostnú úroveň. Často dochádzalo ku zmene vyučovacieho jazyka. Na prácu učiteľov a žiakov mali zlý vplyv materiálne podmienky, inokedy chýbala odborná príprava pedagógov a ich náročnosť. Úroveň a život školy bol sledovaný okrem školskej inšpekcie aj cirkevnými orgánmi.

Po oslobodení boli školy zoštátnené výnosom SNR č. 34 zo dňa 16. mája 1945. Aj tunajšia škola prešla pod ochranu štátu. Pri komisionálnom zápise obyvateľstva dňa 24. júna 1945 sa všetci hlásili k ruskej národnosti[34]. Povereníctvo školstva SNR v Košiciach zo dňa 12 júna 1945 nariadilo zaviesť vyučovací jazyk ruský v obidvoch triedach na škole v Geraltove. Školský rok 1944/1945 sa skončil 23. júna 1945, ale vysvedčenia boli vydané až 20. júla, lebo neboli tlačivá vysvedčení. Tieto zabezpečil školský inšpektorát v Sabinove pre celý okres. Škola bola premenovaná na Štátnu ľudovú školu ruskú v Geraltove.

Dňa 7. a 8. júna 1953 sa konali komisionálne skúšky žiakov 8. a 9 ročníka z ruského jazyka a matematiky a ústne 14. júna 1953. Škola v rámci okresu obstála na 4. mieste, za čo obdŕžala diplom a od štátnej banky finančnú odmenu 150 Kčs. V uvedenom školskom roku vyučoval sám riaditeľ školy Vladimír Župina. Na základe propozície Odboru školstva ONV v Sabinove bola zriadená trojtriedna škola.

1. trieda – 1. a 3. ročník,
2. trieda – 2., 4. a 5 ročník,
3. trieda – 6., 7. a 8 ročník.

I. a II. trieda mali striedavé vyučovanie v školskej budove, III. trieda bola umiestnená v budove fary.

V školskom roku 1961/1962 bola uskutočnená zmena v organizácií školy – 6. , 7. , 8 a 9 ročníky boli odčlenené a zaškolené na ZDŠ Terňa, do obvodnej školy, plne organizovanej. Tak škola zostala dvojtriednou s ročníkmi 1. – 5. a od roku 1968/1969 jednotriedkou až do zrušenia školy v roku 1986 pri počte 7 žiakov. Bohatá a prospešná činnosť žiakov bola v mičurinskom krúžku. Odmenou im bolo, že každý člen krúžku obdŕžal 6 ovocných stromčekov a občania po 7 stromčekov jabloní. Žiaci za dob-

---

[34] Školská kronika Geraltov,1928–1987, s. 5.

rú prácu aj mimo školy boli odmeňovaní účasťou na školských výletoch, ktoré boli pre nich bezplatné. Škola získavala finančné prostriedky z brigád, zberu liečivých rastlín a druhotných surovín, Škola počas svojho trvania pre Geraltov a Žatkovce bohato prispievala prípravou kultúrneho programu na rôzne oslavy, ba boli prípady, keď pod vedením svojich učiteľov nacvičili aj divadelné hry pre domácich obyvateľov, ale aj okolie.

Nádejame sa, že príde čas, kedy znovu škola a jej život sa vráti a budúci potomkovia sa budú vzdelávať v rodnom jazyku.

Naši významní rodáci

Aj v našom malebnom kúte pod pohorím Čergov sa v minulosť narodili osvietenci, ktorí otvárali oči našim zbedačeným ľuďom. V Geraltove sa v učiteľskej rodine narodil **Александер Дзяк** – ***Alexander Dziak*** (✻ 15. 9. 1889 – † 25. 4. 1929 Prešov). Bol pedagógom a kultúrno-osvetovým dejateľom. Po maturite na gymnáziu v Prešove (1907) nastúpil na Bohoslovský seminár (tiež v Prešove), ktorý ukončil v roku 1911. Pracoval ako katechéta a vychovávateľ v Budapešti, kde na univerzite externe študoval históriu a zemepis. Vrátil sa do Prešova a pracoval ako prefekt v internáte „Alumnea". Bol učiteľom meštianskej školy (1918–1920), a neskôr tretím riaditeľom učiteľskej seminárie. Založil divadelný krúžok, hral jednoaktovky A. P. Čechova, M. Gogoľa. Vystupoval s myšlienkou vybudovania pomníka O. Duchnovičovi v Prešove. Iniciátor prvej svojho druhu národnostnej výstavy kultúrnych úspechov Rusínov-Ukrajincov Prjaševščyny (1927), Spolku O. Duchnoviča, a tiež ruských žien. Stál pri vzniku Ruského klubu v Prešove. Jeho otec Joan – Janos, (1844–1890) je pochovaný v Geraltove na miestnom cintoríne pri cerkvi.

Юрій Калман-Жаткович – Jurij-Kalman Žatkovič, (✻ 14. 10. 1855 – † 25. 09. 1920)

Pochádzal z rodu Žatkovičov zo Žatkoviec. Narodil sa v Užhorode v učiteľskej rodine. Bol historikom, etnografom, cirkevným a spoločenským dejateľom.

Марія Дуфанець – Mária Dufancová, rodená Molčanyová, narodená 14. 10. 1903 v Geraltove v rodine miestneho správcu farnosti, zomrela 16. 5. 1980 v Prešove. Štúdiá ukončila na Učiteľskej seminárii v Užhorode. Pôsobila v Mukačeve a od roku 1921 žila v Prešove. V časopise Ruskoje slovo a jeho dodatku publikovala okolo 30 básní religijno – didaktického zamerania. V 30.–40. rokoch prevažne prekladala z maďarčiny. Na konci 50. rokov písala v ukrajinčine a uverejňovala v periodickej tlači. Písala na aktuálne témy „Tokajik, Traktorista, Atómová bomba, Žatva, Rodná reč" a iné. Výber z diela uverejnila v zbierke „Moje zrkadlo" (1972) a v kolektívnej zbierke „Zelenyj vinočok, červoni kvitočky" (1965).

Prvá svetová vojna

Prvá svetová vojna 1914–1918 bola vyhlásená 26. 7. 1914. Do krvavých bojov vtiahla aj tisíce ľudí z východného Slovenska. Museli narukovať takmer všetci muži, ktorí podliehali brannému zákonu. Doma zostali ženy, deti a starci, resp. telesne postihnutí.

Ruské vojská prenikli na teritórium východného Slovenska. Pre potreby vojska maďarská armáda rekvirovala – zaberala obilie aj dobytok. Zostali spustošené dediny. Hlásil sa hlad, ľudia zomierali aj v dôsledku nebezpečných chorôb – týfusu a cholery. Občania túžobne očakávali od ruského vojska oslobodenie od biedy a zbedačovania maďarizujúcim režimom. Odpor voči režimu Rakúsko-Uhorska sa stupňoval aj medzi civilným obyvateľstvom. Odporcov a podozrivých trestali smrťou. Takto doplatil životom obyvateľ Geraltova Tomko, ktorý bol maďarskými žandármi popravený v Sedikarte, dnešnom Záhradnom. Propaganda šírila rôzne nepravdivé správy o ruských vojakoch, napr. že sú to jednookí ľudia, no naši ľudia vedeli, že je to klamstvo. V priebehu bojov na frontoch sa stali prípady, že vojaci rakúsko–uhorskej armády z našich oblastí dezertovali k ruským vojskám a vstupovali do légií.

Z Geraltova sa prvej svetovej vojny zúčastnili:

Peter Dolhy, Jozef Vasko, Michal Husar, Mikuláš Sabol

Zo Žatkoviec:

Ján Hodoši, Pavel Fecko, ktorí zahynuli,

Ján Fecko – brat, emigroval do USA, kde ho zverbovali do francúzskej armády. Po skončení vojny sa vrátil domov.

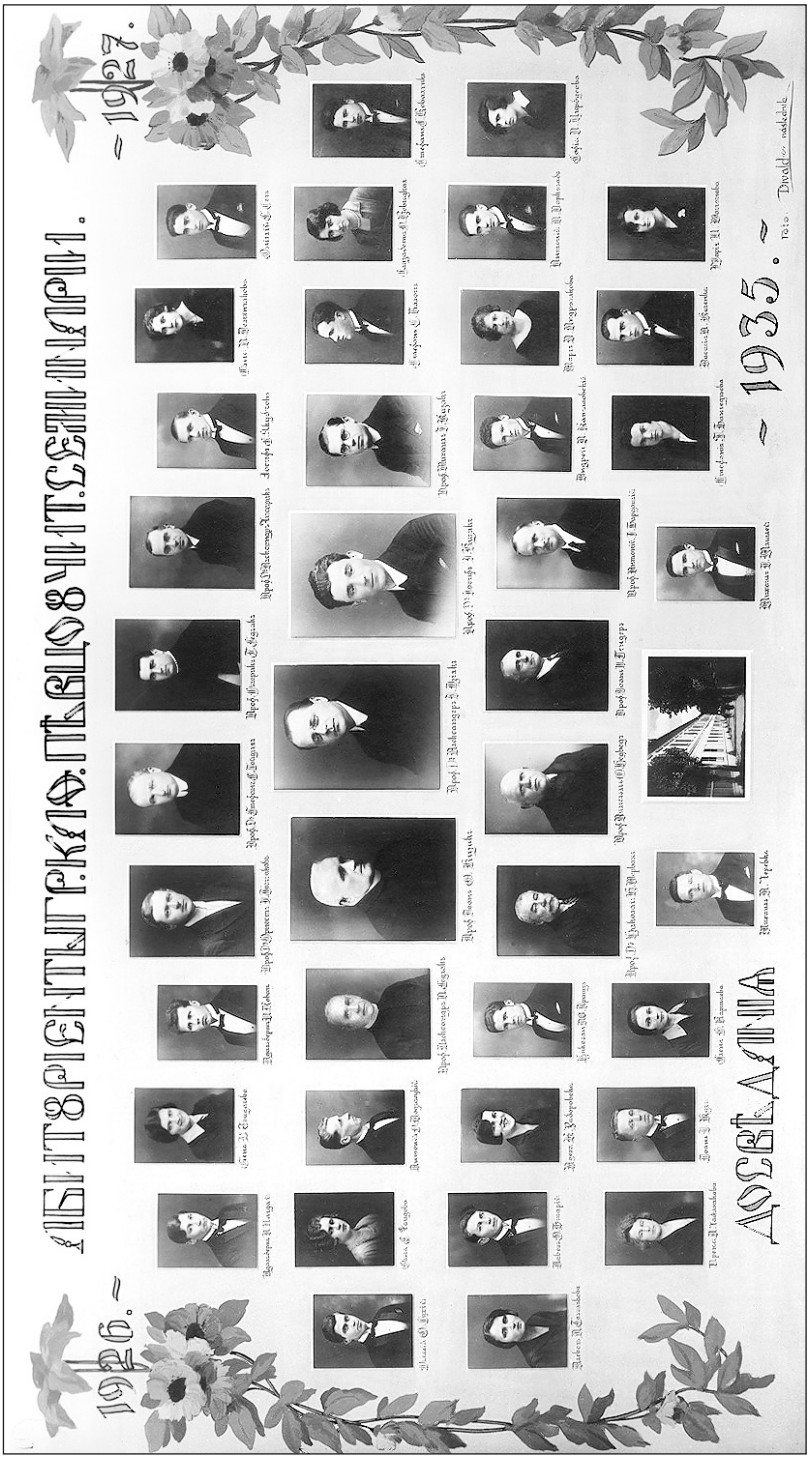

Tablo abiturientov gréckokatolíckej pevcoučiteľskej semináre. V druhom rade šiesty zľava je riaditeľ Alexander Dziak.

Dňa 28. októbra 1918 bola vyhlásená Československá republika, no situácia sa pre obyvateľov východného Slovenska, vrátane Rusínov-Ukrajincov, po národnostnej ani ekonomickej stránke nezlepšila. Po vojne nastala drahota a narastala hospodárska kríza, nezamestnanosť, vysťahovalectvo. Dane boli neznesiteľné. Ľudia hľadali záchranu svojej existencie vo vysťahovalectve – najmä do zámorských štátov USA, Argentíny, Kanady. Aj obyvatelia z našich troch obcí po 1. svetovej vojne hľadali šťastie v cudzine, kde si chceli zarobiť peniaze na obživu, ale aj na to, aby si po návrate mohli zakúpiť roľu, alebo postaviť nové obydlie.

Len z jedného domu zo Žatkoviec – rodiny Štefana Borša odišli do USA traja synovia Jozef, Štefan, Ján a dcéra Helena, ktorí sa späť nevrátili. Zo Žatkoviec odišiel aj Anton Dziak, ktorý sa vrátil v roku 1935, z rodiny Adamčinových to boli otec a dve dcéry ktoré sa už nevrátili. Do Ameriky odišli z rodiny Manikových (Ľašufka) – Andrej a jeho sestra Julia, vydatá Koščová.

Z Geraltova do USA odišiel Michal Vasko, sestra Anna Vasková, Vasiľ Vasko. Dvakrát absolvoval pešo cestu do Hamburgu (keď išiel za more) Andrej Frajt, ktorý v roku 1933 zahynul v bani. Z rodiny Stachurových bol v Amerike Ján Stachura starší, ktorý pracoval v baniach a vrátil sa domov. Potom odišiel do Kanady jeho syn Ján aj z manželkou Annou rod. Frajtovou. V Kanade bol aj Ján Frajt, (brat Anny), ktorý sa vrátil v roku 1947. Do Ameriky odišla aj Zuzana Daňková, ktorá sa v Amerike vydala za Onufera. Bola sestrou Mikuláša Daňka staršieho.

Medzivojnové obdobie

Ľudia v našich troch podhorských obciach očakávali koniec 1. svetovej vojny s nádejou, že nastanú lepšie časy v najmä v sociálnej sfére, no nestalo sa tak. Matky očakávali svojich mužov, deti otcov z vyčerpávajúcej vojny, pretože počas ich neprítomnosti ťažké poľnohospodárske práce zostali na pleciach žien a deti, aj na úkor toho, že nenavštevovali školu. Povinná školská dochádzka bola najskôr 6-ročná, v roku 1922 bola predĺžená na 8-ročnú.

Po vyhlásení vzniku republiky 28. októbra 1918 v oblasti školstva, najmä na východnom Slovensku, významne vypomohli českí učitelia, pretože slovenských, a najmä rusínskych, resp. ruských pre naše deti nebolo. Títo učitelia prišli z Čiech do našich zaostalých krajov, kde bola vysoká negramotnosť. Tu našli svoje zamestnanie Emília Volencová, Emília Jirsová a Mária Kiss-Polcová (prišli v roku 1935), a po rozbití republiky opustili Slovensko, hoci zo strany miestneho obyvateľstva nepo-

OSOBNÝ POPIS
SIGNALEMENT

Manželka — Femme

Zamestnanie / Profession: rolník agriculteur
Rodisko a dátum narodenia / Lieu et date de naissance: 6. 5. 1900 Geralt
Bydlisko / Domicile: Geralt
Obličaj / Visage: kulatý ovalný
Barva očí / Couleur des yeux: šedá gris
Barva vlasov / Couleur des cheveux: plavá blonde
Zvláštné znamenie / Signes particuliers:

DETI — ENFANTS

Meno / Nom	Vek / Age	Pohlavie / Sexe

Manželka — Femme

Fotogr.

PODPIS MANŽELA
SIGNATURE DU TITULAIRE

A JEHO MANŽELKY
ET DE SA FEMME

Z poverenia župana:

Podpis úradníka vydávajúceho cestovný pas:
Signature de l'agent délivrant le passeport:

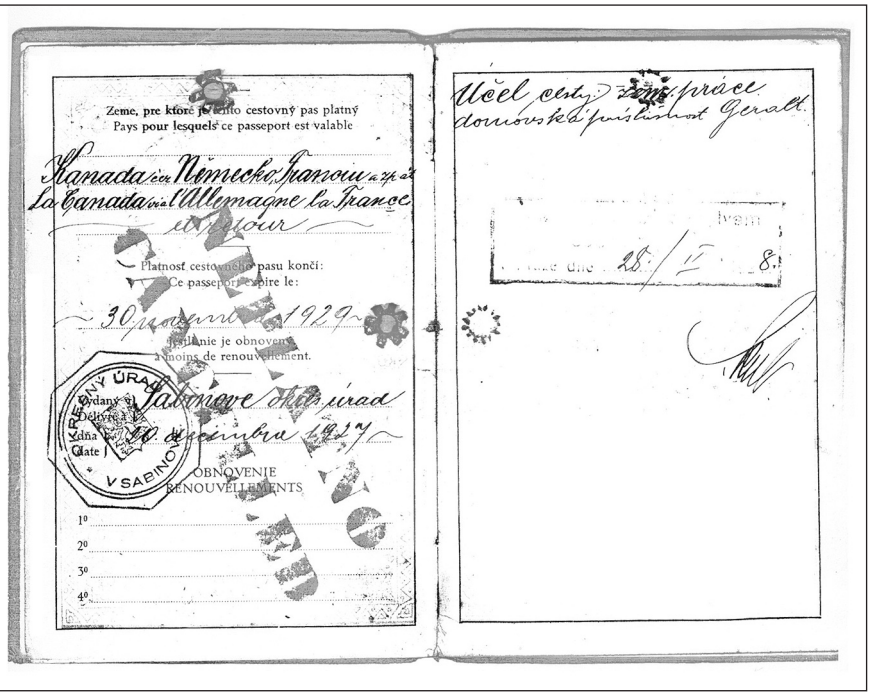

Zeme, pre ktoré je tento cestovný pas platný
Pays pour lesquels ce passeport est valable

Kanada a cez Nemecko, Francúzsko a zp. a
La Canada via l'Allemagne la France et retour

Platnosť cestovného pasu končí:
Ce passeport expire le:

30 augusta 1929

Predĺženie je obnovené
A moins de renouvellement.

Vydaný v:
Délivré à:
Dňa:
Date: 20 septembra 1927

Okresný úrad v Sabinove

OBNOVENIE
RENOUVELLEMENTS

1°
2°
3°
4°

Účel cesty: práce
domovská príslušnosť Geralt

Ivan

dne 28/II 8.

ciťovali žiadnu nespokojnosť. V týchto ťažkých sociálnych pomeroch, v chudobnom prostredí, vzdelávali naše deti – dnešných dedkov a babičky. V tridsiatych rokoch 20. storočia prepukla hospodárska kríza. Roľníci z obcí pod Čergovom nemohli ani z biednej úrody a dochovanej hydiny, dobytka nič odpredať, pretože nebolo kupcov. Často viezli obilie do Prešova, a keď sa im ho nepodarilo predať, viezli ho späť domov. Najlepšie sa predávalo palivové drevo. Najčastejšie ho do Prešova vozili obyvatelia Závadky. Zlým hosťom v rodinách bol hlad z dôvodu slabej úrody, živelných pohrôm, požiare a choroby. Nebolo kde zarobiť peniaze na dennú potrebu – petrolej, zápalky, soľ, preto do miestneho „obchodu" do Sruľa – žida nosili vajíčka ako protitovar, protihodnotu. V roku 1943 celú rodinu odvliekli do koncentračného tábora, odkiaľ sa už nevrátili. Zostal po nich v Žatkovciach dom, hospodárske budovy a role.

V zlej hospodárskej situácii, pri nedostatku oblečenia a obuvi, bola východiskom jeho samovýroba. Deti od útleho veku chodili do školy bosé, bosé pásli dobytok a husí po strniskách po žatve. Ľudia hľadali východisko z biedy. V Závadke v 1934 roku zakladajú miestnu organizáciu KSČ. Po rokoch biedy, aj keď bez vojny, prichádza obdobie strachu z nastupujúceho fašizmu. Schyľovalo sa k 2. svetovej vojne.

Druhá svetová vojna

Dňa 6. októbra 1938 v Žiline bola vyhlásená autonómia Slovenska. Slovenský štát bol vyhlásený 14. marca 1939. Dňa 23. marca 1939 Slovenský štát podpísal tzv. ochrannú zmluvu s Nemeckom, toho istého dňa Maďarsko vstúpilo na východné Slovensko. 1. 9. 1939 sa vojnou Nemecka voči Poľsku začala 2. svetová vojna. Slovensko sa vojny zúčastnilo po boku Hitlera proti Sovietskemu zväzu dňom 22. júna 1941.

Dňa 17. 8. 1941 vypukol v Geraltove požiar na dolnom konci dediny, kde zhoreli dva domy – Helena Kiseľová a Andrej Daňko ml. aj 4 ďalšie stodoly: Jozefa Daňka, Andreja Daňka, Heleny Kiseľovej a Štefana Bortňáka[35]. V júni 1941 sme ako deti zažili presuny nemeckého vojska cez susedné dediny – Mošurov, Veľký Slivník motorizované aj pešie jednotky. Nemeckí vojaci v tom čase šli s úsmevom na tvári, pretože nevedeli, čo ich čaká. V auguste 1943, keď naši rodičia boli zaujatí prácou na poli a my deti sme pobehovali po ceste na nižnom konci dediny Žatkovce, prihovoril sa nám ruštinou statný človek, ozbrojený samopalom. Pýtal sa, či tu nie sú, alebo neboli partizáni. Odpovedali sme mu, že tu partizáni nie sú, ani neboli.

---

[35] Školská kronika Geraltov,1928–1987, s. 65.

Za Slovenského štátu život občanov bol sťažený, lebo museli odovzdávať z poľnohospodárskej úrody predpísané dodávky. Bol veľký nedostatok textilu a obuvi. Deti po skončení školskej dochádzky väčšinou zostávali doma. Sociálne postavenie mnohodetných rodín bolo zlé, preto riešili otázku existencie tak, že dávali deti slúžiť do bezdetných, resp. bohatých rodín za pastierov – sluhov. Aj ja som bol obecným pastierom oviec. Tým, že sa v tejto dobe ľudia hlásili k ruskej národnosti, boli zaznávaní. Na fronte sa situácia menila v neprospech Nemcov. Obyvatelia našich dedín túžili po slobode, začali pomáhať partizánom potravinami, robili zbierky peňazí, doprevádzali partizánov pri presunoch z Čergova do Slanských hôr.

Účastníkmi 2. svetovej vojny bol Ján Gurega zo Žatkoviec a Jozef Hojsak z Geraltova. Ján Gurega ako vojak slovenskej armády bojoval na fronte, pri Čiernom mori bol ranený. Mal poranenú nohu a bol prevezený na Slovensko. Jozef Hojsak bojoval v slovenskej armáde, kde padol do zajatia. Neskôr bojoval pri oslobodzovaní Liptovského Mikuláša spolu s Františkom Jankaninom a Jozefom Frajtom. Za účasť v oslobodzovacích bojoch boli vyznamenaní Slovenským zväzom protifašistkách bojovníkov. Okrem nich sa na oslobodení podieľali aj Michal Šuťak, Alex Dziak, Alexej Sedlák, Jozef Pažin a Ľudovít Bortňák.

Spomienky Jozefa Frajta na svoju mladosť a vojnové roky:

Narodil som sa 25. júna 1920 v obci Geraltov, kde som aj skončil národnú školu. Po skončení som chcel som isť ďalej do školy ale rodičia nemali peniaze, preto som musel ostať doma pri rodičoch a pomáhať na poli. Keď som mal 18 rokov, začal som sa pripravovať sám na skúšku z učiva troch tried meštianskej školy. Skúšku som urobil 21. júna 1939 a 4. triedu som už navštevoval riadne v Sabinove.

V roku 1941 som bol odvedený k vojsku, a 1. októbra 1941 som narukoval k pešiemu pluku do Levoče. Bol som vyslaný na východný front na Nemcami okupované územie Ukrajinu a Bielej Rusi. Tam, kde som mohol, tak som pomáhal obyvateľom – spolu s mojimi kamarátmi. Odtiaľ celú našu zaisťovaciu divíziu premiestnili do Talianska (v októbri 1943). Tam som bol asi mesiac a odišiel som domov na dovolenku. Po skončení dovolenky náš chceli znovu poslať do Talianska, ale s tým sme nechceli súhlasiť, tak nás odoslali k útvarom. Keď sa rozpadla slovenská armáda, odišiel som domov k rodičom, kde som bol cez obdobie Slovenského národného povstania. Po oslobodení východného Slovenská, som nastúpil k 1. čsl. armádnemu zboru, s ktorým som sa zúčastnil oslobodzovacích bojov o Lipovský Mikuláš.

Partizánske hnutie

V okolí Geraltova, Žatkoviec a Závadky pôsobila skupina „Čapajev“, ktorej velil Pavel Sýkora. Na turičné sviatky v roku 1944 dedinčania objavili na lipe pri cerkvi plagát tohto znenia: „Prvá partizánska skupina na Slovensku Čapajev vyzýva všetkých občanov, aby sa dobrovoľne hlásili do partizánskych skupín a bojovali proti nemeckým fašistom“. Odvtedy sa partizáni objavovali na verejnosti častejšie. Sústreďovali sa v pohorí Čergov, kde im hlboké lesy poskytovali dobrý úkryt – Nemci sa tam neopovážili. Odtiaľ často schádzali do blízkych dedin, Závadky, Geraltova a Žatkoviec, kde im ľudia poskytovali stravu a informácie. Po čase sa skupiny partizánov početne rozrástli o ruských zajatcov, ktorí sa dostali z nemeckých zajateckých táborov, a taktiež o zbehnutých vojakov slovenskej armády, ktorí nechceli bojovať po boku Nemcov. V Závadke sa k partizánom dobrovoľne prihlásili Mikuláš Kundrát, Tkáč, Košč a Mikuláš Maník.

Spomienky autora:

Dňa 2. septembra 1944 sa päť nemeckých osobných áut približovalo od Sedikarta, terajšieho Záhradného smerom ku Mošurovu. Boli to nemeckí dôstojníci. Išlo o prieskum s cieľom zabezpečiť ubytovanie pre vojsko, ktoré malo viesť boj proti partizánom. V momente, keď sa autá dostali na rovinku smerom k Mošurovu, vojaci rozpadnutej sa Slovenskej armády – desiatnik a nadporučík – streľbou zasiahli a zničili 4 autá[36]*. Piate auto sa na spomenutú rovinku nedostalo, vrátilo sa. Pri návrate naň v Záhradnom strieľali obyvatelia dediny. Osem nemeckých dôstojníkov bolo zabitých a sú pochovaní na cintoríne v Mošurove. Popoludní bolo Záhradné bombardované nemeckými lietadlami.*

Po zničení štyroch áut nadporučík, ktorý bol pri útoku, šiel obhliadnuť miesto útoku – spolu s ním traja občania: ja, 18 ročný študent, roľník Pavel Adamčin zo Žatkoviec a Ján Lazorík, učiteľ, obyvateľ obce Geraltov. Nadporučík nás upozornil, aby sme čím skôr odišli preč, čo sme aj urobili. Keď sme prichádzali k Mošurovu, mimo cesty dopadol delostrelecký granát. Nám sa nič nestalo, no poponáhľali sme sa, aby sme sa dostali potokom do lesa, a tak domov. V ten deň občania Geraltova zo strachu, že Nemci zaútočia na okolité dediny, sa hromadne na vozoch aj s deťmi vzdialili do lesa Za Holicu. Odveta Nemcov sa nekonala, a tak sa ľudia vrátili nad ránom domov. Toho dňa vo večerných hodinách do Žatkoviec od Veľkého Slivníka prišli na koňoch Nemci. Hľadali partizánov – keď vychádzali z dvora

[36] Obecná kronika Závadky, 1944, s. 31.

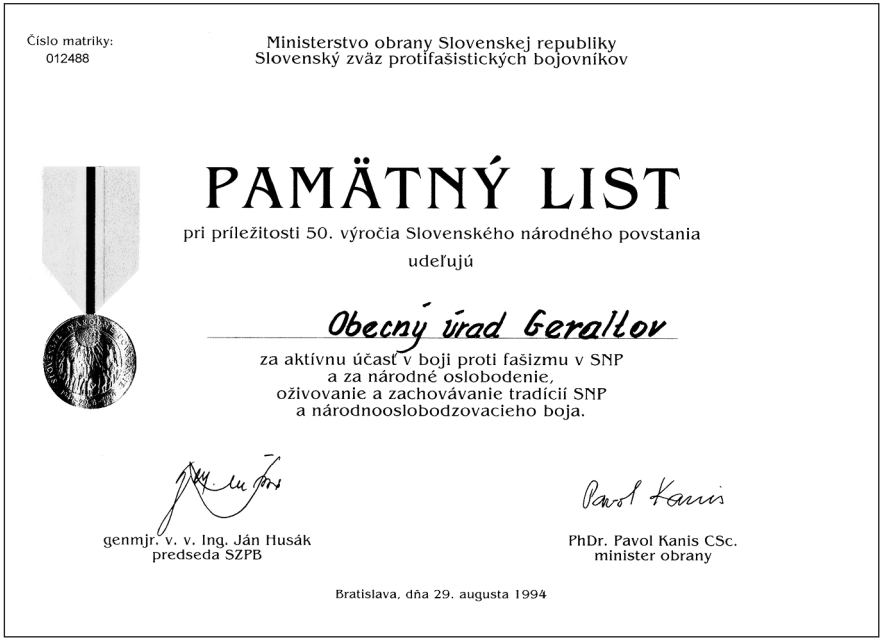

Číslo matriky:
012488

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky
Slovenský zväz protifašistických bojovníkov

PAMÄTNÝ LIST

pri príležitosti 50. výročia Slovenského národného povstania
udeľujú

Obecný úrad Geraltov

za aktívnu účasť v boji proti fašizmu v SNP
a za národné oslobodenie,
oživovanie a zachovávanie tradícií SNP
a národnooslobodzovacieho boja.

genmjr. v. v. Ing. Ján Husák
predseda SZPB

PhDr. Pavol Kanis CSc.
minister obrany

Bratislava, dňa 29. augusta 1994

gazdu Andreja Boršča, na susedovej záhrade sa z kopy sena vynoril Andrej Gurega. Nemci mysleli, že je to partizán, namierili zbrane a padlo niekoľko rán. Andrej Gurega bol poranený, začal kričať, volať o pomoc. Keď Nemci zistili, že to nie je partizán, odišli. O raneného sa postarali partizáni, ktorí ho dopravili až na Čergov, kde bol ošetrený a uzdravil sa.

V Čegovských horách pôsobila aj diverzná skupina Belov, ktorej velil sovietsky občan A. D. Kovalenko. V skupine Belov pôsobili Ivan Stebila a aj dobre známy Michal Piteľ, ktorý opísal boje o Beskydy vo svojej knihe „Boje o Beskydy“, ktorá vyšla v roku 1972. V knihe sa uvádza: „ V noci sme prešli roľami povyše Demjaty cez trať, ktorú podmínovala diverzná skupina, počuli sme výbuchy mín, ktoré ničili železničnú trať. Cestou sme sa zastavili v obci Geraltov, kde nám obyvatelia pripravili obed. V obci Závadka sme si urobili krátku prestávku a večer sme v sprievode našej spojky – roľníka Maníka sa presunuli lesnou cestou na horu Bystrý vrch, kde náš oddiel prenocoval v turistických chatách“.

Rok 1944 sa niesol v očakávaní frontu. Dedinčania mali strach, aký bude mať fronta priebeh, čo budú musieť podstúpiť. Rodičia sa obávali o svoje deti, pretože v lesoch číhalo množstvo munície, ktorá deti ohrozovala. Dňa 6. septembra 1944 doplatil na to žiak 5. ročníka z Geraltova Alexej Husárov, ktorý hodil muníciu do ohňa a táto explodovala. Odtrhlo mu tri prsty a zostali mu trvalé následky.

Spomienky autora:

Dňa 10. decembra 1944 do obcí Geraltov a Žatkovce došla vyhláška, na základe ktorej všetci muži vo veku od 16 do 60 rokov sa mali povinne zúčastniť „odvodov" na zákopové práce v Terni (vykonávali ich nemeckí vojaci). Autobusom nás dopravili najprv do Kapušian pri Prešove a k večeru vojenskými nákladnými autami do Čierneho nad Topľou, kde nás ubytovali na pošte. Nemeckí vojaci nás v noci strážili a ráno nás presunuli k Topli, kde sme kopali zákopy. Po niekoľkých dňoch nás premiestnili do Hermanoviec. Keď sa blížila fronta, nocou v doprovode nemeckých vojakov sme pešky dorazili do Fintíc. Ráno nás presunuli k Fulianke kopať zákopy. Popoludní, keď sa strážiaci nemecký vojak vzdialil, ušiel som. Keď som prichádzal k Žatkovciam, bolo počuť výbuchy delostreleckých granátov, ktoré dopadli do lesa Dubina a na záhrady obce Geraltov. V Geraltove bol zasiahnutý dom Kataríny Stachurovej a rodiny Dolhyových. Granáty dopadli aj na záhradu Jozefa Frajta. Zvečerievalo sa a ja s pocitom opatrnosti a strachu som sa blížil k dedine. Náš dom bol neporušený. Konečne som bol doma, po štyroch týždňoch odlúčenia od rodičov a mladších súrodencov.

Bolo 18. januára 1945, a keďže sme vedeli, že fronta sa blíži, všetci sme túžobne očakávali osloboditeľov – ruských vojakov. Nemci už nemali príležitosť pomstiť sa obyvateľom našich podhorských obcí Závadka, Geraltov a Žatkovce za ich aktívnu pomoc partizánom. V ten večer o 23. 00 hodine došli do obce Slivník, Mošurov a Terne sovietski vojaci. Ráno 19. januára 1945 sa rozniesla správa, že sme oslobodení. Boli sme zvedaví na osloboditeľov. Skupina mladých zvedavcov sa pobrala až do Terne, kde sme videli raneného vojaka. Za Terňou bol vyhodený most. Boli sme svedkami, ako sovietski vojaci do riečiska presunuli dva tanky, ponad ktoré prechádzali nákladne auta so spievajúcimi vojakmi smerom na Prešov, Sabinov.

Oslobodenie prinieslo radosť a úsmevy na tváre mladých i starých – všetci boli radi, že prežili okupáciu, hoci koniec vojny bol ešte v nedohľadne. Obyvatelia našich podhorských obcí vítali osloboditeľov – sovietskych vojakov ako svojich slovanských bratov. Smrť však naďalej číhala na každom kroku, pretože v chotári bolo množstvo nevybuchnutej munície, ktorá spôsobila mnohým zranenia.

Dňa 11. februára 1945 vyšlo nariadenie, ktorým sa zrušili vládni komisári a vznikali miestne národné výbory. Prvým predsedom v Geraltove bol zvolený Andrej Daňko. Po prechode fronty sa rozmohol čierny obchod s potravinami a predmetmi bežnej spotreby. Ceny niekoľkonásobne vzrástli, napr. kg cukru bolo za 500 až 700 Kčs, kg masla 500 Kčs, kg múky 40 až 50 Kčs, 1 pár obuvi 4000 až 5000 Kčs, krabička zápaliek

200 Kčs, krava 30 000 až 40 000 Kčs. Bol nedostatok potravín, obuvi, šatstva, cukru, preto vláda riešila problém zavedením lístkového systému (tento trval až do roku 1953, kedy bola výmena peňazí).

Po vyhlásení mobilizácie dňa 25. 2. 1945 do Československej armády nastúpil Jozef Guľvas zo Žatkoviec, ktorý sa zúčastnil bojov pri Mikuláši, kde aj padol. Príslušníkom Československého armádneho zboru bol aj Štefan Lazorík z Geraltova, ktorý bojoval na Dukle, kde tiež padol. Na Dukle je aj pochovaný. Priamym účastníkom v II. svetovej vojny bol aj Jozef Pažin zo Žatkoviec, ktorý sa zúčastnil bojov o Liptovský Mikuláš. Bol členom SZPB.

Správu o ukončení vojny 9. mája 1945 zvestovali v obciach zvony na kostoloch.

Dobrovoľníci Červenej armády

Dlhotrvajúce boje spôsobili tisíce padlých. Bolo potrebné doplniť stavy vojsk. Dňa 3. marca 1945 prišiel do Geraltova sovietsky dôstojník s cieľom získať mladých dobrovoľníkov do armády. Obecný úrad vyzval mladých ľudí na stretnutie, ktorí prišli aj s rodičmi. Z Geraltova sa prihlásili František Dziak, do bojových akcií bol nasadený 12. marca. Ďalšími boli bratia Ladislav Daňko a Viktor Daňko tiež z Geraltova. Zo Žatkoviec to bol Mikuláš Borš (Boršč). Zúčastnil sa bojov za oslobodenie Ostravy. Za účasť v bojoch bol vyznamenaný medailou Za odvahu. Ďalšími dobrovoľníkmi zo Žatkoviec boli Mikuláš Dolhý, Jozef Maník a František Dziak. Poslední dvaja bojovali aj na japonskom fronte, kde aj padli. Zo Závadky sa prihlásil do armády Štefan Tejiščák a Mikuláš Košč. Ostatní boli po skončení vojny odvelení s ostatnými sovietskymi jednotkami do Sovietskeho zväzu a po demobilizácii sa vrátili domov. Náš hold patrí týmto našim dobrovoľníkom, ktorí sa pričinili o víťazstvo fašistickým Nemeckom.

Čas zahojil rany, vybledli spomienky tých, ktorí sa zúčastnili ako dobrovoľníci bojov po boku Červenej armády pri oslobodzovaní našej republiky a Poľska od nenávideného fašizmu.

Spomienky na vojnové časy

Jeden z dobrovoľníkov Mikuláš Boršč (dnes 85 ročný) si po 64 rokoch takto spomína na svoje zážitky z bojovej cesty po Ostravu, kde ho zastihlo skončenie vojny.

Fronta prešla 19. januára 1945. Tretieho marca prišiel do Geraltova sovietsky dôstojník, s cieľom získať mladých chlapcov z Geraltova, Žatkoviec, Závadky ako dobrovoľníkov do Sovietskej armády. Na výzvu predsedu národného výboru Andreja Daňka sme aj s rodičmi prišli do školy, kde s nami tento sovietsky dôstojník hovoril. Žiadal súhlas aj od rodičov. Prihlásili sme sa z Geraltova traja, zo Žatkoviec štyria a zo Závadky dvaja. Na druhý deň sme sa rozlúčili s rodičmi, príbuznými a na saniach nás dopravili do Humenného, kde nás vystrojili, vyzbrojili a začal sa týždenný výcvik. Stravovanie bolo dobré. Bolo nás tam veľa chlapcov z dedín východného Slovenska. Po týždni nás prepravili autami do Poľska. Priblížili sme sa k frontovej línii za súmraku. Podľa veliteľov bol vhodný čas na vystriedanie bojovníkov prvého sledu. Noc bola pokojná, no v mojej mysli sa hromadili myšlienky, čo bude ďalej, čo ma zajtra čaká. Na úsvite sme zistili koho máme vedľa seba vpravo, vľavo. Vedľa mňa bol kamarát Malyga z Lukova. Vpravo a vľavo boli sovietski vojaci. Ráno sa začala kanonáda kaťuší. Po nej sa vyrojila rojnica tankov T-34, za nimi sme útočili my. Stále mám v mysli strašný obraz padlých chlapcov, zasiahnutých guľkami nepriateľských guľometov. Za pol dňa nás tiež vystriedali. Tak to pokračovalo 4–5 týždňov. Stravu a muníciu nám donášali do zákopov nepozorovane večer, alebo nad ránom. Tak ubiehali dni a noci pozdĺž štátnej hranice na poľskej strane až sme dorazili do Ostravy, kde som sa zúčastnil pouličných bojov. Oslobodenie nás zastihlo v meste Kostelec. Bola to ohromná radosť, že som prežil tie ťažké boje bez ujmy na zdraví. Odtiaľ nás presunuli na Ukrajinu, kde som bol demobilizovaný. Bol som vyznamenaný medailou Za odvahu. Domov som sa vrátil až 30. augusta 1945. Za účasť v bojoch som bol neskôr vyznamenaný viacerými sovietskymi a našimi vyznamenaniami a listom prezidenta.

V roku 1947 naše obce postihlo veľké sucho. Bola katastrofálna neúroda obilia, zemiakov a strukovín. Československá vláda na čele s Klementom Gottwaldom požiadala o pomoc Sovietsky zväz, a tento aj v zlej situácii, keď aj jeho občania trpeli nedostatkom obživy, poskytol obiloviny, hrach a fazuľu a takto dopomohol našim ľuďom. Tento nedostatok doliehal aj na obyvateľov našich obcí. Hladné deti, trpiace podvýživou, pýtali od rodičov kúsok chleba a odpoveď bola – nemáme.

Obec Žatkovce v tom roku prežila druhú katastrofu, keď 29. októbra 1947 uprostred dediny vznikol veľký požiar, ktorého následkom ľahlo popolom 17 domov, vrátane hospodárskych budov. V čase požiaru bolo veľké sucho a silný vietor. V stodolách bolo ešte nevymlátené obilie zo žatvy. Behom krátkeho času bol nižný koniec dediny v plameňoch. Domy boli vtedy pokryté slamou, niektorí občania ledva stačili opus-

tiť svoje obydlia a zachrániť aj domáce zvieratá. Pomôcť zdolať požiar prišli aj hasiči zo susedných dedín, výsledok však bol žalostný, pretože v studniach nebolo vody. Škoda bola odhadnutá na 3 milióny slovenských korún. Časť postihnutých občanov sa uchýlila do prázdnych príbytkov optantov v obci Závadka. Ľudia boli odkázaní na pomoc zo susedných dedín – Vaniškovce, Tročany a atď. Obyvatelia týchto dedín s pochopením prispeli obilovinami, zemiakmi, fazuľou, pre dobytok poskytli seno a slamu. Veľkou otázkou pre postihnutých bolo, ako prežiť zimu, uživiť deti, zachrániť dobytok.

Vtedajší riaditeľ miestnej školy Vladimír Župina žiadal pre školské deti od Oblastného ústredia pre mládež naliehavú pomoc – odev, konzervy. Červený kríž poskytol oblečenie a iné potrebné veci pre deti.

Povojnové legislatívne zmeny

Zákonom č. 134 Zb. zo dňa 15. 5. 1946 boli občania oslobodení od dane z majetku, čo bolo prijaté občanmi veľmi pozitívne. Po oslobodení boli veľkostatky rozparcelované a pôda pridelená tým, kto na nej pracoval.

Od 4. 8. 1946 bol zavedený gregoriánsky kalendár, t.j. aj sviatky v gréckokatolíckej cirkvi sa začali svätiť o 13 dní skôr. Zmena názvu obce z Geralta na Geraltov sa udiala na základe výnosu ministerstva vnútra zo dňa 11. 7. 1948[37], číslo A – 311 (16 – II) 3 – 1948.

Presídlenie

Na základe medzištátnej dohody medzi Sovietskym zväzom a Československou republikou 10. 8. 1946 došlo k výmene obyvateľov. V rámci tejto akcie z obce Geraltov sa rozhodla odcestovať na Ukrajinu len jedna rodina – Jána Starinského (6 členná) – synovia Jozef, Alexej, Ján a dcéra Mária. Zanechali nehnuteľný majetok – 2 ha ornej pôdy a rodinný dom s hospodárskymi budovami, ktoré prepadli v prospech štátu. Po príchode na Ukrajinu zakotvili v Rovenskej oblasti. Prví dvaja synovia pokračovali v štúdiu a svoje vzdelávanie ukončili vysokými školami. Neskôr aj dvaja mladší súrodenci dosiahli vysokoškolské vzdelanie.

Obec Geraltov do roku 1954 nemala samostatnú budovu pre miestny národný výbor. Úradovanie a schôdze občanov sa uskutočňovali v dome predsedu. Preto sa obec rozhodla opraviť dom Starinských pre obecné účely. Túto prácu vykonali mladí aktívni členovia Československého zvä-

---

[37] Obecná kronika Geraltova, s. 16.

zu mládeže. Zo Žatkoviec v roku 1947 v rámci presídlenia neodcestovala ani jedna rodina. Závadku vo februári 1947 opustilo 9 rodín, a to:

Jozef Maník – 5 členná rodina,
Andrej Gdovín – 5 členná rodina,
Štefan Gdovín – 5 členná rodina,
Jozef Ľašovský – 8 členná rodina,
Jozef Sabol-Kovaľ – 3 členná rodina,
Andrej Semaník – 4 členná rodina,
Jozef Piatak – 4 členná rodina,
Ján Petro – 2 členná rodina,
a Andrej Sabol – 3 členná rodina.

Celkom zo Závadky odišlo 39 ľudí.

Po niekoľkých rokoch časť rodín sa chcela vrátiť na domovinu, čo sa viacerým aj podarilo. Na Ukrajine zostali natrvalo 2 rodiny – Andrej Gdovín a Jozef Piatak. Nevrátila sa ani rodina Starinských z Geraltova.

Povojnový rozvoj

V roku 1953 sa uskutočnila výmena peňazí. Zlepšila sa situácia v zásobovaní tým, že bola vybudovaná predajňa potravín medzi Žatkovcami a Geraltovom (v roku 1958). Občania Geraltova, Žatkoviec a Závadky sa dočkali riadnej cesty v roku 1959. Život občanov sa zmenil po uskutočnení elektrifikácie v tom istom roku. Túto skutočnosť prijali s veľkou radosťou spoločnou hromadou pri transformátore pri Žatkovciach. Chvalabohu prestali existovať petrolejky. Od roku 1960 začína pravidelná autobusová doprava do okresného mesta Prešova. Predtým sa chodilo peši na autobusové spojenie do Mošurova, a k vlaku do Demjaty, Raslavíc a Osikova. V roku 1964 bol postupne zavedený miestny rozhlas vo všetkých troch obciach a do predajne potravín sa začal dovážať chlieb, drobné pečivo a mäsové výrobky. V tom istom roku boli voľby a za predsedu MNV bol zvolený rodák z Geraltova Jozef Lazorík. Nová budova MNV sa začala budovať v rámci akcie Z na základe rozhodnutia ONV – odboru výstavby zo dňa 13. mája 1965 v náklade 213 144 Kčs, vrátane požiarnej zbrojnice. Budova bola dokončená v decembri 1967. Dôkazom zlepšenia finančnej situácie občanov bol fakt, že tržba v miestnych potravinách stúpla z 200 000 na takmer 500 000 Kčs. Dlhoročnou vedúcou predajne potravín bola Jolana Dolhyová. Po elektrifikácií sa začalo s pravidelným premietaním filmov každú nedeľu. Predtým dochádzalo do obce pojazdné kino.

Pomery po 2. svetovej vojne v oblasti sociálno-kultúrneho a cirkevného života

Nariadením SNR, číslo 107/1945 Zb. z. 23. 8. 1945, začal štát poskytovať sociálny dôchodok prestarlým ľuďom. V Geraltove ho dostali 13–ti obyvatelia (po 190 Kčs).

V roku 1948 vyšiel zákon o národnom poistení. Poistení roľníci mali bezplatné lekárske ošetrenie a lieky, invalidi dostali invalidný dôchodok. V tom istom roku sa v republike začala výstavba priemyselných podnikov, čo prispelo k zvýšeniu zamestnanosti. Kto bol zamestnaný, bol aj poistený a mal zo zákona sociálne výhody. Po založení JRD v roku 1957 všetci roľníci – členovia družstva – boli poistení. Zvýšili sa aj starobné dôchodky na 230 Kčs. V roku 1962 zo 145 občanov dostávalo starobné a invalidné dôchodky 18 obyvateľov. Po roku 1948 značná časť obyvateľov odišla pracovať do miest, kde sa zlepšili ich platové a vôbec sociálne pomery.

V päťdesiatych rokoch dochádza k zákazu gréckokatolíckej cirkvi, a zavedeniu pravoslávia, čo veriaci farnosti prijali rozdielne. Znížila sa navštevovanosť bohoslužieb, časť veriacich dochádzala do obcí, kde žili rímskokatolícki, najviac do Terne. Po odchode gréckokatolíckeho farára Štefana Čandu, bohoslužby slúžil o. Sidor z Veľkého Šariša. V roku 1963 prišiel na farnosť o. Jozef Hnat s rodinou. Po jeho príchode boli zakúpené rúcha a iné. Počet veriacich navštevujúcich liturgie sa zvýšil. Boli obdobia, keď bola farnosť bez farára.

Maturanti a vysokoškoláci

Obdobie tridsiatych rokov minulého storočia neprialo zabudnutému regiónu, kde žili Rusíni, ktorých ináč nazývali ruskí ľudia (Rusnáci). Bola kríza, nezamestnanosť, drahota a bieda, často neúrody. Ľudia boli nútení za každú cenu dorobiť krajec chleba, aby uživili svoje rodiny.

Získať vzdelanie gazdovským deťom v tomto období bolo zo sociálnych dôvodov takmer nemožné, lebo na štúdium nebolo peňazí. Aj pri takýchto pomeroch sa predsa len trom chlapcom splnil sen, keď rodičia poslali študovať do Prešova Jána Lazoríka z Geraltova, Jána Maníka a Jozefa Košča zo Žatkoviec. Učili sa najskôr v gr. kat. meštianskej škole a po nej pokračovali v štúdiu na Ruskej učiteľskej akadémii v Prešove. Štúdium skončili maturitou v školskom roku 1941/1942. Všeobecne bol veľký nedostatok učiteľov, a preto do roku 1939 pôsobili na našich dedinách prevažne českí učitelia. Ján Lazorík a Ján Maník nastúpili do učiteľ-

ských služieb. Jozef Košč sa stal vojakom Slovenskej armády a študoval na vojenskej škole.

Pred začiatkom vojny a počas nej bola veľmi neuspokojivá sociálna situácia. Mládež po skončení ľudovej (obecnej) školy, nemala možnosti ďalej študovať. Aby získali akú-takú obživu, boli nútení ísť za pastierov alebo sluhov do bohatších gazdov. Je to aj osobná skúsenosť autora tejto publikácie, o čom svedčia tieto jeho spomienky.

Bolo nás doma 10 detí. Po skončení ľudovej školy som bol najskôr obecným pastierom, ale to, že som musel pásť ovce bosý – aj po strniskách, ma prinútilo rozmýšľať, ako to zmeniť. Vďaka pochopeniu rodičov som s otcom šiel peši na skusy do Prešova. Najskôr zašli do kováčskej dielne. Majster ma postavil ku kovadline a pretože som bol malý, povedal nám, že sa za kováča nehodím. Potom šli do automechanickej dielne – tam nám oznámili, že už majú učňov dosť a že ma teda nemôžu prijať. Skúsili sme sa informovať o možnosti prijatia na gr. kat. meštianskú školu. Tam nám riaditeľ Dionýz Zubrický povedal, že aj keď som vekovo starší, môže ma prijať len do 1. triedy. Ja som bol veľmi rád. Tým začala moja cesta za vzdelaním a lepším životom. Celý život som svojim rodičom povďačný, že mi to umožnili. Nakoniec som sa stal učiteľom, čo bolo mojim snom.

V ďalších rokoch do Gréckokatolíckej meštianskej školy v Prešove odišli z roľníckych rodín z Geraltova Jozef Kiseľa, Jozef Starinský, Mikuláš Zákutný, František Bozuľa, Mária Dolhyová, Zuzana Stachurová. Zo Žatkoviec to bola Pavlína Adamčinová. V ďalších rokoch z Geraltova začali tú istú školu navštevovať Helena Frajtová, Mária Hojsáková, Mária Župinová rod. Vasková, Vojtech Topor, Ján Vasko. Zo Žatkoviec Matej Košč, Mária Koščová, Mária Maníková (Peterková). Zo Závadky Rudolf Teiščák, Jozef Košč, Alexej Košč, Antónia a Mária Teiščákové, Ján a Vadimír Manikovi, Jozef Manik, František Košč.

Neskôr (po školskej reforme) po skončení ZŠ stredne školy navštevovali Mária Fecková, Peter Adamčín, Rudolf Gurega, Mária Jankaninová, Helena Jankaninová (sestry), František Dziak, Jana Dziaková a Lidka Dziaková (súrodenci), Katarína Rabíková, z Geraltova Terézia Šuťaková rod. Dolhynová zo Žatkoviec, súrodenci Mária, Katarina a Martin Bortňákovi, Jolana Dolhyová, Jolana Freitová, Marta Daňková, Zuzana Vasková, Maria Kiseľová z Geraltova.

Ruské gymnázium (do roku 1953) resp. Ukrajinské gymnázium v Prešove v 50–70 rokoch ukončili Anton Zákutný z Geraltova, bratia Alexej a Štefan Maníkovi, Mikuláš Manik, Jolana Kiseľová, Vladimír Rabík zo Žatkoviec.

Vysokoškolské vzdelanie dosiahli Ján Lazorík (pôsobil vo viacerých funkciách v okrese Snina), Alexej Lazorík, Peter Dziak z Geraltova, Jozef Košč (prvý z maturantov), František Boršč, Pavlína Adamčinová, bratia Alexej a Štefan Maníkovi, Mária Maníková (Peterková) zo Žatkoviec. Z mladšej generácie vysokú školu ukončili Slávka Bortňáková rod. Frajtová z Geraltova, Jozef Maník a Ľudmila Maniková, Katarína Rabiková, Ľudmila Guregová, Helena Maniková zo Žatkoviec. Zo Závadky vysokú školu ukončili Anton Maník, Vladimír Košč a Jaroslav Košč.

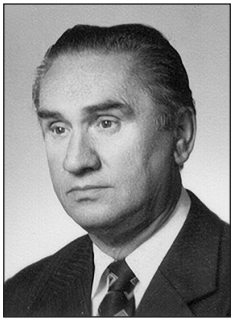

Ján Lazorík, (✳ 19. 1. 1921 – † 8. 1. 1995). Narodil sa v Geraltove. Učiteľskú akadémiu ukončil v roku 1942 v Prešove, tamtiež Vyššiu pedagogickú školu. V rokoch 1942–1950 pôsobil v Pčolinom a Čukalovciach v okrese Snina. Ako inšpektor kultúry ONV v Snine pracoval v období 1950–1956. Ďalej pôsobil v školských službách, 1956–1962 ako učiteľ základnej školy, 1962–1970 ako zástupca riaditeľa, a v rokoch 1970–1984 bol riaditeľom. Popritom po celý čas pôsobil ako kultúrno-osvetový pracovník mesta Sniny a okresu. Za svedomitú celoživotnú prácu v školstve a mimo neho bol vyznamenaný viacerými vyznamenaniami. Veľmi starostlivo udržiaval ukrajinské oddelenia výuky na škole.

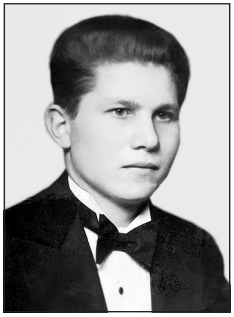

Jozef Košč *(maturitná fotografia)*. Narodil sa v roku 1920 v Žatkovciach. Po maturite v roku 1942 sa stal vojakom Slovenskej armády a počas vojny študoval na dôstojníckej škole. Po odchode z armády vyučoval na Strednej priemyselnej škole chemickej v Bratislave. Posledných 30 rokov svojho života sa venuje drevorezbe. O kvalite a úspešnosti jeho tvorby svedčí 10 výstav usporiadaných v Bratislave, kde aj žije.

Ján Maník, (✳ 1920 – † 2008). Narodil sa v Žatkovciach. Bol jedným z prvých maturantov. Ruskú učiteľskú akadémiu ukončil v Prešove maturitou v roku 1942. Učil v Ruskej Bystrej, Lúčke a Brusnici pri Stropkove, kde aj končil svoju aktívnu službu v radoch učiteľstva. Tam je aj pochovaný.

Alexej Lazorík, (13. 12. 1934). Rodák z Geraltova. Ukončil pedagogickú fakultu v Prešove. Do roku 1960 pôsobil ako učiteľ v Kamionke. Od roku 1960 bol vedúcim kabinetu ukrajinského jazyka na Krajskom pedagogickom ústave v Prešove. Organizoval každoročne mesačné kurzy na zdokonaľovanie vedomostí z ukrajinského jazyka a literatúry v Kyjeve. Bol autorom viacerých učebníc a názorných pomôcok z ukrajinského jazyka pre základné a stredné školy. Je autorom viacerých náučno-populárnych vydaní z oblasti ukrajinského jazyka a literatúry. Bol dlhoročným predsedom OV KZUP v Prešove. Je na dôchodku a žije v Prešove.

Peter Dziak, (✻ 31. 1. 1929 – † 8. 9. 1991). Narodil sa v Geraltove. Meštiansku školu (1946), Učiteľskú akadémiu (1950) a Pedagogickú fakultu (1955) absolvoval v Prešove. V Bratislave trojročný kurz pre dirigentov. Učiteľoval v Klenovej, Starine, Rudňanoch, na Ukrajinskej pedagogickej škole v Prešove (1955–1956). Neskôr na Pedagogickej fakulte v Prešove vyučoval hudobnú výchovu. Potom bol riaditeľom internátu. V našich regiónoch východného Slovenska zapisoval texty a melódie ľudových piesní. Bol autorom viacerých učebníc hudobnej výchovy pre základné školy. Aktívne pracoval v okresnej organizácii KZUP.

Slávka Bortňáková rod. Frajtová, (21. 03. 1948). Narodila sa v Geraltove. Ukončila Strednú poľnohospodársku technickú školu – odbor ekonomický v Sabinove. Nastúpila pracovať ako účtovníčka na JRD Uzovce, neskôr v máji 2001 do rodnej obce Geraltov ako ekonómka a po zlúčení s JRD Terňa, pracovala ako plánovačka – vedúca informačnej sústavy organizácie. Od roku 1977 po ukončení Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre, prevádzkovo ekonomickej fakulty ako hlavná ekonómka JRD až do roku 1989. V októbri 1989 jej bolo udelené rezortné vyznamenanie vynikajúci pracovník v poľnohospodárstve. Po roku 1990 pracovala vo viacerých súkromných firmách v Prešove. V roku 2006 zvolená občanmi za starostku Geraltova.

Anton Maník, (27. 1. 1950). Narodil sa v Závadke. V Prešove absolvoval Strednú elektrotechnickú školu. Vysokoškolské vzdelanie získal na Vysokej škole ekonomickej v Bratislave, odbor podniková ekonomika.

Do zamestnania nastúpil na Mestský zdravotný ústav v Košiciach do funkcie ekonóma. V tejto funkcii pracoval aj v Hydrostave. Dlhé roky pracoval ako finančný riaditeľ v Inžinierskych stavbách Košice. Naposledy pracoval vo Všeobecnej úverovej banke.

Ing. Mikuláš Maník (Peterko) – narodený 14.03.1946, Žatkovce. Študoval na gymnáziu, potom absolvoval dvojročné nadstavbové štúdium na stavebnej priemyslovke. Vysokoškolský titul získal na Vysokej škole dopravnej v Žiline.

Mgr. Katarína Čintalová, rod. Rabiková – narodená 13.11.1975, Žatkovce. Stredoškolské vzdelanie získala na gymnáziu a vysokoškolské v roku 1999 na Teologickej fakulte Prešovskej univerzity.

Mgr. Vianea Ľudmila Guregová, narodená 20.04.1975, Žatkovce. Vyštudovala Vysokú školu zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety v Prešove (v roku 2009).

Ing. Jozef Maník (⁎ 06.08.1960 – † 22.03.2006), Žatkovce. V roku 1985 skončil gymnázium v Prešove. V 1990 roku skončil Elektrotechnickú fakultu Technickej univerzity v Košiciach. V ďalších rokoch ukončil postgraduálne štúdium na UPJŠ, odbor životné prostredie. V rokoch 1992 až 1999 študoval na City University Bratislava.

Mgr. Ľudmila Bottová, rod. Maníková narodená 20.01.1975, Žatkovce. V roku 1993 skončila gymnázium v Prešove. V roku 1999 promovala na Fakulte prírodných a humanitných vied Prešovskej univerzity.

Vojaci z povolania

V období Slovenského štátu slúžili základnú vojenskú služby Jozef Stachura (1919) a Filip Majdák (1918) z Geraltova. Ako vojaci slovenskej armády nastúpili na front. Jozef Stachura bol odvelený na taliansky front, kde mal prestrel nohy a liečil sa vo Verone. Po príchode na Slovensko vstúpi do 1. československého Armádneho zboru pod. vedením Ľudvíka Svobodu. Zúčastnil sa bojov o Liptovský Mikuláš, Ostravu a Prahu, kde ho zastihlo oslobodenie ČSR. Ako účastníkovi odboja mu bolo podľa zá-

kona č. 255 priznané odbojárske. Ďalej slúžil v armáde a dosiahol hodnosť plukovníka. Filip Majdák bojoval ako vojak slovenskej armády na fronte, kde bol aj ranený. Slúžil aj po skončení 2. svetovej vojny v armáde naďalej, mal poddôstojnícku hodnosť. Ďalšími vojakmi z povolania boli Andrej Daňko, ktorý žil na Morave a Alex Kiseľa, ktorý dosiahol hodnosť majora.

V povojnovom období v armáde v dôstojníckych hodnostiach slúžili Vojtech Topor a Jozef Lazorík z Geraltova. Tomáš Maník zo Žatkoviec zostal po 2. svetovej vojne v armáde ako vojak z povolania a dosiahol hodnosť podplukovníka. Ďalej v armáde ako dôstojníci slúžili Jozef Maník (Peterko) zo Žatkoviec, František a Vladimír Koščovi zo Závadky.

Spôsob obrábania pôdy

Pôda bola odjakživa zdrojom obživy aj našich predkov z troch susedných dedín Za ťažkú celoročnú prácu boli odmeňovaní len skromnou úrodou. Od najstarších čias ťažnou silou pri obrábaní polí boli kravy a voly, alebo u majetnejších kone. Na oranie slúžil jednoradový pluh s lemešom, ktorý po dlhšom používaní bolo potrebné pokovať, naostriť. Práca na poli trvala po celý rok. V zime sa vozil na saniach maštaľný hnoj, resp. močovka na lúky (vyvážala sa v sudoch – bočkách). Intenzívne práce začali prvým výjazdom do poľa v jari a trvali do neskorej jesene zberom úrody. V jari sa oralo pod jariny (obilie), sialo, vaľkovalo (s dreveným valom), aby sa zrno dostalo do pôdy. V apríli sa sadili zemiaky, siali sa semená zeleniny. Potom bolo treba okopávať zemiaky a kukuricu, a gazdovia sa pomaly chystali na kosbu lúk. Pokosenú trávu sušili a skladali do kôpok, suché seno sa zvážalo domov a obyčajne sa uskladňovalo na pôjd na zimu. Časť pôdy sa využívala na pestovanie zeleniny (mrkva, petržlen, kaleráb) pestovala sa kapusta, ľan, kŕmna repa, konope, kukurica. Všetko sa robilo ručne.

Úrodnosť hospodári ovplyvňovali tým, že zachovávali postupnosť v striedaní jednotlivých kultúr, napr. po zemiakoch sa sial jačmeň, po pšenici ďatelina, resp. zelenina. Nikdy sa nepestovala jedna plodina stále na tom istom mieste. Ľan a konope sa po zbere viazali do snopkov a močili v močidlách, ďalej sa spracovávali na vlákno. Z neho sa priadli nite a z nich sa tkalo plátno, ktoré slúžilo na výrobu jednotlivých častí odevu.

Práca na poli mala svoje čaro. V čase žatvy kosci s pocitom radosti stínali bujné klasy raže a pšenice, viazali preschnuté do snopov a skladali do krížov (rakašov). Žatva obyčajne trvala 3–4 týždne, potom sa obilie zvážalo, časť snopov sa vymlátila cepami, aby sa získalo zrno na jesen-

nú sejbu. Po žatve bolo potrebné podmietať (orať) strniská pripravovať na jesennú sejbu raže, pšenice. Koncom septembra sa začala vykopávka zemiakov, zvážanie a uskladňovanie do pivníc. Časť sa odovzdávala na dodávku pre štát. Koncom jesene prišiel čas oberania ovocia a sušenia na zimu (jablká, hrušky, slivky aj jesenné hríby). Deti boli svedkami toho, koľko práce majú rodičia, aká je to námaha dopracovať kúsok chleba. Po skončení jesenných prác na poli bolo potrebné hotoviť palivové drevo na zimu na vykurovanie. Ak bolo málo slamy na podstielky pod dobytok, pomáhali si tým, že vozili lístie, ktoré nahrabali v lese do vriec. Cez zimu bol čas na to, aby sa zhotovili potrebné náradie, plietli košáriky, robili násady, hrable, metly a pod.

Dedinskí majstri

Bežný život prinášal aj problémy, s ktorými sa ľudia obracali na schopnejších, čo dokázali nielen poradiť, ale aj urobiť to, čo nemohli iní. Boli to samoukovia, ktorí chceli dokázať niečo viac, aby sa lepšie uplatnili v živote.

Takýmto majstrom bol v Žatkovciach Andrej Boršč, ktorý sa od mladosti vyznačoval svojou zručnosťou a umom. Vyrábal kolesá na vozy, kompletné vozy, koče (bričky), krovy na domy, zhotovoval kúdele a krosná, a vedel aj pokrývať eternitom. Z otesaného dreva vedel postaviť úhľadné zrubové domy (takto postavil aj vlastný dom). Ak bolo potreb-

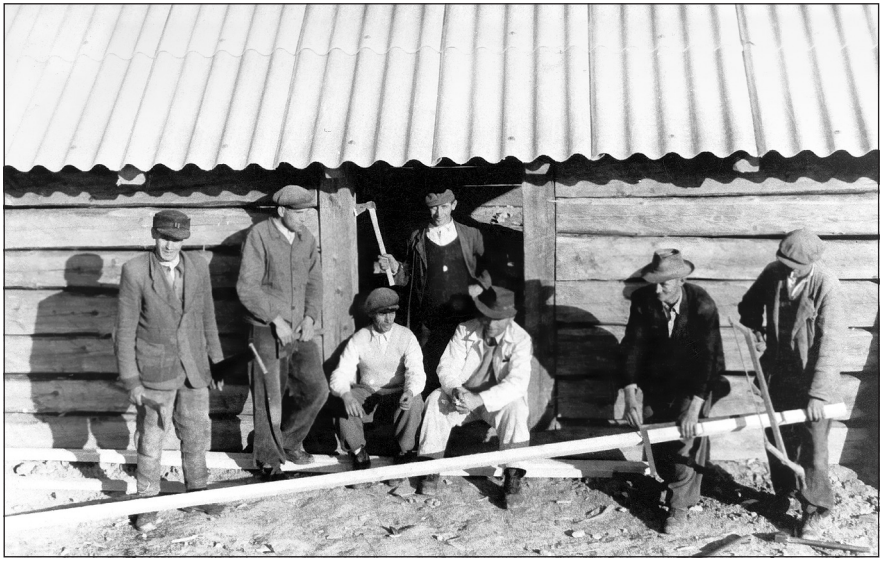

Výstavba maštale v Závadke. Zľava tretí sedí majster Andrej Boršč (1952÷1955).

né dokázal ušiť deťom nohavice (nohavky). Ďalším dedinským majstrom bol Ján Pažín zo Žatkoviec, ktorý zhotovoval sudy na kapustu, geletky, vozy, vlečky, krosná, šil nohavice. V Geraltove bol samoukom-majstrom Mikuláš Bortňák, ktorý vedel vyrobiť okná, dvere, klásť drevené podlahy, vyrobiť parádne lavice do izieb. V Závadke bol kováč Jozef Sabol. Zo súčasníkov je potrebné vyzdvihnúť bratov Raticových – Františka a Jozefa, ktorí sú zruční kamenári.

Ľudoví liečitelia, zdravotní pracovníci

V minulosti, keďže vládli ťažké sociálne pomery sa obyvatelia postihnutí chorobou obracali na ľudových liečiteľov. Len v krajných prípadoch vyhľadali pomoc lekára, ak im to dovolili finančné možnosti. V našom regióne bol lekár najbližšie vo Veľkom Šariši alebo až v Prešove. Chorého k nemu dopravovali vozom.

Ľudoví liečitelia liečili najmä kožné choroby, uhryznutie hadom, trhali zuby, napravovali vykĺbeniny. Lišaje liečila Mária Borščová zo Žatkoviec, uhryznutie hadom Štefan Hojsák z Geraltova, vyrážky Peterková z Geraltova, zuby trhal a vykĺbeniny napravoval v Žatkovciach Mikuláš Maník (Ľašivka). Pôrodnou babičkou pri pôrodoch v našich troch obciach bola Mária Adamčinová zo Žatkoviec. Bola to staršia skúsená žena, ktorá vedela pomôcť aj v ťažších prípadoch. V dobrom na ňu spomínajú ženy – dnešné babičky. Po jej smrti (1953) bola v našich troch obciach pôrodnou babičkou Anna Toporová.

V úvodnej časti obecnej kroniky Geraltova (str. 2) sa uvádza, že v roku 1755 v Geraltove žil lekár – chirurg. Pri zhromažďovaní podkladov na tú to publikáciu sa nepodarilo zistiť jeho meno a pôvod. V súčasnosti v Prešovskej fakultnej nemocnici na oddelení kardiológie pracuje MUDr. Ján Frajt – skúsený internista kardiológie (vedúci lekár JIS), ktorého rodičia Jozef a Anna rod. Kiseľová pochádzajú z Geraltova.

Vznik JRD a jeho prínos pre obyvateľstvo obcí

V povojnovom období sa zrodili nové nádeje na slobodný a bohatší život našich ľudí, predovšetkým sa zlepšili možnosti zamestnania.

Pre dedinu nastali nové časy – zásadne sa menil spôsob hospodárenia. Zakladali sa jednotné roľnícke družstvá, ktoré uľahčovali prácu poľnohospodárom a umožňovali dosiahnuť vyššiu produktivitu prá-

Vyorávanie a zber zemiakov – kočiš a skupinár M. Dolhy, vedľa M. Karlíková, M. Bozuľová, H. Daňková, F. Dziaková, M. Frajtová, A. Dolhyová, A. Karlíková (okolo r. 1965).

ce a vyššie výnosy úrody, a tým zabezpečiť výživu obyvateľstva. V roku 1952 je založené JRD v Geraltove (aj v Závadke). Na začiatku malo družstvo 17 členov. Predsedom družstva v Geraltove sa stal Ľudovít Bortňák. Združstevňovanie sa začalo realizovať v rokoch 1950–1951. Náročné plány sa ťažko realizovali bez mechanizácie. V rokoch 1951–1957 postupne nastúpilo do učilíšť so zameraním na poľnohospodárstvo (do 2 resp. 3 ročného učebného pomeru) 23 mladých ľudí. V dôsledku toho, že bola možnosti zamestnať sa, odišla z dediny značná časť obyvateľstva produktívneho veku. Tým sa znížil počet obyvateľov z 230 v roku 1951, na 152 v roku 1956. Po založení družstva sa začal sústreďovať hovädzí dobytok do objektov hospodárskych budov fary v Geraltove, ošípané do budov Starinských, ktorí odcestovali do Sovietskeho zväzu (na Ukrajinu) v roku 1947. Družstvo vo svojich počiatkoch nemalo nijakú mechanizáciu. Na orbu, sejbu a všade, kde bolo potrebné pripraviť pôdu, využívali sa kravské a konské záprahy a obyčajné pluhy. Prvú úrodu obilovín po žatve uskladňovali do stodôl roľníkov – členov JRD. Úspešne prebehol aj prvý výmlat. Dodávka štátu bola splnená. Aj napriek tomu, že poľnohospodári privítali smerovanie k zlepšeniu ich postavenia a uľahčeniu práce, v roku 1953 dochádza k rozpadu družstiev. Nanovo začala presvedčovacia kampaň za vstup do JRD v roku 1956. Po intenzívnom celoročnom presvedčovaní vzniká v Geraltove 15. 9. 1957 obnovené družstvo s počtom

17 členov. Znovu bolo zvolené vedenie družstva a predsedom sa opäť stal Ľudovít Bortňák. Družstvo začalo hospodáriť na celkovej výmere 290 ha pôdy, z toho 170 ha ornej. Prvé poľnohospodárske práce vykonala Strojnotraktorová stanica zo Sabinova. Poľnohospodári žili v nádeji, že počiatočné ťažkosti postupne prežijú a aj za pomoci štátu dosiahnu svoje ciele.

Hlavné plodiny boli raž, pšenica, jačmeň, ovos a zemiaky. Po dvoch rokoch začali pestovať mak, ľan a kukuricu na siláž. Naturálie za pracovnú jednotku boli 3 kg, záloha v korunách bola 300 Kčs. V roku 1959 sa rozšírila členská základňa o ďalších 6 členov, ale naďalej 6 roľníkov hospodárilo súkromne. V tom istom roku družstvo zakúpilo stádo oviec, ale pre nízku rentabilitu ho bolo nútené odpredať. V ďalších rokoch sa družstvo zameralo na vybudovanie potrebných objektov, v roku 1959 – ošipáreň, 1961 – sýpku, 1962 – ovčín, ktorý potom slúžil ako sklad.

V roku 1961 hodnota pracovnej jednotky stúpla na 9 Kčs. Dochádza ku zmene vo vedení – Ľudovít Bortňák sa vzdal funkcie a vedenie preberal Ján Frajt. Po roku preberal funkciu predsedu Mikuláš Bortňák (na jeden rok). V roku 1963 bol do funkcie Okresnou poľnohospodárskou správou v Prešove menovaný Ján Ťukot z Prešova. Kvôli zlepšeniu riadenia družstva boli ustanovené funkcie: agronóm, mechanizátor a zootechnik. Na podnet miestnej organizácie KSS predseda Ján Ťukot bol odvolaný a znovu bol zvolený Ľudovít Bortňák, agronóm sa stal Andrej Košč, mechanizátorom Alexej Maník zo Závadky a zootechnikom Július

Zber zemiakov. A. Vasko, J. Frajt a traktorista M. Daňko (okolo r. 1965).

Maník z Hradiska. V roku 1966 družstvo dosiahlo nasledovné výnosy v plodinách (z ha):

		Dodávky štátu:	
pšenica	*– 13 q,*	*raž*	*– 330 q,*
ovos	*– 13 q,*	*zemiaky*	*– 1730 q,*
kukurica	*– 380 q,*	*jačmeň*	*– 347 q,*
jačmeň	*– 19 q,*	*ovos*	*– 32 q,*
raž	*– 16 q,*	*bravčové mäso*	*– 168 q,*
zemiaky	*– 100 q.*	*hovädzie mäso*	*– 144 q,*
		mlieko	*– 64000 l.*

Pracovná jednotka od založenia družstva bola 12 Kčs (9 Kčs záloha, 3 Kčs doplatky). Družstvo Geraltov so Závadkou malo 216 ha pasienkov.

Na hospodárskom dvore v Geraltove sa choval hovädzí dobytok v počte 400 ks , prasnice v počte 40 ks. V Závadke bol sústredný chov oviec v počte 800 ks, odchov teliat a ml. dobytka v počte 200 ks, výkrm ošípaných v počte 120 kusov a 2 páry koní. Okrem toho boli na hospodárskom dvore v Geraltove 2 pary koní a 2 plemenné býky. Na družstve pred jeho zánikom bolo zamestnaných v rastlinnej výrobe 15 osôb a v živočíšnej výrobe 25 osôb.

V roku 1964 dochádza k zlúčeniu družstiev Geraltova a Závadky pod spoločným názvom „Čergov“ so sídlom v Geraltove. Družstvo začínalo najskôr s 1 kolesovým traktorom, v roku 1963 už malo 3 kolesové traktory, nakladač hnoja, rozhadzovač hnoja a kombinovanú mláťačku. Po zlúčení pribudol pásový traktor a nákladné auto, sadzač zemiakov a obilný kombajn. V Žatkovcich naďalej hospodárili ako samostatne hospodáriaci roľníci. V roku 1969 do JRD v Geraltove vstúpili 3 roľníci a v ďalšom období vstúpili do družstva celé Žatkovce. K 1. 1. 1973 boli zlúčené družstva Geraltov a Terňa. V apríli 1999 bol na zlúčené družstvo so sídlom v Terni vyhlásený konkurz a družstvo prestalo vyvíjať svoju činnosť.

V súčasnosti vlastníci pôdy si túto dali do prenájmu. Pôdu obhospodaruje Radoslava Šťastná s manželom – 590 ha, Vladimír Tejiščák – 80 ha, Jozef Bortňák – 10 ha. Prevažná časť pôdy je zatrávnená. Pani Šťastná Radoslava sa venuje ovčiarstvu – stádo má 830 oviec. Na tri výrobky (syr, údený syr, bryndza) má udelenú značku kvality ako jediná v rámci východného Slovenska.

Názvy honov

GERALTOV:

Orná pôda:

Laň, Holica, Kúty, Černici, Hora, , Dalnyk, Čašč, Vapniska, Borožiska, Pod Vihoňom, Horbky, Serdňa Hora, Maťašovká lúka,

Lesy:

Za Holicu, Za Žďarom, Serednyk, Pod Maťašovku luku, Pod Lazy, Za Vapnyska, Za Kuty, Černici,

Pasienky:

Berezinky, Chalaš, Pri Jaročku, Za Žďarom, Kopanina, Úboč, Za Kuty, Borožiska,

ŽATKOVCE:

Orná pôda:

Seredňa hora, Medži Puty, Nadlohy, Štefanka, Stavlinci, Na Dubiny, Pri Voli, Láz, Zahorody, Nad Hajom, Hardaguly, Poľana, Voroca, Poľana

Lesy:

Horské, Čeršľa, Dubiny, Rublinka,

Pasienky:

Niže sela, Laz, Horské, Chalaš, Prední, Zadní Stavlinec

ZÁVADKA:

Orná pôda:

Pid Verškom, Horrbky, Sakalivka, Široká, Kúty,

Lesy:

Hora, Dubyna, Džadova, Krivuľa

Pasienky:

Lazok, Pid Poľankami, Manikova lúka, Medži potokami.

Záslužná práca riaditeľa školy Vladimíra Župinu

Učiteľ Vladimír Župina a žiačky M. Maníková, A. Jančušová (1957).

Vladimír Župina bojoval v SNP, kde ho v roku 1944 Nemci zajali a odvliekli do koncentračného tábora, odkiaľ sa vrátil až po oslobodení.

Od svojho nástupu na školu v roku 1945 Vladimír Župina venoval veľkú pozornosť nielen škole – kvalite vyučovania, príprave žiakov na stredné školy, ale aj vybaveniu školy – vybudovaniu kabinetov a hygienického zariadenia.

Venoval sa skrášleniu okolia školy, prostredia dediny – pri vstupe do obce pred cerkvou zriadil park. Jeho žiaci – mičurinci vysadili okrasné stromčeky, čo skrášlilo prostredie. Bol aktívnym poslancom okresného a neskôr krajského národného výboru. Jeho pričinením sa vystavala budova pre miestny národný výbor, cesta z Mošurova do Závadky – čím sa urýchlilo zavedenie autobusového spojenia do okresného mesta Sabinova, po roku 1960 do Prešova. Urýchlila sa aj elektrifikácia. Medzi obcami Geraltov a Žatkovce na školskom pozemku zriadil hospodársku škôlku, kde učil deti, ale aj starších pestovať zeleninu, očkovať a štepiť

Školský sad, obaľovanie stromčekov na zimu – žiačky S. Frajtová, M. Bortňáková, M. Dolhyová (okolo r. 1958).

Ošetrovanie stromčekov v školskom sade, vpredu Rudolf Kiseľa (okolo r. 1954 -1955).

Žiaci počas vyučovania v školskom roku 1947-48. Stoja riaditeľ Vladimír Župina, učiteľka Tatiana Ľachovičová a farár Štefan Čanda.

ovocné stromčeky. V obci bol pod jeho vedením vysadený ovocný sad o výmere 3 ha, ktorý dodnes dáva občanom dobré ovocie. Za jeho pôsobenia sa zviditeľnili kedysi zabudnuté obce Geraltov, Žatkovce a Závadka tým, že dosiahnuté výsledky boli publikované v regionálnej a ukrajinskej národnostnej tlači (Nove žyťťa, časopise Družno vpered a detskom časopise Veselka). Žiaci – mičurinci ukrajinskej školy videli publikované svoje výsledky, čo ich povzbudzovalo do ďalšej práce.

Už v roku 1955 v regionálnych novinách Nový život – roč. 4, číslo 18, str. 7 bol uverejnený článok pod názvom „Jeden z najlepších učiteľov" o jeho 10-ročnej práci na škole v Geraltove. Na mičurinskom políčku pestoval zeleninu, ktorá sa zvyčajne nepestovala v tomto regióne, napr. paradajky, šalát, ... Viedol žiakov k pestovaniu, a tým šíreniu ovocinárstva. Svojou prácou a prístupom sa stál známym a váženým nielen v dedine, ale aj širokom okolí. Žiaľ, našli sa aj takí, ktorí sa snažili privlastniť si jeho zásluhy. To, čo vykonal v prospech školy, obce, družstva a kultúry, sa zachová v pamäti potomkov našich dedín pod Čergovom.

Za svoju prácu bol Vladimír Župina v roku 1955 vyznamenaný medailou Zaslúžilý učiteľ ako prvý v Prešovskom kraji.

Kultúrno-spoločenský život

Po vojne nastali v našom zabudnutom regióne lepšie časy – prišlo hospodárske povznesenie a dosiahol sa vyšší stupeň kultúrno-spoločenského života.

Až do oslobodenia kultúra spočívala väčšinou na škole, ktorá zabezpečovala vzdelanie mládeže. Počas zimných mesiacov iniciatívni učitelia nacvičovali so žiakmi a dorastajúcou mládežou divadelné hry, pripravovali kultúrne programy k významným výročiam, štátnym sviatkom a pod. Tak to bolo aj na Vianoce v roku 1944, keď s divadelnou hrou vystúpili pred obyvateľmi (jej názov nie je uvedený v školskej kronike). Podujatie pripravil s mládežníkmi riaditeľ miestnej školy Anton Džombák s manželkou Irenou za aktívnej pomoci riaditeľa školy v Čukalovciach, okres Snina Jána Lazoríka, ktorý trávil prázdniny v rodnej obci. Čas Vianoc (na Rožďestvo) ľuďom spestrovali betlehemci – jasličkári scénkami a koľadami o novorodeniatku – Ježišovi. V letnom období (máj–jún) raz ročne škola poriadala majálesy na Chalaši (pastvisko po ceste do Osikova). Tak to bolo aj 2. júna 1944, keď za hojnej účasti obecenstva – aj z okolia (napr. aj vojakov, ktorí boli vtedy umiestnení v Raslaviciach). Vďaka riaditeľovi školy Antonovi Džombákovi, ktorý počas vojnového obdobia cez nedele (po liturgii – bohoslužbe) umožňoval počúvanie správ, ľudia boli informovaní o situácii na fronte. Vedeli, že fronta sa blíži a žili v nádeji, že strašná vojna sa čoskoro skončí.

Po oslobodení do obce prichádzalo pojazdné kino, ktoré tiež prispelo k šíreniu kultúry. Po elektrifikácii boli obce spojení so svetom roz-

Nedeľné popoludnie pri škole v roku 1944 pri počúvaní rozhlasu o vojnovej situácii.

Športové popoludnie na futbalovom ihrisku (50-te roky).

hlasom, a neskôr aj televíziou. Prvý televízor v Závadke mal Jozef Tejiščák. Prvé rádia mali v Žatkovciach Jančuš Julius, Dziak Andrej, Ľašovský Štefan. V Geratlove rádio bolo na fare a v škole (Anton Džombak). Prvý televízor bol na MNV a mal ho aj Bartolomej Frajt. V Žatkovciach bol televízor na MNV. Po oslobodení vznikali spoločenské organizácie, najpočetnejšou bol KZUP, na čele ktorého stál zanietený Peter Rabík, dnes už nebohý. Aktívna bola aj MO KSS, predsedom ktorej bol Tomáš Jančuš, predsedom MNV bol Alexej Maník, predsedom Zväzarmu bol Vladimír Kiseľa, predsedom Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov bol Alexej Sedlák, na čele hasičov stáli Mikuláš Maník a Mikuláš Daňko. V minulosti každá z našich dedín mala samostatný hasičský zbor. V 90-tých rokoch predsedom hasičského združenia bol Václav Šinaľ.

Ukrajinské národné divadlo z Prešova prvýkrát vystúpilo v Geraltove 2. 2. 1986 s hrou Tam, de sčebečut solovji (Tam, kde spievajú slávici). Osvetovým pracovníkom bol v roku 1986 riaditeľ miestnej školy Vjačeslav Bobák, ktorý spolu s aktívnymi mládežníkmi zrealizovali novú scénu v kultúrnom dome. Vo voľnom učiteľskom byte v objekte školy spolu mladými aktivistami prispôsobili miestnosti pre obecnú knižnicu, ktorú mal na starosti Anton Vasko. Mladí mali zámer umiestniť tam aj klub mládeže (Mária Guregová). V knižnici bola pre mladých prístupná periodická tlač v slovenskom a ukrajinskom jazyku. V povojnovom období sa mládež vo sviatočné dni zabávala, najmä cez nedeľné popoludnia – staršie dievčatá v skupinách sa prechádzali dedinou a spievali. Nezriedka bol v Jančušovom sade v Geraltove (pri domoch Karlikových) aj tanec, kde na husličkách hrali Maníkovi chlapci zo Žatkoviec. Bolo

počuť aj heligónku – harmoniku, na ktorej hral Felix Frajt. Ku kultúre obce najmä cez prázdniny prispievali študenti. Študenti a domáci zväzáci hrávali volejbal, a neskôr na novom ihrisku aj futbal. O bohatej činnosti mládežníkov v Geraltove zverejňovali články tak miestni občania, ako aj redaktori Novoho žyťťa, Družno vpered, Veselka, Nový život, Šariš a iné. Z miestnych to boli Alexej Lazorík a Peter Dziak. Všetkým tým, ktorí stáli na čele obce a prispeli ku kultúrnemu povzneseniu regiónu, sa hoci s odstupom čas chceme poďakovať. Z pohľadu súčasnosti treba poznamenať, že z dôvodu vyľudňovania obcí a aj zrušeniu školy činnosť spoločenských organizácií, a vôbec kultúra, sa zúžila na miestny rozhlas a akcie organizované obecným úradom. Významná kultúrno-spoločenská akcia sa uskutočnila v Geraltove 30. 9. 2007 – súťaž Makovická struna, ktorú usporiadal ZRUS z Prešova v spolupráci s Obecným úradom v Geraltove. Akcia sa uskutočnila za hojnej účasti miestnych obyvateľov, ale aj divákov zo susedných obcí.

Architektúra obydlia, zariadenie

Naši predkovia až do nedávnej minulosti budovali svoje príbytky z dreva, ktoré bolo najdostupnejším materiálom – zvyčajne jedľa, smrek, niekedy borovica (sosna), ktoré boli hojne zastúpené v lesoch chotára. Vo všetkých troch obciach to boli zrubové stavby – až do polovice 20. storočia. Boli to svedkovia minulosti, napr. v Geraltove drevenica Toporových, Daňkových (pri škole), Adamčiných, Kiseľových, Kapalových, Husárových a Mikuláša Frajta. V Žatkovciach Manikových (Ľašivkových), Dolhyových (Balažových), Manikových (Čižmarových), Borščových (nová vybudovaná stavba po roku 1948 po veľkom ohni). V Závadke drevenica Tkačových.

Na Peterkovom dvore. A. Maniková s manželom a dcérou Jolanou (okolo r. 1953).

Súčasťou obydlia boli aj hospodárske priestory – pre dobytok (stajňa) a ostatné priestory na hospodárske účely. Vpredu bola „veľká chyža“, za ňou priklet (pitvor), nasledovala komora, stajňa, šopa, stodola. Pod jednou strechou boli často umiestnené aj chlievy, kurníky (kuríny). Domy boli pokryté slamou – ručne vymlátené snopy raže. Z tejto

sa robili snopky. Na uskladnenie obilia slúžili sýpky (sypance). Zemiaky po vykopávke dávali do pivníc, ale boli aj prípady, že pred tuhou zimou chránili úrodu tak, že ju dávali do obytných priestorov pod posteľ.

V roku 1958 bolo v Geraltove ešte 12 domov pod slamenou strechou. V Žatkovciach po veľkom požiari v roku 1947 vybudované objekty pokrývali len eternitom, resp. škridlami. Chodníky okolo domov si obyčajne vykladali bridlicou (brilkami). Obdobne aj studne boli vykladané kameňom. Domy s hospodárskymi budovami si ľudia ohradzovali drevenými plotmi – vyplietali konármi sosny, smreka, jedle a pod. V našej pamäti sa zachovali spomienky, že obyčajne v priklete (pitvore), kde sa varilo na otvorenom ohni, dym odchádzal do otvoreného komína.

Zariadenie „veľkej chyži" bolo jednoduché, účelové:

- vpredu v rohu posteľ pre rodičov, uprostred pred stenou stôl, okolo stien dlhé lavice (limbáky),
- vzadu v rohu posteľ pre deti, ak bolo viac detí, mali zásuvnú postieľku, ktorá sa cez deň zasunula pod inú posteľ,
- v zadnej časti bola murovaná pec a vedľa dymovodu bol priestor, kde často spali deti.

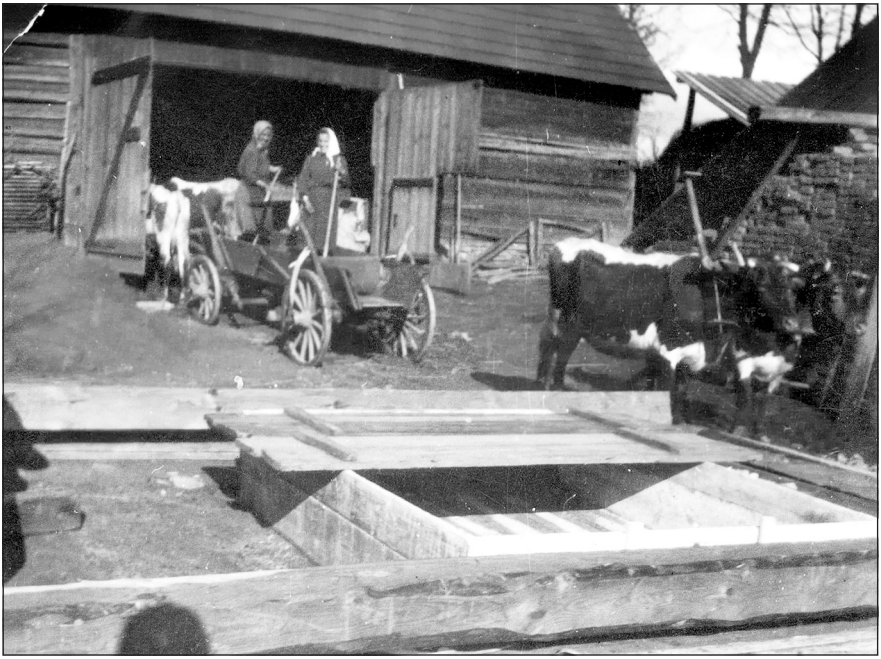

Gazdovský dvor Bortňákových (okolo r. 1955).

Priadky v zime. Zľava doprava H. Daňková, A. Frajtová, H. Daňková, M. Vasková, M. Dziaková (okolo r. 1946-1950).

Po stenách boli povešané sväté obrázky. Svoje miesto mala aj polica, kde odkladali dôležité predmety, papiere o majetku, modlitebné knižky (molytvenyky). Pec na pečenie chleba bola niekedy aj v pitvore (priklete). Obyčajne postele, lavice, stoly si ľudia dávali robiť miestnym majstrom. Komora alebo „zadňa chyža" slúžila ako sklad na veci bežnej potreby, ale často sa prispôsobovala aj na spanie členov rodiny. Do šopy sa odkladali pluh, brány, hrable, motyky, kosa, košáre na zemiaky, opalky často aj slama, seno a pod. Bojisko v stodole slúžilo na mlátenie obilia pred sejbou v jeseni a na uskladnenie obilia po žatve.

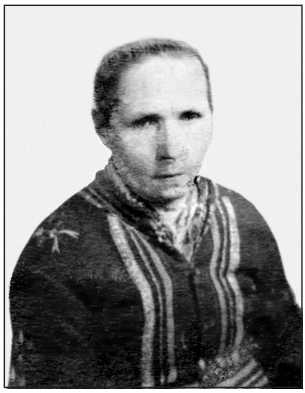

Mária Borščová v rozhanačke (okolo r. 1950).

Kultúra odievania

Až do obdobia 40–50-tych rokov po 2. svetovej vojne ľudia v našom regióne si zhotovovali časti odievania pre deti, ženy i mužov z domáceho plátna, tkaného s pamutom (tenké bavlnené nite), z ktorého šili väčšinou spodnú bielizeň a na všedné dni pracovné oblečenie.

Deti v útlom veku, najmä dievčatá, nosili vigan (šaty), staršie dievčatá blúzky a sukne, zhotovené aj z kupovaného textilu, chlapci košele a drelichové nohavky. V lete deti chodili obyčajne bosé, v zime mali topánky, alebo

Nedeľné popoludnie pri cerkvi. Anna Frajtová s dcérou Annou (okolo r. 1925-1926).

gumové čižmy. Ženy nosili blúzky, sukne, v jesennom a zimnom období prešívané (rozhaňačky) vesty, kožúšky pestro zdobené, v lete topánky, v zime čižmy (buty). Staršie ženy nosili v zime huňky z domácej hrubej vlnenej látky. Na hlave šatky (chustky). Ochranou proti chladu im v zime boli hrubé vlnené chustky, do ktorých sa zahaľovali.

Ozdobou kroja boli: tarnuvka (štvorcová šatka so strapcami) a hrubšia kvetovaná šafolka, ktorá sa nosila v jeseni a v zime. Na hlave nosili šatky: delinky, hrubšie štofky a neskôr darexovky. Muži cez leto nosili drelichové nohavky (nohavice) z domáceho plátna, ako obuv bačkory (krpce), namiesto ponožiek onuce (onuči), košele tiež z domáceho materiálu, pokrývku na hlavu – čiapku, alebo kapeľuch (klobúk). V zime nosili nohavice, huňku alebo kožuch, spodky tiež z domáceho plátna, ako obuv boganči (baganče), zriedka buty (čižmy). Kto si nedokázal ušiť odev sám, dávali ich zhotoviť miestnym majstrom (šikovným dedinským ženám a mužom za finančnú odmenu).

Zvyky

Zvyky sprevádzali každodenný život. Boli to „zákony“ dedinčanov, ktoré sa prenášali z pokolenia na pokolenie. Zvyky sa týkali bežného života, sviatkov, svadieb, ale aj iných životných situácií. Staršie generácie venovali veľkú pozornosť tomu, aby sa tieto zvyky udržali aj u ich potomkov. Deti viedli k poslušnosti, úcte k starším – bolo samozrejmosťou pozdraviť staršieho – aj neznámeho človeka. Nekradnúť, nebrať cudzie veci, nájdené vrátiť, nehovoriť nepravdu, neklamať, pomáhať súrodencom atď. – bolo vštepované deťom odmalička. Dobrým zvykom medzi dospelými bolo pomáhať v núdzi druhým. Na dedine pred nedeľou resp. sviatkom (prípadne skoro ráno v nedeľu, sviatok) bolo zvykom pozametať cestu pred domom. Na Veľkú noc (1. deň) bolo zvykom, že dievčatá v skupinách, pochytané rukami vedľa seba, sa prechádzali po záhradách alebo dedinou a spievali obľúbené piesne, napr. :

Bendžeri, bendžeri, obuvaj bočkory,
pideme hrabaty na Košicky hory,
co nazhrabujeme, to prekeľtujeme,
najkrajšim parobkom, pirka uvijeme.

Zaužívaným zvykom na Veľkú noc boli aj oblievačky dievčat, niekedy až prehnané – parobci priviedli dievča k studni, a tam ju vedrami nemilosrdne oblievali. Keď prišiel rad oblievať chlapcov, dievčatá to opätovali.

Keď gazdiná na Vianoce upiekla bobaľky (opekance), prvé dala deťom, aby rýchlo vyšli na ulicu. Z ktorej strany zašteká pes, odtiaľ chlapec dostane ženu, dievča muža. Na prvý sviatočný deň Vianoc chodili koľadníci po spievaní po domoch. Spievali koľadky. Za to ich ľudia obdarúvali jablkami, koláčmi alebo peniazmi.

Zaužívanou tradíciou boli pozdravy k Vianociam a Veľkej noci. Od polnoci Vianoc sa zdravilo Christos raždajetsja, odpoveď bola Slavite Jeho. Na Veľkú noc sa zdravilo Christos voskres, odpoveď znela Voistinu voskres. Tento pozdrav sa užíval až do Rusadieľ (Turice). V ostatné dni roku bol pozdrav Slava Isusu Christu – Slava i vo viky. Tradíciou boli aj púte (odpusty) napr. na Hradisko, do Ľutiny, posviacky obilovín v poli.

Fašiangy. Zľava doprava stojaci v rade H. Maniková, vzadu štica R. Karlík, J. Dziaková, D. Rabiková, kamarat R. Karlíka, maska s metlou. Maska neznáma, I. Jančušová, maska s pančuchou na hlave M. Dziak (okolo r. 1988 -1989).

Vianoce v rodine Vaskových. Babka v strede zomrela v roku 2004 vo veku nedožitých 100 rokov (okolo r. 1962).

Tradície

Zaužívané spôsoby konania v rôznych životných situáciách – veselých, ale aj smutných udalostiach vznikali počas dlhého obdobia, prenášali sa z pokolenia na pokolenie. Takéto zvyky, tradície boli miestneho charakteru, ale aj širšieho regiónu. Bez nich sa neobišli sviatky, svadby, rozlúčky s nebožtíkmi, či iné udalosti.

Tak zme hovoryli

Horké „perly“ života sa pamätajú veľmi dlho. Zachovali sa podnes vďaka pamätníkom z našich dedín. Hovoria o ťažkom živote v našom krásnom kúte.

Stari Zakutnoho v Geraltovi rozprávjali, že cale lito chodyli na huby, sušili jich a potim prodavali. Za toty piňaži sobi roli pokupili. ***(Helena Stachurová).***

Podachtori ľude bárs bidovali. Narobyli ša jak otroky. I tak bulo, že za caly deň dvoje ľudy nakopali lem dva michy bandur, bo ša nezrodylo. Podachori v jari, jak už šnih zhynul, tak išli prekopovaty zemľu, či nenajdut dajaký bandury, bo nemali co jisty. ***(Michal Šuťak / Šuťaková).***

Už žito kvitlo a nakuryl šnich. Lude ša bojali, že bude holod, ta porvazkami dvoje zhartali šnich z koloskoch. Ale zo šnihom obili aj toto kviťa.

Lipše zrobili toty, co neobijali, bo mali zerna. ***(Polona Jankaninová, Žatkivci).***

Dakedy bárs ľude chudobno žili. Ked zme v zimi išli z cerkvi a tot mij ša chtil zo mnu kus podohvarjaty, ta mi zrucil gerok pid nohy, žeby mi nebulo zimno, bo ša chodylo boso. ***(Helena Maniková-Peterková, Žatkivci).***

Dzedo Peter Dolhy buli na ruskim fronti v peršej vojni. Zajali jich, potim robili na gazdovstvi u gazdu. Hvarili, že taká zima tam bula, že ked vypľuli slinu, tak niž chpala na zemľu, ta zmerzla. Bars ša nacholodyli. ***(Jolana Dolha).***

Dakedy mäso ridko ľude jili.Vekšinu halušky abo banduri. Jak prišlo pred Veľkú noc, tak karičky zo šparhetu z popelom umývali, že by any kus masny nebuli. Dachtori tak tverdo postyli, že any v tých harčkoch caly post nevarili. Any šmalec ša nejil, bo je zo slaniny. Katolici tiš slaninu nemožut, ale šmalec hej. ***(Maria Šuťakova, Helena Peterkova).***

Svadba

Svadba bola významnou udalosťou v živote mladých dedinčanov. Tej podľa tradície predchádzali zaužívané zvyky, obyčaje: pytačky (vohľady), keď mládenec buď sám, alebo za doprovodu ide k rodičom budúcej vyvolenej pýtať ich dcéru za manželku. Bolo zvykom dohodnúť sa na

Svadobný sprievod. Ženích Anton Maník, nevesta Paraska Ľašovská, starší družba František Dziak, staršia družka Anna Dziaková (1968).

pridanom (veno, výbava). Podľa tradície nasledovali zásnuby (zaručeniny), keď mladý prichádza so snubnými prsteňmi a pred rodičmi mladej slávnostne si sľubujú vernosť a pritom si vzájomne navlečú prstene. Zvyčajne sa vtedy dohodol aj termín svadby. Obe strany začali sa pripravovať na túto náročnú udalosť (aj po stránke materiálnej – bolo treba zabezpečiť potraviny, občerstvenie, slávnostné oblečenie na sobáš, stanoviť počet svadobčanov, zabezpečenie hudobníkov, miesto svadby a atď.). V dobe, keď na dedinách ešte neboli kultúrne domy, svadby sa uskutočňovali v dome svadobných rodičov. Svadba trvala aj dva tri dni. Podávali sa jednoduché – tradičné jedlá, pripravené doma, napr. mäsová polievka s cestovinou (mäso z polievky sa dávalo na tanieroch spoločne pre viacerých svadobčanov – huspenina, studzenina), ryža s mliekom, kyslá kapusta, kysnuté koláče, plnené tvarohom, makom, jablkami, hruškami, slivkovým lekvárom. Až neskôr pribudlo pečené mäso (rezne, karbonátky).

Keď parobci rukovali (regruti)

V období povinnej vojenskej služby bolo tradíciou, že sa mladí chlapci povinne po dovŕšení dospelosti zúčastňovali zdravotnej prehliadky „asentirky“ – odvodov v okresnom meste za prítomnosti vojenského lekára. Často ich na odvody sprevádzal aj richtár.

Vojaci na dovolenke. Zľava M. Dziak, R. Gurega, Š. Bortňák, J. Karlík (1962).

Branci pri odvodoch zažili pocity hrdosti, ale aj sklamania. Hrdosť vtedy, ak bol regrut (branec) odvedený ako schopný pre vojenskú službu, a smútok, ak to bolo opačne. V tom istom roku v jeseni prišiel čas nástupu k armáde. Často to bolo aj na koniec republiky – do Čiech. Nástup bol zvyčajne 1. októbra. Táto udalosť mala svoje pomenovanie – rukovačka, a mládenci boli regruti. Pred odchodom na vojenčinu odvedení usporadúvali na rozlúčku tanečné zábavy. O deň – dva prišiel čas rozlúčiť sa s rodičmi, ale aj so svojím dievčaťom – frajerkou. Vojenská služba bola dvojročná. Od-

chádzali z dediny na vozoch so spevom, lebo v tom čase iné spojenie nebolo. Rodičia boli hrdí, že vychovali zdravého, schopného syna, no často v takomto okamihu mali zarosené oči, najmä mamičky. Keď odchádzali, mládenci spievali pesničku:

V Sabinove za vojačka me vžali,
moje vlasky na kratúčko strihali,
moje vlásky šej – hoj,
na kolena padali.
Otec, mamka aj frajirka plakali.

Vojenská služba (aj podľa vlastnej skúsenosti autora) bola prínosom pre mladého chlapca. Bola to škola výchovy k mužnosti, vytrvalosti, ale aj dozrievanie v dospelého človeka – naučil sa rešpektovať príkazy a prekonávať prekážky.

Povery

Na Štedrý deň pri večeri gazda dal pod spoločnú misu semená rôzneho obilia: pšenice, jačmeňa, ovsa, ľanu. Po skončení večere zdvihol misu, a podľa toho, koľko zŕn z toho-ktorého obilia sa prilepilo na spodok misy, podľa toho bude aj hojnosť úrody. Po večeri, ak zo zhasnutej sviečky stúpal dym hore, bolo to dobré znamenie. Ak bol naklonený k dverám, znamenalo to, že niekto z rodiny zomrie. Pred štedrou večerou do izby prinášali slamu, ako symbol narodenia Jezuliatka na slame. Ak v prvý vianočný deň navštívil rodinu ako prvý mladý muž, znamenalo to, že bude dostatok syra, masla, vajíčok. Ak to bola žena, bolo zlé znamenie.

Pri pohrebe pri vynášaní truhly s nebožtíkom udierali s truhlou trikrát do prahu, aby sa viac nebožtík do domu nevrátil. Na Turice ozdobovali domy vetvičkami z lipy proti zlým vplyvom – pohromám. Pri búrkach zapaľovali sviečku – hromničku, aby neudrel blesk. Do nedávnej minulosti sa udržal názor, že kravám – dojniciam odoberajú mlieko bosorky. Ak gazda uvidel v maštali ropuchu, usmrtil ju. Pokladalo sa, že je to prevtelená žena-bosorka.

Stravovanie – ľudové jedlá

Základom stravy ľudí v našich dedinách boli produkty, ktoré vypestovali sami – obilie, zemiaky, mäso z hydiny, ošípaných. Hovädzí dobytok im dával mlieko. Každodenným článkom stravy bol chlieb, ktorý gaz-

dinky piekli raz týždenne, mlieko bolo zdravým nápojom – pokrmom najmä pre deti.

Na raňajky vo všedné dni bol zvyčajne chlieb, mačanka, chlieb s maslom, syrom, mlieko. Na obed boli napr. zemiaky s mliekom, mlieko s cestovinou ako polievka, druhým jedlom boli krájané halušky s tvarohom, pňačky (strapačky) s tvarohom zo zemiakového cesta, hlávkovou kapustou, pomastené s maslom, alebo bravčovou masťou s oškvarkami. Na večeru zemiaky s cmarom, resp. kyslé mlieko po odobratí smotany. Častým jedlom na obed, ale aj na večeru, boli pirohy so sladkým tvarohom, prípadne s bryndzou, nalešníky – zemiakové placky, pripečený chlieb v masti a potieraný cesnakom, ale aj upečené zemiaky v peci. Veľmi často bola na stole kapusta, najmä kyslá. Ak nebolo mlieka, dávali ju surovú zo suda k zemiakom. Mäso v dávnejších dobách nebolo zvykom piecť. Aj na svadbách sa dávalo sa uvarené – z polievky. Najmä v priebehu zimy sa k vareným zemiakom dávala tzv. pamula z rozvarených sušených sliviek s vodou. Pred pečením chleba gazdinky piekli tzv. podpalky (pagáče), aby zasýtili deti. Do koláčov dávali plnky z jabĺk, lekvár, tvaroch.

Rodičia viedli deti k úcte k chlebu. Ak čo i len omrvinka spadla na zem, povinnosťou bolo ju zodvihnúť, pobozkať a zjesť. Vyššie uvedené ľudové jedlá sa tradovali z pokolenia na pokolenie vo všetkých troch obciach – už aj vzhľadom na ich blízkosť. Už v jeseni mysleli na zimu – sušili ovocie – slivky, jablká, z čerešní a sliviek varili lekvár, sušili hríby aj iné jedlé huby. V jeseni sa piekli na kapustných lístkoch nalešníky – placky zo zemiakového cesta. Keď dozrela kapusta, nakladali ju do sudov, často k nej pridávali dávali aj voňavé jablká. V jeseni robili aj zabíjačky – bolo to skôr u bohatších gazdov. Časť mäsa údili, aby mali na zimu. V minulosti nedostatok ovocia doplňovali zberom poľných hrušiek a plánok, ktoré sušili na zimu, resp. plánky uskladňovali na pôjde v sene a po rozmrazení mali z nich výbornú pochúťku.

Na Vianoce tradičným jedlom na večeru bol čaj s tvarohovým koláčom, po ňom nasledovala hubová a fazuľová polievka, potom bobaľky (opekance s makom).

Na veľký piatok pred Veľkou nocou bol prísny pôst. Dospelí nejedli mäsové pokrmy, ani mlieko. V sobotu sa pripravovali pokrmy, ktoré sa niesli v košíku na posvätenie – piekla sa pascha, varila sa šunka, klobása, pripravovala sa hrudka z tvarohu, vajíčok a mlieka. Všetko sa nachystalo do košíka.

Výroba náradia

Život ľudí na dedine bol spojený s prácou pri dome, na poli, v lese, kde bol človek nútený si zhotovovať potrebné náradie ku každodennému životu – od jari až do neskorej jesene. Nástroje, ktoré používali pri obrábaní volali sersan.

Jednoduchšie poľnohospodárske a iné náradie si zvyčajne zhotovovali sami. Už odmalička priúčali syna alebo vnuka k remeslu. Obrábacie nástroje sa dedili z pokolenia na pokolenie. Používali kladivo (molotok), kliešte (klišči), dlátko (dolotko), hoblík (hublík), obojručný nôž (struhačí nožik), klince (klinci), sekeru (sokiru), kosu, atď. Pri poľnohospodárskych prácach boli potrebné pluh, kolieska k pluhu, brány (borony), v minulosti boli drevené. Na valkanie rolí po sejbe používali val s kravským záprahom, alebo koňmi. Na voze počas zvážania obilia potrebovali rebriny (drabiny), menšie drabinky sa používali pri zvážaní metrovice (drevo na kúrenie v zime). Na skladanie suchého sena do kôpok používali drevené vidly, hrable (hrabli), pri vykopávaní zemiakov košáriky (opálky), pri zametaní dvora drevené metly z prútia. Na odhadzovanie snehu v zime vejačky (vyjačky), do sekier a motýk násady (poriská). Pri výrobe plátna sa používali krosná, ktoré zhotovovali šikovnejší majstri, ďalej to boli vretená (vrecinka), „špuľar“ na navíjanie nití na cievky (špuľky, alebo fajfy), motovidlo, člnok (čolnok), kúdele (kudeli) a „snovadlica“. Gazdiná pri dojení potrebovala nádobu (žochtar), pri mútení masla „zbušok“. Univerzálne nádoby v domácnosti (gazdovstve) boli drevené nádoby, mali miestny názov šafeľ, kadzig – súdy.

Otcovia pre deti na zimu zhotovovali sánky, drevené korčule, lyže (liži), kolobežky. Starší chlapci si dokázali zhotoviť lyže sami, viazanie vyrobili z remeňov.

Sčítanie obyvateľstva v Geraltove v roku 1991

Prírodné podmienky:

- nadmorská výška – 560 m,
- katastrálna výmera – 1069 ha,
- z toho poľnohospodárska pôda – 726 ha,
- z toho orná pôda – 384 ha,
- lesná pôda – 270 ha.

Členenie obce:

Základná sídelná jednotka (počet obyvateľov):

- Geraltov – 67
- Žatkovce – 96
- Závadka – 16

Obyvateľstvo:

Dlhodobý vývoj obyvateľov podľa SĽDB:

Rok	Spolu	Muži	Ženy
1961	379	198	181
1970	371	190	181
1980	259	126	136
1991	179	84	95

Ekonomicky aktívny obyvatelia:

Ženy	30
Muži	45
Spolu	75

Obyvatelia pracujúci mimo bydliska – 56.

Veková štruktúra obyvateľstva:

deti: – 24,
muži v produktívnom veku: – 50,
ženy v produktívnom veku: – 40,
muži po produktívnom veku: – 23,
ženy po produktívnom veku: – 42.

Obyvateľstvo podľa národnosti: slovenská národnosť – 179.

Podľa náboženstva:

gréckokatolíci – 95,
rímskokatolícki – 67.

Základné údaje o domovom fonde:

Domy spolu	82
Trvale obývané	57
Z toho rodinné	57
Trvale obývané byty	57
Z toho rodinné	57

Prípojky verejného vodovodu – 14. Podiel obyvateľov napojených na vodovod – 16, 2 %.

Autobusové zastávky	– 4,
Základné školy	– 1,
Žiakov	– 5,
Knižnica	– 2,
Kníh	– 1336.

Počet súkromných podnikateľov v obci – 3.
V roku 1991 došlo k pričleneniu obcí Závadka a Žatkovce.

Zaniknuté priezviská v Geraltove, Žatkovciach a Závadke, v období rokov 1926 – 2009

Geraltov	**Žatkovce**	**Závadka**
Topor	Boršč	Tkáč
Husár	Guľvas	Piatak
Lazorík	Bortňak	Gdovin
Dolhý	Pažín	Sabol
Adamčín	Ľašovský	Kundrát
Sabol	Čižmár	Petro
Kapala	Peterko	
Ratica	Varga	
Kiseľa	Ľašivka	
Stachura	Poľak	
Starinský	Friedman (židovské)	
Bozuľa	Weisz (židovské)	
Tomko		
Roth (židovské)		
Klein (židovské)		

Zoznam richtárov, tajomníkov, predsedov MNV, starostov

Geraltov:

Podľa údajov v roku 1924 bol richtárom Pavel Bozuľa. Potom bol dlhé roky richtárom Štefan Lazorik – najbohatší gazda v dedine, po ňom jeho syn Jozef Lazorik. Po roku 1945 sa striedali richtári každý rok.

Zoznam richtárov po roku 1945:

Andrej Daňko	– richtár	– 1945
Vojtech Topor	– richtár	– 1946
Jozef Daňko	– richtár	– 1947
Alex Kiseľa	– richtár	– 1948
5 – nie je známe	– richtár	– 1949-1953
Andrej Vasko	– predseda	– 1954– 1962
Ján Frajt	– predseda	– 1955– 1958
Štefan Krišovský	– tajomník	– 1963
Jozef Lazorík	– predseda	– 1964– 1976
Alex Maník	– predseda	– 1976– 1990
Ing. Jozef Maník	– predseda	– 1990– 1998
Júlia Bortňáková	– starostka	– 1998– 2007
Ing. Slávka Bortňáková	– starostka	– 2007– podnes

Žatkovce:

Juraj Jančuš
Andrej Dziak – Slov. štát – 1939
Ján Maník-Čižmar
Ján Dziak-Dziačok
Mikuláš Guľvas
Ján Jančuš
Andrej Ľašovský
Štefan Ľašovský
Ján Gurega
Jozef Jančuš
Ján Jančuš
Jozef Gurega

Závadka:

Ján Petro	– 1926– 1937
Jozef Teiščák	– komisár
Mikuláš Košč	– predseda
Ján Maník	– predseda
Mikuláš Košč	– predseda
Alex Maník	– 1961– 1976

Zoznam kantorov

Andrej Daňko	1856	– (miestny občan – učiteľ),
Joan Mimovič	1872	– (učiteľ),
Joan Dzijak	1877	– (učiteľ – miestny občan),
Juraj Szigeti	1902	– (volený – učiteľ),
Zoltan Majdák	1928	– (volený – učiteľ),
Andrej Daňko		– (miestny obyvateľ),
Peter Bozuľa	1932	– (miestny obyvateľ),
Mikuláš Kelsch	1934–1935	– (volený – učiteľ),
Pavel Jedla	1938–1939	– (volený – učiteľ),
Štefan Varzaly	1940–1941	– (volený – učiteľ),
Iľko Zvarič	1942–1943	– (volený – učiteľ),
Anton Džomkákuč	1944	– (volený – učiteľ),
Vladimír Župina	1945	– (štátny – učiteľ),
Jozef Daňko,		– (obyvatelia Geraltova)
Helena Kiseľová		– (obyvateľka Geraltova)
Peter Maník		– (obyvateľ Žatkoviec),
Rudolf Gurega		– (obyvateľ Žatkoviec).

V ďalších rokoch túto činnosť vykonávali mládežníci Geraltova a Žatkoviec.

Politické a spoločenské pomery po roku 1989

Dňa 21. decembra 1991 Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej republiky sa uznieslo na zákone o úprave majetkových nárokov v družstvách, je to tzv. zákon o transformácii družstiev a mal predbežné číslo 42/1992 Zb. V zmysle tohto zákona časť 1. , § 1, písmeno c, došlo k rozpadu družstva aj v obci Geraltov, ktoré bolo súčasťou družstva so strediskom v Terni.

Kedysi prosperujúce družstvo (spoločne so Závadkou) dobre vybavené aj mechanizáciou, ktoré malo dostatok pracovných síl – odborných, teraz začalo upadať. Teraz sú družstevné stavby nevyužité a chátrajú. Len časť je využitá na chov ošípaných a v Závadke na chov oviec. Orná pôda blízko lesov sa zalesňuje prirodzenou cestou. Za niekoľko rokov tam, kde naši dedovia v dávnych časoch klčovali aby získali ornú pôdu, zase budú lesné porasty.

Vzniknutá neutešená situácia mala dopad na sociálne postavenie obyvateľov z dôvodu:

- straty práce,
- privatizácie priemyslu,
- všeobecného rozkladu spoločnosti (všetko, čo bolo dobré, sa odsudzovalo a zavrhovalo).

To všetko prinieslo nezamestnanosť, úpadok poľnohospodárstva, neobrobené polia, výpredaj dobytka a strojového parku, vyľudňovanie obcí, vysťahovalectvo, drahotu a stratu kúpyschopnosti, vznik bezdomovcov.

Oprava chrámu (cerkvi) a iných objektov

V osemdesiatych rokoch minulého storočia (1980–1990) sa uskutočnila oprava interiéru cerkvi. Ako už bolo spomenuté, interiér bol v roku 1913 za pôsobenia duchovného Alexeja Kellyho vyzdobený maľbami a nápismi v cirkevnej staroslovienčine. Tieto boli zničené pri rekonštrukčných prácach v rokoch 1980-1990. Okrem toho bola odstránená aj konštrukcia oltára (stĺpy s baldachýnom ako aj kazateľnica). Podľa informácií od veriacich, vraj boli napadnuté červotočom. Kto nariadil zničiť tieto maľby a nápisy? Bol to necitlivý zásah do našej histórie.

Bol rekonštruovaný aj celý ikonostas. Náklady spojené s rekonštrukciou boli hradené zo zbierok veriacich.

Úplne bola prestavaná kaplnka pri cerkvi. Náklady spojené s rekonštrukciou kaplnky hradil náš rodák Jozef Gurega (podnikateľ). Okrem toho bol obnovený aj kríž na cintoríne v Žatkovciach a pri cerkvi v Geraltove. V roku 2009 došlo pri vstupe do katastra obce Žatkovce k zrúteniu betónového kríža, ktorý v minulosti postavila rodina Bortňákových zo Žatkoviec. Občania našich obcí sa dohodli, že na jeho mieste sa postaví nový kríž na počesť 670. výročia prvej písomnej zmienky. Zhotovenie kríža a osadenie zabezpečil Jozef Gurega. Vysvätenie kaplnky a kríža v Geraltove vykonal Metropolita Gréckokatolíckej eparchie a prešovský arcibiskup Mons. Ján Babjak SJ.

Informácie o kronikároch a autorovi publikácie

Život človeka, spoločenstva v ktorom žije, aj celej spoločnosti, je sprevádzaný udalosťami. Naši predchodcovia sa snažili významnejšie udalosti zaznamenať, aby sa z nich budúce pokolenia mohli poučiť. K tomu slúžia kroniky, ktoré dávajú obraz o tom, ako sa žilo, aké udalosti vplývali na život ľudí. Aj v našich obciach boli v rôznych obdobiach vedené školské a obecné kroniky. V Geraltove sa zachovala kronika z roku 1928, staršie sa nezachovali. Škola vznikla v roku 1798 a zanikla pre nízky počet žiakov (7) v roku 1987. Vzorne bola písaná v rokoch 1940 a 1941 vtedajším riaditeľom Štefanom Varzalym. Obecnú kroniku Geraltova veľmi dobre viedol počas svojho pôsobenia v Geraltove Vladimír Župina (obdobie po 2. svetovej vojne). Staršie obecné kroniky sa nezachovali.

V Závadke sa zachovala kronika z roku 1934, staršia kronika sa nezachovala. Kroniku viedli učitelia zo školy v Hradisku, ktorú navštevovali aj deti zo Závadky. Závadka patrila pod farnosť Hradiska. Občania Závadky sa pokúšali o zriadenie školy, ale pre nízky počet detí (25) nadriadené orgány ju nedovolili zrealizovať.

Autor tejto publikácie sa narodil 24. 8. 1926 v Žatkovciach. Svoj aktívny život prežil v školských službách. Za celoživotnú svedomitú prácu mu bolo udelené československé štátne vyznamenanie „Za obetavú prácu pre socializmus“ (1986) a iné vyznamenania. V súčasnosti je na dôchodku. Svoju učiteľskú dráhu začal v roku 1949 v Klenovej, okres Snina. Po skončení vojenskej služby sa znovu vrátil do tohto okresu. Bol riaditeľom školy v Pichniach (1.–5. ročník). V Snine pôsobil v rokoch 1960–1971, najskôr 2 roky ako učiteľ, neskôr zástupca riaditeľa školy. Po presťahovaní do Prešova (v Solivare vybudovali s manželkou dom) bol riaditeľom školy v Tulčíku, v rokoch 1973–1988 pracoval ako okresný školský inšpektor pre základné školy a ľudové školy umenia. Na dôchodku sa venuje písaniu poézie. Napísal zbierky:

A na Verchovyni solovji vže plačuť,
Horký sen,
Návraty,
Snívať len nestačí,
Tri kartyny žyťťa, Vďaka za teplo domova.

Poľovnícky spolok Bučina (PS Bučina)

Poľovnícky spolok Bučina Mošurov bol založený v roku 1994 ako občianske združenie na základe vlastníckych vzťahov. PS Bučina vzniklo oddelením sa od vtedajšieho poľovníckeho združenia Čergov. Zakladajúcimi členmi boli:

Ing. Marcin Andrej – bytom Tulčík,
Petrov Jozef – bytom Hradisko,
Palenčár Vincent – bytom Mošurov.

Revír poľovníckeho spolku Bučina má výmeru 2488 ha a nachádza sa v katastroch obcí:

Hradisko, Mošurov, Terňa, Veľký Slivník, Malý Slivník, Žatkovce, Geraltov, Závadka.

V revíri na úpätí Čergovského pohoria sa loví jelenia, srnčia a diviačia zver. V malom počte sú v revíri zajace a bažanty. V posledných rokoch sa rapídne znížil výskyt rysa a vlka.

Funkcionári PS Bučina od jeho vzniku:
Predsedovia:
Ing. Marcin Andrej – Tulčík (1994–1999)
Lazorík Milan – Hradisko (1999–2003)
Ing. Pavúk Ján – Prešov (2003–2008)
Rabik Vladimír – Žatkovce (2008)
Poľovní hospodári:
Petrov Jozef – Hradisko (1994–1999)
Judr. Krajňák Stanislav – Mošurov (1999–2008)
Poník Ladislav – Demjata (2008)

V súčastnosti má PS Bučina 29 členov, kde každý je vlastníkom pôdy.

Úspechy:

Za posledné 4 roky (2004–2008) poľovníci ulovili každý rok jeleňa, ktorý bol hodnotený ako medailový. V roku 2008 ulovil poľovný hospodár p. Poník diviaka, ktorý vážil 270 kg a jeho vek bol odhadovaný na 9 rokov. Bol to najväčší diviak ulovený v okresoch Prešov a Sabinov,

V roku 2008 bolo ulovených najviac kusov zveri od vzniku PS, a to:

- diviaky – 47 ks,
- jelene zver – 9 ks,
- srnčia zver – 14 ks.

Hlavným centrom (srdcom) celého revíru je oblasť Žatkovce – Geraltov a Hradisko, kde sa každoročne uloví najviac kusov zveri.

Požiarnici

Dobrovoľný hasičský zbor v Geraltove má dlhoročnú tradíciu. V minulosti mala každá z troch obcí svoj požiarny zbor a samostatnú požiarnu zbrojnicu a striekačku. Hasičské družstvá chodili na súťaže a pomerne dobre sa im darilo. V roku 1999 získalo družstvo mužov v pohárovej súťaži l. miesto, v roku 2000 v obvodovom kole previerky pripravenosti získali muži tiež 1. miesto. V rokoch 1988-1992 existovali v našej obci mužské aj ženské družstvo. Je potrebné angažovať dorastajúcu mládež pre túto aktivitu a vytvoriť opäť aktívne mužské družstvo. Predsedom dobrovoľného hasičského zboru je Jozef Jančuš.

Geraltovskí požiarnici, zľava doprava J. Dziak, J. Jančuš, T. Freit, A. Jančuš, M. Bortňák, M. Daňkom, M. Pažin, S. Rabík, F. Ratica, V. Šinaľ, F. Dziak, S. Dziak (okolo r. 1984).

Chalupári

S úbytkom obyvateľstva a uvoľňovaním domov dochádza k ich využívaniu na chalupárčenie. V našich obciach sú dve formy chalupárčenia

– prvou skupinou sú rodáci, ktorí sa pravidelne vracajú do svojho rodiska a druhou je skupina chalupárov, ktorí odkúpili nehnuteľnosti v našich obciach a trávia tu svoj voľný čas. Chalupári, ktorí odkúpili nehnuteľnosti, alebo vystavili chaty v našich obciach, sú:

v Geraltove – rodina Lukáčových, Lackových, Girmalových, Miloňových, Hudákových,
v Žatkovciach – rodina Balažikových, pani Hartman,
v Závadke – rodina Hlaváčových, Petráškových, Mihaličových, Libových, Ľašovských, Tkáčových pán Gutek.

Chalupári – rodáci, ktorí pravidelne sa vracajú do svojho rodiska, respektíve ich deti, sú:

v Geraltove – rodiny Frajtových, Juskových, Dolhyových, Zákutných, Karlikových, Šutkových, Kiseľových, Karlikových – Barilikových, Bozuľových,
v Žatkovciach – rodina Sedlákových, Tomekových, Manikových, Dziakových,
v Závadke – rodina Teijščákových, Manikových, Koščových, Koščových.

Urbariát

Urbárska spoločnosť je vo všetkých troch obciach. Najväčšiu výmeru má urbariát v Geraltove – 97,86 ha, Závadka – 35,27 ha, Žatkovce – 7,78 ha.

Urbariáty boli v päťdesiatych rokoch prevzaté pod správu štátu. Po roku 1989 došlo k ich prinavráteniu pôvodným vlastníkom – v Geraltove aj v Závadke v roku 1996. V Žatkovciach urbariát ostal pod správou Štátnych lesov, správa Bardejov.

Výhľady do budúcnosti

V závere sa chcem poďakovať autorovi knihy za jeho ochotu a prístup k napísaniu tejto knihy, ktorá nám priblížila našu históriu, minulosť. Možno, že v knihe nenájdete všetko, čo ste očakávali, ale berte to tak, že ak niečo robíme, tak každý by sme tu prácu vykonali iným spôsobom.

Vážení spoluobčania, rodáci je mi ťažko písať o budúcnosti preto, že sa musím odraziť zo súčasnosti a krátkej minulosti zhruba 20-30 rokov späť. Pri takejto príležitosti ako je oslava 670. výročia a s ňou spojená prezentácia knihy, je potrebné všetko upratať a pripraviť tak, aby sa hostia cítili dobre. Čo sa dalo upratať za obdobie od môjho nástupu do funkcie starostky v roku 2007 sa aj upratalo. Môžem povedať, že to bolo veľké upratovanie. Od roku 1996 okupovali našu obec exekútori a obec trvalo zápasila s dlhmi. Dlhy narastali, k tomu pribudli penále a nároky exekútorov, rozpočet obce nestačil pokryť tieto zvýšené finančné nároky. Je škoda, že sa tak stalo, lebo došlo k chátraniu majetku obce a celkovo bol zabrzdený akýkoľvek rozvoj. Došlo k zhoršovaniu demografického vývoja obyvateľstva a trvalému odlivu mladých ľudí. Bola potrebná jednorazová finančná dotácia, alebo tak, ako sa to nakoniec vyriešilo – splatením dlhu formou úveru a splátkovým kalendárom po dohode s veriteľmi. Historický dátum pre našu obec je 12.05.2007, kedy po viac ako desiatich rokoch bola obec zbavená exekútorov. Odpichli sme sa od samého dna a postupne robíme kroky pre trvalejší a dlhodobejší rozvoj našich obci. Obec postrádala aj plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Tento bol spracovaný v roku 2008. Pred 10 rokmi bol rozbehnutý projekt plynofikácie obce Geraltov a Žatkoviec a v roku 1999 došlo k jeho pozastaveniu. V roku 2008 obecné zastupiteľstvo rozhodlo na základe požiadaviek obyvateľstva, že budeme v projekte pokračovať. Prebehla verejná súťaž na dodávateľa a je urobené územné konanie. V tomto roku bol podaný projekt na rekonštrukciu budovy obecného úradu – rekonštrukcia strechy – ktorý by mal byť financovaný z prostriedkov rozvoja vidieka.

Ďalším projektom, ktorý sa realizuje, sú pozemkové úpravy pôdneho fondu katastrálne územie Geraltov. Jedná sa o sceľovanie pôdneho fondu pre jeho veľkú roztrieštenosť. V tomto období sa zapisujú nové listý vlastníctva a následne budú realizované poľné cesty, cyklotrasy a ďalšie zariadenia podľa spracovanej projektovej dokumentácie. Tu by som chcela podotknúť, že je potrebné, aby dedičia sa starali o svoje vlastníctvo, nakoľko je zhruba 30-35 % pôdy v katastri neprešla dedičským

konaním.

Neveľká vzdialenosť od Prešova – centra kultúrneho, priemyselného a celospoločenského diania ako aj dané prírodné podmienky predurčujú našu oblasť na rozvoj poľnohospodárskej výroby, turistiky a s tým spojených služieb. Z hľadiska využitia exitujúcich objektov a ich rekonštrukcie je potrebné sa zamerať na oblasť sociálnu a rozvoj vidieckeho turizmu. Počet obyvateľstva v našej obci nás zaradil mimo pólov rastu a preto je tu nutná spolupráca rámci mikróregiónov Stráže a Čergov, s ktorými sme priamo prepojení.

Ďalšie smerovanie našej rodnej obce nemôže byť iba vecou starostky, či poslancov obecného zastupiteľstva. Mala by to byť záležitosť nás všetkých, starších i mladších občanov, cirkvi, podnikateľov. Veľký dôraz je potrebné venovať ochrane životného prostredia, rozvoju poľnohospodárskej výroby, ochrane lesa.

V oblasti ďalšieho rozvoja kultúrno-historického dedičstva verím, že si uchováme nielen hodnoty, ktoré preverili uplynulé stáročia, akými bola spätosť nášho človeka s duchovným dedičstvom gréckokatolíckej cirkvi, ale aj hodnoty ľudovej kultúry. Mám na mysli naše nárečie, zanikajúce ľudové zvyky, obyčaje, architektúru.

Očakávam, že človek, obohatený o kultúrne hodnoty minulosti, bude aktívnym tvorcom prítomnosti a budúcnosti. Ľudia by sa mali kultúrne a spoločenský vzdelávať, byť k sebe priateľskejší, otvorenejší a s ochotou dávať a pomáhať. Mali by mať viac ako dnes záujem o veci verejné a pociťovať spoluzodpovednosť za budúci rozvoj a napredovanie našich obci.

Použitá literatúra

Uličný, F.: Dejiny osídlenia Šariša, Košice 1990.
Краєзнавчий словник русинів-українців, Пряшів, 1999.
Uličný, F.: Podiel cirkevných inštitúcií na osídlení, Košice, 1990.
Cirkevná matrika Geraltov.
Mercz, I.: Klúč záznamov k archívu hodnoteného miesta, Spišská Kapitula, 1789.
Bartl, I.: Národné dejiny pre 2. ročník gymnázií, Prešov, 2002.
Lexikón obcí ČSSR 1850–1970, Zv. I.
Kamenický, M.: Svetové dejiny pre 2. ročník gymnázií, Prešov, 2003.
Prešovské biskupstvo, DINO, 1998.
Schematizmus, Mukačevo, 1814.
Krajinský súpis obyvateľstva, 1828.
Školská kronika Geraltov, 1928-1987.
Obecná kronika Geraltova.
Obecná kronika Závadky, 1934-1945.
З минулого і сучасного українців Чехословаччини, Пряшів, 1973.
Чіжмарова, М. – Кундрат, Ю.: Українсько-словацький словник для основних та середніх шкіл, Пряшів, 2003.
Špaňár, J.: Latinsko-slovensky slovník, SPN Bratislava, 1990.
Vlastivedný slovník obcí Slovenska, I.–III. zv., 1978.
Нове життя, Пряшів, рік 1997 – № 15-16, 25-26, 27-28.
Eliáš, L.: Poľnohospodarské potravinové družstvo v Terni.
Ванат, І.: Нариси новітньої історії русинів-українців – 1918-1939, 1. часть., Пряшів, 1990.
Novák: Mestské a obecné erby.

Obsah

Príhovor starostky obce k 670. výročiu obce ... 3
Slovo autora ... 4
Zemepisné a prírodné pomery ... 7
Začiatky osídľovania ... 8
Spôsob života ľudí a ich sociálne postavenie ... 10
Dôsledky epidémií v 19. storočí ... 11
Geraltov súčasťou majetku panstva Raslavíc a zemanov Oľšova ... 13
Tereziánska urbárska reforma ... 16
Ročné povinnosti poddaného ... 16
Zrušenie nevoľníctva ... 17
Demografický vývoj obyvateľstva ... 17
Reformácia a protireformácia ... 20
Náboženské pomery pred vznikom Užhorodskej únie (1646) a po nej ... 21
Vznik a činnosť farnosti ... 23
Hovorový a bohoslužobný jazyk ... 31
Liturgické knihy farnosti ... 32
Skladba obyvateľstva v roku 1828 podľa náboženstva a národnostnej príslušnosti ... 35
Školstvo ... 37
Naši významní rodáci ... 45
Prvá svetová vojna ... 46
Medzivojnové obdobie ... 48
Druhá svetová vojna ... 50
Partizánske hnutie ... 52
Dobrovoľníci Červenej armády ... 54
Spomienky na vojnové časy ... 55
Povojnové legislatívne zmeny ... 57
Presídlenie ... 57
Povojnový rozvoj ... 58
Pomery po 2. svetovej vojne v oblasti sociálno-kultúrneho a cirkevného života ... 59
Maturanti a vysokoškoláci ... 59
Vojaci z povolania ... 63
Spôsob obrábania pôdy ... 64
Dedinskí majstri ... 65
Ľudoví liečitelia, zdravotní pracovníci ... 66
Vznik JRD a jeho prínos pre obyvateľstvo obcí ... 66

Záslužná práca riaditeľa školy Vladimíra Župinu 71
Kultúrno – spoločenský život 73
Architektúra obydlia, zariadenie 75
Kultúra odievania 77
Zvyky 78
Tradície 80
Tak zme hovoryli 80
Svadba 81
Keď parobci rukovali (regrúti) 82
Povery 83
Stravovanie – ľudové jedlá 83
Výroba náradia 85
Sčítanie obyvateľstva v Geraltove v roku 1991 85
Zaniknuté priezviská v Geraltove, Žatkovciach a Závadke,
v období rokov 1926 – 2009 87
Zoznam richtárov, tajomníkov, predsedov MNV, starostov 88
Zoznam kantorov 89
Politické a spoločenské pomery po roku 1989 89
Oprava chrámu (cerkvi) a iných objektov 90
Informácie o kronikároch a autorovi publikácie 91
Poľovnícky spolok Bučina (PS Bučina) 92
Požiarnici 93
Chalupári 93
Urbariát 94
Výhľady do budúcnosti 95
Fotografická príloha 101

František Boršč

GERALTOV
ZÁVADKA ŽATKOVCE

vydal Obecný úrad v Geraltove
ako príležitostnú nepredajnú publikáciu k 670. výročiu obce.

Publikáciu pripravil František Boršč
v spolupráci s Obecným úradom v Geraltove.

Kontakt: + 421 (0)51 459 52 26
geraltov@zoznam.sk
www.geraltov.saris.eu.sk
www.geraltov.ou.sk

Grafický návrh a počítačové spracovanie
Ing. Ján Tilňák – ITCFIN, Prešov
Tlač Grafotlač s.r.o., Prešov